

# ANDRAGÓGIA ÉS MŰVELŐDÉSELMÉLET

ANDRAGOGY AND CULTURAL THEORY

I. ÉVFOLYAM 1. SZÁM 2013



Striker Sándor: Üdvözlét az Olvasónak

## Kultúra / Culture

Maróti Andor: A kultúra hiányzó egysége

Chris Hann: Sad Socialisms - and even sadder postsocialisms?

Endre Kiss: The Genealogy of the Modern Drama as the end Result of the Modern Age

## Felnőttképzés / Adult Education

Sándor Striker: Historic Experiences as Decision-influencing Factors of Strategies Concerning Participation in Adult Education in Hungary

Feketéné Szakos Éva: A felnőttképzés nemzetközi professzionalizációs folyamatairól

## Társadalom / Society

Arapovics Mária: Adományozás, önkéntesség és társadalmi felelősségvállalás Magyarországon

Bukta Zsuzsanna: Új kihívások a sport civil szférájában: megfelelnek-e a sportegyesületek a közösségi igényeknek?

## Fórum/Forum

Kálmán Teréz: Katolikus felnőttképzés, vagy felnőttképzés a katolikus egyházban



# ANDRAGÓGIA ÉS MŰVELŐDÉSELMÉLET

## Andragógia és Művelődéstudomány Andragogy and Cultural Theory

I. ÉVFOLYAM 1. SZÁM 2013

### Szerkesztőség / Editorial Board



Főszerkesztő: Striker Sándor, PhD, tanszékvezető egyetemi docens  
Andragógia és Művelődéstudomány Tanszék, ELTE PPK

Arapovics Mária, PhD egyetemi adjunktus, ELTE PPK

Dr. B. Gelencsér Katalin ny. főiskolai docens, ELTE PPK

Szabóné Molnár Anna, PhD, ny. egyetemi docens, ELTE PPK

Prof. dr. Barry Elsey, Adelaide University

Dr. Folke J. Glastra, egyetemi docens, University of Leiden

Prof. dr. Chris M. Hann, igazgató, Max Planck Institute for Social Anthropology  
Halle

Prof. dr. Heribert Hinzen, Institute for International Cooperation of the German  
Adult Education Association IIZ/DV

### Konzulensek / Consultants



Brachinger Tamás (ELTE PPK), Henczi Lajos, Fehér Katalin, Feketéné Szakos Éva  
(ELTE PPK), Jenei György (Corvinus Egyetem), Kereszty Orsolya (ELTE PPK),  
Maróti Andor, Pethő László, Sebestény István (KSH), Tasos Zembylas  
(University of Vienna)

### Kiadó / Publisher



ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar  
1075 Budapest, Kazinczy utca 23-27. Tel.: (361) 461 4544  
E-mail: szerkesztoseg@andragogiaesmuvelodeselmelet.hu  
www.andragogiaesmuvelodeselmelet.hu

Felelős kiadó: Oláh Attila

Megjelenik az ELTE Az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány támogatásával  
Published with the support of The ELTE Foundation for Lifelong Learning



## TARTALOM

## TABLE OF CONTENTS

### Üdvözet az Olvasónak / **Greetings to the Reader**

### Tanulmányok / **Studies**

#### Kultúra / **Culture**

Maróti Andor	7
A kultúra hiányzó egysége	
Chris Hann	11
Sad Socialisms - and Even Sadder Postsocialisms?	
Endre Kiss	19
The Genealogy of the Modern Drama as the End Result of the Modern Age	

### Felnőttképzés / **Adult Education**

Sándor Striker	33
Historic Experiences as Decision-influencing Factors of Strategies Concerning Participation in Adult Education in Hungary	
Feketéné Szakos Éva	42
A felnőttképzés nemzetközi professzionalizációs folyamatairól	

### Társadalom / **Society**

Arapovics Mária	52
Adományozás, önkéntesség és társadalmi felelősségvállalás Magyarországon	
Bukta Zsuzsanna	72
Új kihívások a sport civil szférájában: megfelelnek-e a sportegyesületek a közösségi igényeknek?	

### Fórum / **Forum**

Kálmán Teréz	89
Katolikus felnőttképzés, vagy felnőttképzés a katolikus egyházban	

### Közlemények / **News and Information**

Emese Kövesdi	110
Bericht über die Erfahrungen des DBU Stipendiums: Eine Studie der Umweltbildungspraktiken deutscher Umweltbildungszentren	

### Szemle / **Reviews**

Szigeti Tóth János	116
Felnőttoktatás – történeti és elméleti aspektusok Egy kiadvány margójára.	
Chris Hann	119
Onions, Homesteads and Ingratitude: the Life and Times of a Populist-SocialistIntellectual	

Összefoglalók	128
---------------	-----

<b>Abstracts</b>	132
------------------	-----

<b>Szerzőink</b>	136
------------------	-----

<b>Authors</b>	139
----------------	-----



# Üdvözet az Andragógia és Művelődéstudomány olvasójának!

## Greetings to the Readers of the Andragogy and Cultural Theory!

Most indult fórumunkkal a felnőtt tanulás és közösségi művelődés ősi kulturális hagyományait és több évszázadra visszanyúló hazai előzményeit kívánjuk folytatni tudományegyetemi kereteink között – korunk nyilvánosságának eszközeivel.

Emberek vagyunk, mert egykor tanulni kezdtünk, s folyamatosan tanulunk, mert emberek vagyunk.

Folyóiratunk nyilvánosságot kíván biztosítani a felnőtt tanulási folyamatokat kutató andragógia valamint az annak tágabb kontextusait is figyelemmel kísérő művelődéstudomány és interdiszciplináris területeik tudományos eredményeinek. Helyet kívánunk adni összefoglaló célú, elemző, és újdonságokat képviselő gondolatoknak, elismert kutatók és sokat ígérő tehetségek írásainak. Célunk a kölcsönös gondolat-ébresztés, a személyes tudományos pályafutások elősegítése a nyilvánosság elé lépés lehetőségével, szerzőink és olvasóink, oktatóink és hallgatóink szellemi gazdagodása, a hazai és nemzetközi tudományos horizont bővítése érdekében.

Striker Sándor, PhD  
főszerkesztő



In this new forum we intend to follow ancient traditions of learning within adult communities as well as to preserve and enrich the heritage of shared academic knowledge – now, however, facilitated by up to date electronic methods.

We have long been conscious of being human, and to keep on learning is a key component of our species being.

This journal will provide a platform for academic research into issues pertaining to adult learning and also for investigations of somewhat wider scope, exploring the interdisciplinary social and cultural contexts of learning. We are open to new concepts, to generalist and more specific submissions from senior academics as well as from young scholars. Our aim is to catalyze new thoughts, to initiate scientific debate and to provide creative individuals with an opportunity to contribute to adult education and cultural theory. With the existence of this journal, we hope to widen the horizon of these studies within Hungary and to open up these fields with the active participation of academics and students, authors and readers alike.

Sándor Striker, PhD  
Editor in Chief

# TANULMÁNYOK STUDIES



KULTÚRA

CULTURE





## A KULTÚRA HIÁNYZÓ EGYSÉGE

**Maróti Andor**

*Kulcsfogalmak: az emberi lét töredezettsége, a kultúra egysége, a kultúra mint a társadalmi fejlődés alapja, az összefüggésekben való gondolkodás, a kreativitás a műveltség jellemzője.*

Gazdasági válság idején csökken a kultúra állami támogatása. Indoklása: a kultúra nem hoz hasznosítható eredményeket, s ha el is ismerhető a jelentősége, a kiadások nem térülnek meg. Ezzel az elterjedt érveléssel szemben érdemes felidézni Kornis Gyula véleményét 1921-ből. Kornis 1920 és 1948 között a budapesti Tudományegyetem filozófia-tanára, 1927-től a Tudományos Akadémia tagja volt. 1927 és 1931 között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkáráként dolgozott. Olyan szaktekintély tehát, aki ebben az időben a művelődésügy meghatározó személye.

A művelődéspolitikáról írott tanulmányában Kornis felidézte az 1867-es kiegyezést követő időszak európai látókörű, egyetemes műveltségű tudósának, *Schwarz Gyulának* a javaslatát, melyben indítványozta, „vegyen fel az állam egy 25 milliós nagy nemzeti kölcsönt, hogy legelőször az iskolák ügyét hozhassa rendbe, mert ekörül forog az egész nemzet jövője.” Javaslatát azonban a politikusok „egy különc ember hóbortjának nézték”, és elutasították. Kornis szomorúan állapította meg: „hová fejlődött volna a nemzet szelleme s ezzel gazdasági ereje, ha Schwarz messzelátó kulturális programja megvalósult volna. De ha már a maga idejében nem volt foganatja, legalább most, hasonló történelmi fordulóponton vonjuk le belőle a ma is érvényes tanulságot”.

Úgy tetszik, ezek a szavak ma is időszerűek, de féltő, ugyanígy tartanak sokan „egy különc ember hóbortjának”. Annak ellenére, hogy Kornis kimutatta, az anyagi kultúrát a szellemi fejlettség teremti meg és fejleszti tovább, ez biztosítja az állami hatalom és jog helyes gyakorlását is. Így fogalmazott: „hiába demokratizálódik a nemzet jogrendszere, az új jogoknak csak úgy van értelmük, ha a nemzet tagjait megfelelő műveltség képesíti a jogok helyes gyakorlására. Csak művelt polgárok tudják a demokratikus intézményeket és kiterjesztett jogokat a közösség érdekében hasznossá tenni, különben mindezek csak súlyos veszedelmek forrásai lesznek. Ebből nyilvánvaló, hogy az állam valamennyi tevékenysége közül legfontosabb, központi jelentőségű a művelődéspolitiká”. Mi az oka annak, hogy ezt az összefüggést nem ismerik fel az ország politikáját meghatározó erők? – tette fel a kérdést Kornis. Szerinte az, hogy az országgyűlés a kultúráról mindig csak annak valamely részéről beszél, s ennek következménye, hogy a költségvetési viták közül ezek a legsiralmasabbak, leginkább színvonal nélküliek. Nem is lehet másként, ha nincs a kultúra egészét átfogó egységes programunk.

Amit csaknem egy évszázaddal ezelőtt Kornis felismert, ma is eligazíthat bennünket. Kérdés persze, lehet-e kialakítani a kultúra egészét átfogó koncepciót, hiszen az egyes részterületek felsorolása önmagában még nem jelent egységet. Csak a részek kölcsönhatásával kialakuló struktúra adhat ilyen alapot, amelyben világossá válik, mi a lényege, mi a szerepe az emberi élet alakításában. Ehhez meg kellene találni azt az alapot, ami lehetővé teszi ennek a rendszernek a felépítését. Megpróbálkozhatunk





azzal, amit annak idején Kornis tartott lényegesnek: *a közoktatással*. Csakhogy ebből elég nehéz kibontani a kultúra egészét, annak ellenére, hogy az iskolák tananyaga a kultúra egyes területeiből épül fel. Ám nem véletlen, hogy a tantárgyak elkülönülnek egymástól, s még ott sem kapcsolódnak egymáshoz, ahol ez viszonylag könnyen megteremthető lenne, például a történelem segítségével. Kornis a vallási és a nemzeti eszmékkel vélte egységbe kapcsolhatónak az oktatás anyagát. Ez azonban csak a humán tárgyaknál alkalmazható eljárás, a többi tantárgynál nem. Arról nem is szólva, hogy kérdésként vehető fel, melyik vallás adhatja meg ezt az alapot, hiszen a kereszténységben is több vallás található, a katolicizmus mellett ott vannak a protestantizmus változatai. A nemzettudatban pedig szemben áll egymással kétféle gondolkodásmód: a nacionalizmus és a patriotizmus. *Bibó István* szerint „indokolt tehát csatlakozni ahhoz az általánosan elfogadott... megkülönböztetéshez, mely különbséget tesz a nemzeti közösségi tudat természetes, kohéziós elemeit magába foglaló hazafiság, a *patriotizmus* és a kártékony, agresszív és uralmi elemeket is tartalmazó *nacionalizmus* között”. Hozzá tehetjük: a nacionalizmus a másképpen gondolkodókat kirekesztő felfogás (tehát nem egység még egy nemzeten belül sem), mely a nemzettel való azonosulást főleg külsőségekben (a nemzeti színű zászló lobogtatásában, a himnusz gyakori éneklésében) tudja kifejezni, ezért „harsány” hazaszeretetnek nevezhető. A patriotizmus viszont inkább a társadalmi gyakorlatban (a munkában, a hozzá kapcsolódó hivatásban és a lakóhelyen kialakuló közéletben) vállalt felelős magatartással azonosítható, ezért „cselekvő” hazaszeretetként jellemezhető. E különbség abban is kifejezhető, hogy a patriotizmus összefügg a *demokratikus* közélettel, a nacionalizmus viszont hajlik a közélet *diktatórikus* irányítása felé.

Problémát jelent az is, hogy az iskolán kívüli kulturális élet lemond a nevelésről, sőt a műveltség fejlesztése is kiesik a látóköréből. Sokkal inkább kap hangsúlyt az alkotások nyilvánossága, hozzáférhetősége az érdeklődő közönség számára. A „nagyérdemű” közönség azonban csak látogatóként jelenik meg a kultúrában, csupán a részvételének mennyisége számít valamennyire. Az egyénekre gyakorolt hatás minősége a kulturális életben senkit sem érdekel, kizárólag az élmény fogyasztásának adataiból levonható szám, a tetszés-index számít. Még valamit érdemes megemlíteni az iskolai oktatás és az iskolán kívüli kultúra-közvetítés különbségére: ez utóbbiban zömében felnőttek vesznek részt, ellentétben az iskolákkal, ahol a többséget a gyermekek és fiatalok adják.

Elgondolkozathat persze bennünket az „*élethosszig tartó tanulás*” egyre gyakrabban említett jelszava, ami látszólag eltüntetheti ezt a különbséget. Kérdés azonban, hogy ez az igény átfogja-e a társadalom egészét? A nemzetközileg elterjedt szakirodalom szerint ennek a követelménynek a valóság gyors változásai miatt ma már minden emberre ki kell terjednie. Tudjuk ugyanakkor, hogy e szükséglet ellenére a felnőttkori tanulás igénye ma még eléggé csekély, legalábbis nálunk, más országokhoz viszonyítva. Az elmaradottság felszámolása nyilván függ attól, hogy mennyire érti meg minél több ember, hogy amit megtanul, az valójában élete megjavításának a feltétele. Amíg azonban a felkínált tanulási, művelődési lehetőség legfeljebb a munkaerő-piaci esélyek javítását adja meg, és ami ezen kívül van, az csupán a szabadidő szórakoztató kitöltését jelenti, addig nem lesz igazán vonzó számukra ez a lehetőség. Már csak azért is, mert az életmód minőségi fejlesztése kimarad ebből, noha a kultúra hasznát épp ezen tudná lemérni a legtöbb ember.







A kultúra ilyen értelemben vett hasznossága viszont hiányzik a ma kultúraként felfogott kínálatból. Sőt, inkább kínál „kikapcsolódást” az élet napi gyakorlatából, amit a közgondolkodás általában kultúrán kívülinek tart. Nem vesz tudomást arról, hogy van a kultúrának egy másféle értelmezése is, amit az etnológia, a néprajz, a régészet, és olykor a szociológia magától értetődőnek tart. Eszerint a kultúra átfogja egy emberi közösség életének egészét, meghatározza a benne élők kapcsolatát, nyelvi kommunikációját, viselkedési szabályait, gondolkodását, képzeletét és ezen át a világnézetét is. Ezzel az „antropológiainak” nevezett felfogással szemben áll a napjainkban sokkal elterjedtebb, „értékekre” épülő kultúrafelfogás, ami az emberiség értékesnek tekintett eredményeit sorolja csak e fogalom alá. Ezt is tovább szűkíti, előbb a szellemi életre, majd a szépirodalomra és a művészetekre korlátozva. Érdekes, hogy ez utóbbit veszi át napjainkban a tömegkommunikáció, s annak hatására az értelmiségi felfogás is. Csakhogy ennek egyenes következménye az, hogy a kultúra nem ösztársadalmi jelenség, csak az alkotó tehetségek tevékenységének eredménye, és e kör annyira bővíthet amennyire a művelődő emberek átveszik, megismerik ezeket a műveket. Minthogy a műveltek száma a társadalomnak csak a kisebbségét jelenti, ennek korrekcióját kínálhatja az „érték” fogalmának átértékelése: az „eladhatósággal” és a tömeghatással azonosítva azt. Ám még az így kibővített kultúra sem fogja át a társadalom egészét, nem is szólva arról, hogy a kultúra hiányzó egységét sem fogja megadni nekünk.

Fölvethetnénk azonban, mi történne akkor, ha az „érték” a minőségi teljesítmény értelmében véve a mindennapi életre is alkalmaznánk? Vagyis nem annyira annak végtermékeit nézve, hanem a szellemi életet fejlesztő gondolkodást és cselekvő képességet lényegesnek tekintve – szükségletként és követelményként – kiterjesztenénk az emberi élet egészére? Ezt két fogalommal lehet konkretizálni: a *kreativitással* és az *innovációval*. Magyarul: az alkotással és az újítással. Az elsőről sokan úgy vélik, arra csak a kiemelkedő tehetségek képesek. A pszichológia szerint viszont a kreativitás tanulható és tanítható, ha a kisgyermekben még élő kíváncsiságot és játékos spontaneitást az iskola és a családi környezet nem nyomja el, hanem inkább segíti az önálló gondolkodást és képzeletet. A kreativitás ugyanis nem más, mint a látszólag össze nem tartozó dolgok és jelenségek közt a kapcsolási lehetőségek felfedezése, és egy új egység megvalósítása. A második kritériumról pedig elmondható, az újítás igénye csak ott bontakozhat ki, ahol az emberi együttélésben nem fojtják el a változtatni akarást, makacsul ragaszkodva a megszokotthoz, bármennyire is alkalmatlan már az a változó viszonyok között. Érdemes talán elgondolnunk azon, hogy a kulturális élet intézményrendszere az óvodától és az iskolától kezdve a művészeti és a közművelődési intézményekig, sőt a tömegközlekedés eszközökig át tud-e állni arra, hogy meghaladja a kultúraközvetítés kényelmes és sokszor csak látszateredményeket produkáló gyakorlatát, és olyan hatásrendszerrel éljen, amelyben az emberi gondolkodás és cselekvőképesség szisztematikus fejlesztése lesz a meghatározó, és amelyben az ilyen értelemben felfogott műveltséget fogadjuk el a kultúra egységét meghatározó alapnak. Ilyen egységet persze csak az érthet meg, aki a maga életét képes egy nagyobb társadalmi egység részeként felfogni, és a saját nemzetét az egyetemes emberi lét részeként értelmezni. Az összefüggésekben való gondolkodás gyakran hiányzik sok ember életfelfogásából, ezzel magyarázható az eligazodás hiánya és a jelenségek zavaros megítélése. Amit nem tud eltüntetni a sablonos beidegzettség





és előítéletek használata, az csak fokozza az élet érthetlenségének érzetét. Ez persze nem mai jelenség, egy évszázaddal előbb Ady Endre is megfogalmazta a „Kocsi-út az éjszakában” című versében. „Milyen csonka ma a hold, az éj milyen sivatag, néma, milyen szomorú vagyok én ma... Minden Egész eltörött, minden láng csak részekben lobban, minden szerelem darabokban... Fut velem egy rossz szekér, utána mintha jajszó szállna, félig mély csönd és félig lárma”. S talán érdemes ennek ellentétéként idézni Németh Lászlót, aki a szellemi aktivitás természetéről írt elgondolkoztató sorokat: „A szellem embere az, akiben ott fészeng a szellemiség örök ösztöne: a jelenségeket együtt, egyben látni. A szellem: rendező nyugtalanság. A szellem nem tud beletörődni az elszórt tények halmazába, ő az összefüggéseket keresi. Nem elég a világ, világgép kell. Faltól falig szakadatlan veti a szálakat, ő az a pók, aki minden jelenséget a megértés hálójába fonna. A szellem emberét épp az jellemzi, hogy nem olthatja el magában a teljesség szomját, s nem nyomhatja el az egész iránti felelősség érzetét. Szívesen foglalkozik a részletekkel, de az egész felől száll feljűk, s egy még nagyobb egész felé tör rajtuk át utat. Ahonnan kiindul, s ahova visszatér: a teljes kép, amelyben a világgal szemben áll. Éveket áldoz egy speciális feladatra, de maga nem lehet specialista. Lehet különös képzettsége, de a képzettségénél fontosabb az általános műveltsége, ahol az általános nem sokfélé, hanem összefüggőt jelent, s a műveltség nem hátunkra vett terhet, hanem aktív erőfeszítést”.

Lehet-e ennél szebb és megvalósításra ajánlható programja a közművelődésnek? Amelyben már nem a rendezvények szervezése lesz a cél, hanem az emberekre tett hatás minőségének fejlesztése. S amely képessé teszi az embert, hogy a rendezetlenségben – legalább esetenként és időnként – megteremtse az egységet. Anélkül azonban, hogy felszámolná a társadalom differenciáltságát, az egyének önállóságát. Konkrétan ez a vallások esetében a mindegyikben megtalálható *erkölcsös magatartásban* jelölhető meg, a nemzeti érzelmeknél viszont a *nemzeti kultúra* alapos ismeretében, megértésében, átélésében, amelyben óhatatlanul ott kell lennie a felismerésnek, hogy ez *az egyetemes emberi kultúra része*, attól el nem szigetelhető.

## Irodalom:

Bibó István (1990): *Különbség*. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 226-227.

Kornis Gyula (1928): Kultúrpolitikánk irányelvei. In: Kornis Gy.: *Kultúra és politika*. Franklin Társulat, Budapest. 1-2 és 10-11.

Németh László (1980): *Pedagógiai írások*. Kritérion Kiadó, Bukarest. 48.





## SAD SOCIALISMS - AND EVEN SADDER POSTSOCIALISMS ?

Chris Hann

*Keywords: anthropology, Europe, intellectuals, Lévi-Strauss, nostalgia, socialism, villagers*

### Introduction

The passing of Claude Lévi-Strauss, widely considered to be the greatest socio-cultural anthropologist of the last century, is my cue to offer an explicitly personal review of this discipline and what it has to tell us about the forms of human social life it has recorded in recent decades in Eastern Europe.<sup>1</sup> At first glance the connection is preposterous. Lévi-Strauss (1955) famously distinguished between 'hot' and 'cold' societies. He was committed intellectually and emotionally to the latter, to the peoples traditionally classified in the German tradition as *Naturvölker*, the 'people without history', as they were termed by Eric Wolf (1982). Lévi-Strauss was concerned not so much with the sociological functioning of the communities he visited in Brazil, but with their systems of kinship and mythology and what these might reveal about human cognitive universals. This French structuralism had a considerable impact on the social anthropology which I studied in Britain, but (despite an early infatuation) it came to seem unhelpful in understanding social transformations in modern Europe. The peoples of Europe undoubtedly *do* possess a history. In Eastern Europe, the temperature remained hot throughout the twentieth century, before reaching a final ugly boiling point in the Western Balkans during the 1990s. Here too, in places such as Srebrenica, one could observe elements of human society stripped down to their bare essentials, comparable to the Bororo and Nambikwara Indians studied by Lévi-Strauss. However, I shall limit my discussion to the countries I know best in the northern zones of the ambiguous realm of *Mitteleuropa* or 'east-central Europe', where social transformations have been a little less dramatic than they have been in the Balkans.

### Rural modernization, varieties of nostalgia, and Europe

Whatever Lévi-Strauss may have taken from Marxism, he did not engage with the politics of the Cold War and the events which transformed Eastern Europe several times during his long life. For me in the 1970s, however, this region was every bit as exciting and 'other' as the postcolonial societies being studied by my fellow graduate students. I carried out rural fieldwork in Hungary and Poland. Some of the changes I documented were similar to those that other social scientists were investigating in other parts of Europe, and indeed all over the world. These processes could be summed up as modernization, or the demise of the traditional peasantry (see Franklin 1969). Some of the emotions unleashed in these processes were not so different from those which touched Lévi-Strauss in Brazil, and which have been felt by countless Western anthropologists since the nineteenth century. One difference in Eastern Europe was the extraordinary readiness of modernist socialist regimes to invest in a discipline which had been pioneered by their bourgeois predecessors in order to grasp the





essential features of the preindustrial peasant culture (see e.g. Mihailescu, Iliev and Naumović 2008). I was impressed by the abundance of local museums, skansens, folk music and dance houses when I went to Hungary in 1975. The *tristesse* of drab new housing estates in “under-urbanized” (Szelényi 1983) cities was compensated by the brilliant colors of folk costumes and the rhythms of peasant dances, which were appealing to young urbanites – so much so that they formed the ‘dancehouse’ socio-cultural movement, which flourished in an uneasy relationship with the cultural bureaucracy of the state (Striker 1987).

Of course, socialist modernization differed in many ways from its capitalist counterpart, notably in the restrictions it imposed on political contestation and the extent of the market. Even within the socialist bloc there was significant variation. After 1968 Hungary pursued a ‘market socialism’ course that left considerable scope for individualist accumulation strategies, especially in the countryside, even though agriculture had been nominally collectivized. Poland had a very different agrarian structure: small peasant farms dominated, rather than collective or state farms based on Soviet prototypes. Yet I found that Polish villagers had greater difficulties in pursuing ‘primitive accumulation’ than their Hungarian counterparts, since power holders feared that private ownership of the means of production could become the basis of ‘capitalist’ stratification in the Polish countryside. Folk-art souvenirs for tourists and open-air museums were supported by the Polish People’s Republic as well, but their resonance in the wider society was not what I found in Hungary. It seems to me now that young Poles were less interested in reviving ethnic dance houses in the cities than their Hungarian counterparts because their own peasantry was not caught up in a headlong modernization drive to anything like the same extent. Polish villagers were hardly a *Naturvolk*, but given the inefficiencies in the macroeconomy, many households were obliged to be self-sufficient to a degree that was remarkable by standards elsewhere in Europe (Hann 1985).

Today both Hungary and Poland are full members of the EU. Farming is very largely a family matter again in both countries (though decollectivization in Hungary was pursued pragmatically enough to allow some large socialist enterprises to persist in new capitalist forms). The new private owners of land benefit from EU support policies. However, many small-scale farmers complain of discrimination. In some parts of Hungary there is bitterness concerning foreign ownership. Nostalgia for the last decades of socialism is found almost everywhere in the Hungarian countryside. If one counts the number of registered clubs and associations, there has been a positive transformation of civil society in rural Hungary. But if one visits the villages, one finds that many of these new associations exist on paper only, and the people who were so industrious in the socialist market economy point out that they no longer have any incentive to work at all, since small-scale farming is no longer viable. As a result, people have more time for local history clubs or other forms of nostalgic recreation. In the village I know best, teachers and elderly peasants have formed a zither orchestra; its music differs greatly from the folk music that has become celebrated nationwide (and even entered the repertoire of world music), but annual concerts have proved very popular within the community. However, the energies of some villagers flow nowadays into extremist political groupings, which typically hold foreigners EU officials and ethnic minorities responsible for all their current economic woes.





Postsocialist nostalgia is also found in towns and cities, including capital cities.<sup>2</sup> The phenomenon is far from innocent. In both rural and urban sectors, Roma have been the victims of savage attacks by vigilante groups. Even in Poland, where poor economic performance was central to social discontent and its expression in the *Solidarity* movement, there is much nostalgia for the securities that have been lost. Research at the Max Planck Institute for Social Anthropology has shown that the eastern areas of the country have suffered from new forms of social exclusion, and that this tends to be reflected in conservative, 'post-peasant populist' political behavior (Buzalka 2007). This is what I have in mind in suggesting in my title that the melancholic sense of loss following the socialist era has been followed by new, unexpected and even more nefarious threats. This plays out in elections: extreme right-wing parties are nowadays prominent at the highest levels of politics in most countries of Central and Eastern Europe. Full membership of the European Union has done nothing to mitigate these developments, nor has membership of the Eurozone (in the cases of Slovakia and Slovenia). On the contrary, although the economic crisis which began in 2008 has shifted attention to a north-south cleavage in Europe, the (re-)emergence of the former socialist states as a semi-periphery of the capitalist world system is strikingly apparent, e.g. in the statistics for labor migration.

The incidence of violence has also been documented elsewhere, notably in the former German Democratic Republic, where I have lived for the last decade. Here nostalgia is called *Ostalgie*. It has generated some amusing films, such as *Goodbye Lenin* and *Sonnenallee*. Tourists can take trips around Berlin Mitte in revamped Trabants and stay in 'authentic' *Plattenbau* hotel rooms. But here too, as in Hungary, the *Wende* has led to new forms of violence, especially against Turks and black asylum seekers. There is another side of eastern Germany which tourists do not get to see: unemployment rates are still double those prevailing in the West, and the better educated and skilled sections of the labor force tend to seek work in the old *Bundesländer*. It is therefore unsurprising that the successor to the former ruling Communist party still enjoys massive grassroots support in the east. Many 'ordinary' east Germans are tired of films and literature exposing Stasi abuses: not because they want to defend the Stasi, but because the relentless focus of Western-controlled media and tiny groups of intellectuals on these phenomena leaves no room for all the positive elements that millions recall from their experiences in the DDR (cf. Boyer 2010).

Of course, eastern Germany is a special case of *tristes postsocialismes*. For one thing, these regions were more developed than most parts of Eastern Europe when they became socialist; the peasants had already vanished, and so socialist rural modernization was less central to the narrative in this case. More importantly, the GDR was the only part of the former Soviet bloc to be swallowed up in its entirety by a Western state. Attitudes to Europe differ accordingly: eastern Germans tend to be more positive about Brussels, since they are well aware of the benefits they obtain from farming subsidies; they also understand that infrastructural improvements and investment incentives derive in part from EU support policies, as well as from transfers from western Germany. There is some evidence that the EU has gained popularity in more peripheral regions as well, e.g. in eastern Poland, where it is seen as more trustworthy (less corrupt) than power holders in Warsaw or the provincial capitals. In general, however, attitudes towards the EU in Eastern Europe are deeply ambivalent.







This is not surprising in view of the shabby, piecemeal way in which the Union has expanded, and the discrimination and hypocrisy shown towards those who are now nominally full members, as well as those still waiting in the queue. It is hard to avoid the conclusion that the EU is still viewed by many of its members not as a Christian club, but as a club in which Western Christians are determined to retain their privileges. How else does one explain the delayed entry of Bulgaria and Romania? An exception could be made for Greece in 1981 because their Orthodoxy was a regrettable modern deviation from that people's noble Hellenic heritage; but the privileging of Croatia ahead of the Orthodox and Muslim components of former Yugoslavia confirms the pattern.

### A most unlikely couple

Socialist ideology proclaimed an alliance of the workers and peasants. The reality was usually quite different, though the exact constellations varied from country to country. It became very clear during the last decade of Polish socialism that these groups were not united in government, but they could not unite in the oppositional *Solidarność* movement either: on the contrary there was continuous friction between the representatives of urban and rural groups. Let me concentrate now on Hungary, the country with which I have maintained closer contacts over the years. I have already referred to Iván Szelényi's theories of under-urbanization. This urban sociologist is also well known for his innovative work with György Konrád, in which these two Budapest scholars theorised 'intellectuals on the road to class power' (Konrád and Szelényi 1979). It is a complex work, but its basic idea of a 'new class' emerging to thwart the equality promised by socialism was hardly new. If one source of inspiration came from Yugoslavia (Djilas 1957), another came from the Hungarian Karl Polanyi, from whom Konrád and Szelényi adapted their key concept of 'rational redistribution'. In late socialist Hungary, the power of apparatchiks was still more important in many domains than the principle of the market. Even though the latter grew in significance after 1968, key goods such as urban housing were controlled and allocated by the members of a new intelligentsia. Later the Russian term *nomenklatura* was used to label this 'class', but I have in mind a more broadly construed intelligentsia of white-collar employees who could live rather well in late socialist Budapest. Most of those that I knew (of course I cannot claim that my friends and acquaintances were representative) were generally not directly interested in politics, nor in property accumulation. Their incomes as students or cadres, as academics or freelance editors, were generally low. However, their housing was assured (it was often inherited), and transport was almost a free good, as were theatre and opera. Members of this group, or stratum, could afford to eat and drink well in a marvelous city by the Danube, built by the *Mitteleuropa* bourgeoisie, but now accessible to wider publics for socialist prices.

By the standards of most Western European countries, this 'rational redistribution' was somewhat peculiar. Poorly paid but well educated intellectuals could attend the best concerts for a fraction of what they would have had to pay in the West. The pop music was not bad either, and there was no shortage of alternatives to the dance houses. Thanks to generous translation policies, they also had enviable access to world literature; it is hard to imagine that a work such as *Tristes Tropiques* would be





translated unabridged into Hungarian today (*Szomorú trópusok*, 1973), because today it would have to depend upon a hard-headed commercial decision; the generous subsidies formerly authorized by a Culture commissar have been greatly pruned.

I found the countryside also to be rather strange, at least when assessed by the standards of Western economists (Hann 1980). In villages which had only recently acquired electricity and piped water, farmers were doing just the opposite of what the urban intellectuals were doing. They were building themselves large new houses, fitting them out with lavish bathrooms, trading in their Trabants for Zhigulis and, by the 1980s, even for imported BMWs from the West. They financed this through their own hard work, exploiting themselves and family members in activities that were extremely labor intensive, such as fattening pigs in the back yard, and wine production using traditional methods.

Of course, I am simplifying massively with these ideal-types. Some sections of rural society were not living as well as others; there was significant differentiation between and within regions, within settlements, and even within families. Not all white-collar workers in the cities privileged intellectual enthusiasms: many pursued strategies of primitive accumulation analogous to those of villagers, e.g. building or buying second homes by Lake Balaton or along the Danube, not to mention cars, the key symbol of a privatized modernity. What struck me was the fact that the party known officially as the Hungarian Socialist Workers' Party did not open up comparable opportunities for its core constituency, the industrial working class. As Eastern European societies industrialized at breakneck speed, the typical factory worker was subject to a discipline that denied him (or her) the scope to mobilize household labor in supplementary activities. The so-called 'peasant-workers' formed a large group almost everywhere: workers obliged to commute to their factory jobs because no housing was available for them in the under-urbanized cities. This pitiful group lacked the free time to take advantage of the market incentives which galvanized other villagers, yet they could not profit from the subsidized perks of urban residence either.

When Western economists came to look at Hungary in the 1990s they quickly concluded that all this was out of kilter, *ungleichzeitig*, to use an old German term. To begin with, given the country's level of development, villagers were living too well. Farmers' incomes would have to decline in the new market economy, along with the size of the rural labor force. As for the intellectuals: they were even more of a puzzle, since so many of them did not have real jobs at all (by the criteria of the new market economy). They certainly could not be allowed to carry on as hitherto. In short, Budapest would have to become more like Vienna again; the blow was softened by privatizing housing at very advantageous prices and the continuation of many subsidies, e.g. in the energy and transport sectors. On the whole the Hungarian transition can be described as 'gradualist' rather than the path of 'shock therapy'. But the pattern of winners and losers was nonetheless clear.

I suggest that it is the disaffection of these two groups, which in their different ways both did so well in the last decades of socialism, which is responsible for much of the sinister, sometimes explosive, reactionary politics which we can see in much of Central and Eastern Europe today. These groups had





little in common. The urban intellectuals tended to deride the crude economism which prevailed in the countryside, whilst villagers were always suspicious of non-productive 'cosmopolitan' elites in the capital. However, each of these large constituencies had plenty of scope to pursue its interests in the 1970s and the 1980s. The frustrations they have experienced under the new conditions are, it seems to me, a key factor in explaining the new political trends. The inflammatory leadership of parties such as *Jobbik*, but also of some elements in FIDESZ, comes from educated urbanites, people who do not have the skills and qualifications to succeed in the new economic system and translate their *ressentiments* into nationalist rhetoric and worse. Such people find a ready audience among the 'post-peasant populists' in the villages and small towns, where the old paths for material improvement have been closed. Both groups have experienced a substantial decline in living standards, not necessarily in *absolute* terms as measured in per capita income levels, but in terms of perceived, *relative* loss, a reversal of the socialist telos of progress.

## Conclusion

Anthropology is an inherently conservative discipline, devoted from its inception to the celebration and salvage documentation of 'disappearing worlds' of human socio-cultural diversity. Thus, most researchers of Hungarian *néprajz* investigated the preindustrial practices and world view of the Magyar peasantry, while a minority sought to uncover more ancient traditions which had survived among small peoples of the USSR who were somehow related to the Hungarians. The Lévi-Straussian variant of anthropology elevated the 'cold' societies of indigenous Americans as prototypes of 'savage thought' everywhere, profoundly incompatible with modern civilization. Many studies in the bourgeois modernization paradigm have emphasized how local communities display resilience to homogenizing externally-induced changes; this remains true of much of the literature on contemporary 'globalization'. Social anthropologists of the British school were primarily interested in synchronic analytic descriptions of what they observed in their fieldwork. Some of them adapted their functionalist methods to urban, industrial settings. Yet many still sought out the 'face to face' community which exemplified the agrarian past, as I did in my fieldwork on the Great Hungarian Plain in 1976-7.

I found there a village which had only recently consolidated itself as a nuclear settlement, and villagers who, after the turbulence of the early socialist decades, had embarked on a path of rapid material accumulation. I was interested in showing how these small-scale farming activities exemplified the ambiguities of Hungary's 'market socialism'. Villagers were looking forward: they were abandoning their isolated homesteads in favor of the modern conveniences available in the village centre. It was no coincidence that a romanticizing nostalgia for the preindustrial peasantry was to be found not in the countryside, but instead among urbanites in Budapest. These sentiments were stronger in Hungary, where collectivized agriculture brought rapid modernization, than in countries such as East Germany, where the agricultural sector had already declined greatly before socialism, and Poland, where the failure to collectivize had led to a stalemate which inhibited large-scale modernization.







No one expected the regimes to collapse so quickly. Few observers predicted that, once they had gone, so many of those who had previously condemned socialist appropriations of property and restrictions on liberties would come to value the accomplishments and entitlements of that era much more positively. In the second section of this paper I discussed these ambiguities among two large social groups which had little to do with each other, though they exemplified the two complementary strands of Kádár's market socialism. Both flourished under that system, but have struggled since 1990. In the countryside, the major benefits of EU subsidies accrue to relatively small numbers of capitalist farmers, the 'winners' of the privatization processes of the 1990s. Villages such as the one I studied, with poor natural endowment, have very few winners and many losers. Production levels have fallen sharply, young people seek work abroad, and no one wants to buy the large modern houses constructed in the last decades of socialism with the money earned through intensive household-based farming.

The intellectuals who some observers thought to be on the road to 'class power' in the 1970s looked somewhat scornfully at places like my village, and at the extravagances of 'goulash socialism' generally. They were content with modest incomes because their jobs were secure and they could participate in flourishing cultural spheres, popular and high. Some state redistribution served only the interests of elite officials, for sure, but most subsidies of 'rational redistribution' were enjoyed by broad swathes of citizens, from academicians to wide reading publics, from elite sportsmen and women to the mass membership of trade unions, with their recreational networks. The impact of 'the market' has gradually undermined all this, creating uncertainties in the towns analogous to those now experienced in the villages. As with farming subsidies, EU membership has opened up new possibilities for a few (those with the necessary linguistic and other qualifications), but there have been many more losers than winners. As a result, Europe becomes for many another scapegoat, structurally not so different from the way in which Roma and Jews are regularly scapegoated. I explain the current political orientations of both of these groups in terms of relative decline compared to the lives they led under socialism – or rather, to the lives of their parents and grandparents, for the more aggressive symptoms are often to be found nowadays among those too young to have personal memories of the Kádár era, who may disavow it completely, even as they demonstrate a vicarious malignant nostalgia for the world that has been irrevocably lost.





## Notes

<sup>1</sup> This short paper is based on a lecture delivered in Belgrade on 14<sup>th</sup> December 2009. The conference “Beyond the Wall. Twenty years of Europeanisation as seen from the former Yugoslavia” was sponsored by Notre Europe, a Foundation closely connected to former European Union President Jacques Delors. This circumstance combined with the recent death of Lévi-Strauss inspired me to give the original lecture a pretentious French title: “Tristes socialismes; et plus tristes encore postsocialismes” and to highlight a European dimension. I have rewritten the Conclusion and added a few references and notes for the present publication, but this version is otherwise only lightly modified from my original English text.

<sup>2</sup> For a recent selection of (mainly urban) case studies from across Eastern Europe, see Todorova and Gille 2010. Many aspects of postsocialism (the utility of this term is still contested) are covered in Hann 2002. For a recent collection which draws out the reactionary political consequences of recent socio-economic trends, highlighting the region’s incorporation into global capitalism, see Kalb and Halmai 2011.

## Bibliography

- Boyer, Dominic (2011) ‘From algos to autonomos. Nostalgic Eastern Europe as postimperial mania’ in Todorova, Maria and Gille, Zsuzsa (eds.), *Post-Communist Nostalgia*. Pp. 17-28. New York: Berghahn.
- Buzalka, Juraj (2007) *Nation and Religion: The Politics of Commemoration in South-East Poland*, Münster: Lit Verlag.
- Djilas, Milovan (1957) *The New Class: An Analysis of the Communist System*, San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.
- Franklin, S. H. (1969) *The European Peasantry*. London: Methuen.
- Hann, Chris (1980) *Tázlár: a village in Hungary*, Cambridge: Cambridge University Press  
(1985) *A Village Without Solidarity; Polish peasants in years of crisis*, New Haven: Yale University Press.  
(2002), *Postsocialism: ideals, ideologies and practices in Eurasia*, London: Routledge.
- Kalb, Don and Halmai, Gábor (eds.) (2011) *Headlines of Nation, Subtexts of Class. Working-Class Populism and the Return of the Repressed in Neoliberal Europe*. New York: Berghahn.
- Konrad, György and Szélényi, Iván (1979) *The Intellectuals on the Road to Class Power*, New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Lévi-Strauss, Claude (1955) *Tristes Tropiques*, Paris: Plon.
- Mihailescu, Vintila, Ilia Iliev, and Slobodan Naumović (eds.) (2008) *Studying Peoples in the People’s Democracies II: Socialist Era Anthropology in South-East Europe*, Münster: Lit Verlag.
- Striker, Sándor (1987) The Dancehouse *Forum J Katus*, J Tóth (eds.) Pp 100-131. Budapest-Leiden: OKK-MI
- Szélényi, Iván (1983) *Urban Inequalities under State Socialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Todorova, Maria and Gille, Zsuzsa (eds.) (2011). *Post-Communist Nostalgia*. New York: Berghahn.
- Wolf, Eric R. 1982 *Europe and the People Without History*, Berkeley: University of California Press.





## THE GENEALOGY OF THE MODERN DRAMA AS THE END RESULT OF THE MODERN AGE

Endre Kiss

*Keywords: Young Lukács, Genealogy of the Modern Drama, Weltanschauung, the late bourgeois culture, art criticism, existence.*

Looking always further in the past, we can somewhat surely affirm, that there were two works of Georg Lukács, for which the destiny has been decisive, *not* to have been simultaneously translated (or published) in German. The first work existing exclusively in the Hungarian language practically until today was „*The Genealogy of the Modern Drama*” (“A modern dráma fejlődéstörténete”), while the second one (and the latest one) – „*The Ontology of the Social Being*” („A társadalmi lét ontológiája”) – has been published for a long time exclusively available in the Hungarian language. Despite a perfectly justified doubt about the epochal legitimacy of the new philosophical conception of the *Ontology*<sup>1</sup>, it seems to be already clear today, that their simultaneous publishing in German, i. e. on the international scene of the philosophy had been some chances to be able to make themselves remarkable in the worldwide debate led about the declining neo-marxism. It will be necessarily still more complex due to the fact that, besides and outside of the assumed stimulating effect of a Lukács’ *Ontology* published just in time in German, we would have had to take into account the consequences, according to which the philosophical substance of the work would have exercised a rather negative influence on the general criticism of his philosophical Oeuvres.

It has been and is much different with the *Genealogy of the Modern Drama*. An opportune, i.e. contemporary translation in German of this work could have in principle had an absolutely *decisive* influence on the life of the young aesthete, in the German-speaking philosophical life as well as on the international scene in general. We think first to the possibility that, on the way of an opportune and complete divulgation of this work, the *complete works* of the young Lukács could have, in their comprehensive logic and consequences, also been opened to many interests. *The Soul and the Forms* or *The Theory of the Novel* could have provided, in their deep and multiple links with the *Genealogy of the Modern Drama*, with an absolutely affirmed probability, an image of this work, not only unanimous but also very clear. The fact that an opportune version in German of the *Genealogy of the Modern Drama* was missing, informs however also about another field no less sensitive for the young Lukács. Without that we wanted to reduce only to this ground both unsuccessful habilitation attempts of the young Lukács, it must not be questionable whether a Heidelberg habilitation with a *Genealogy of the Modern Drama* generally discussed in German could have had then better chances, even if still also many other positive and negative grounds have also here totally played their role. Our hypothesis is not only based on the high quality of the *Genealogy of the Modern Drama*, we also think of this side of the habilitation processus, that besides the non-academical character of the





submitted work has been vigorously emphasized, what should have revealed largely unfounded in the case of this work.

The methodical dimensions, in the stricter sense of the term, of the *Genealogy of the Modern Drama*, reveal practically all the characteristic problems of the work of the young Lukács. This methodology is, on the one side, *coherent*, on the other side, *eclectic*. It comes from the extreme and chaotic wealth of the *philosophical-methodical* culture and of the simultaneous exceptional extent of the positive (and even positivist) knowledge of the young scholar. The duality of this extremely large *methodical* arsenal and also of the extremely large *positive* knowledge of European dimensions, allows the author to develop in his methodology a *creative eclectism* (and in fact constantly coherent).

To this *creative eclectism*, belong the strong *historical-genealogical* visions, the mobilization of the most important semantic acquisitions of the *classical aesthetics* (mainly Kant, but also Hegel and others), the capacity borrowed from the *phenomenology* to explain<sup>2</sup>, in a free and creative way, new and not yet categorized phenomena, an obvious *interdisciplinarity*, which borders upon the capacities of a polyhistor, a strong *sociological* participation, in which not only questionings would be to subsume, the first corresponding sociological traditional signs, but also such individual subsystems, in the sense of the *philosophy of systematization* of Béla Zalai (as ethics, aesthetics, sociology, etc.) constantly in relation with each other and already integrating several times these operations in their analyses<sup>3</sup>.

At the same time, and in the course of the same diversity of interests, the aspects of *the immanence of the work* are however either not neglected. We think also on the concrete *immanent* analytical aspects, also constantly *synthetical-immanent*, whilst the „style” of the work, and a category is questioned, what afterwards – typically with the young Lukács – comes again from the immanent questioning and is again confronted, philosophically-historically or theoretically-culturally, with *no more immanent* new sub-systems or value systems<sup>4</sup>.

An instrument of the methodology of the young Lukács, also highly qualified, is the *ideal*, frequent and masterful shaping of *types*<sup>5</sup>. To the whole arsenal of the masterly intertwined methods belongs the permanent, *existential*, and at no moment, sinking method, as well the profound personal *desperation* and *rebellion* as also the one of whole groups, generations, intellectuals. The multiple *objectivistic-methodological* dimension is transmitted with the *existential rebellion* through the semantic of the *Weltanschauung*, specifically carried out by the young Lukács, in which the spiritual history of that time plays also a role as relevant orientation change in the literature theory of the II Internationale, especially critic of *Die Neue Zeit*<sup>6</sup>.

For the sake of the integrity, we must still mention, that Béla Zalai's systematization idea can easily reach an isomorphic relation with Kant's art theory (relation ethics-aesthetics, religion-aesthetics). To the leading characteristics of this virtuos methodology of the young Lukács, belongs also, that in his elocution, the results of a methodological sector as a carousel effect integrate immediately into another sector, sociology and existentiality, immanence of the work and theory of the tragic, description of functional relations and poetic particularities succeed with astronomical velocity and





perfection. This last structure can even often mistaken the superficial reader, somewhat in the form, that the young Lukács appears as *most platonical*, when he reaches the end of his *positive* analyses and appears as problematical *positivist*, when he makes a digression in *platonical* fields<sup>7</sup>.

This wealth of perspectives can at any moment embarrass the reader and the main part of the circle of the Hungarian readers of that time. Facing the horizon of real discussions, it can suddenly become clear that, with his exceptional style, the young Lukács has already definitely solved this problem, which the schools of interpretation of the work and rivalizing with each other in the second half of the last century, have suffered. He realized a perfect mode of the *synthetic* interpretation<sup>8</sup>.

The appearance of a problematic strange encounter somewhat between positivism and platonism is most intensive at the level of the *form problem*. However, to demonstrate the *carrousel effect* in this example, Lukács pursues, in most cases, taking possession of the reproduced form, positively obtained totally platonical, to put these forms somewhat *sociologically, ideologically or philosophically* in a further correlation and reach new results from other typologies of other correlations. To the further structure of this version and treatment of the problem of forms, belongs however also, that with Lukács (i.e. not as we could eventually expect it) it is not about the opportunity of the *reader* or of the cultural consumer, but rather more one of the *poet* himself (as we shall still debate about it largely).

In order to expose now another example for a *possible* other misunderstanding, we must remember, that Lukács has probably a clear *ideological* reason to have chosen as starting point of his description of the dramatical genre „the religious drama”. This assumption might be supported, on the one hand, by the fact that the *Weltanschauung* (also in the clear form of the religion) plays in the whole work a considerable role. On the other hand, facing this reason, we might come to this idea, that it can be a particular ground why the Modern Age produces a clear *secular* dramatical art. The choice had however a clear objective and functional, if we want, *immanent* reason. It was, in fact, the dramatic genre religiously embedded, that from the beginning corresponded most perfectly with the declared starting point of the Lukács of that time, it was namely the only in the situation to unite the *theater* and the *theatrical Weltanschauung*.

The work is a unique enterprise, which the young Lukács, with his *social extremely singular* behaviour, should not have been particularly conscious of<sup>9</sup>.

Through the perspective of the *modern drama*, the *modern art*, the *Modern Age*, all that we can today rightly name the *late bourgeois culture* is put on the balance and namely (and so we evoke the wealth of the methodology and of the heuristical ideology) facing a clearly carried out historical-philosophical approach. In this context, our concrete questions can be formulated as follows:

- 1) *Does this work provide an appropriate and authentical analysis of the late bourgeois society?*
- 2) *What does his analysis prove?*
- 3) *Is it possible to draw consequences from this analysis for Georg Lukács' late development?*<sup>10</sup>







First of all, it can be no doubt, that the work delivers a profound and really original analysis of the *bourgeois/late bourgeois* society. This analysis is in each subsystem carefully built, it will be referred to it in each individual subsystem. It always appears somewhat in the center of the form-material-problematic, in which according to the consequence of the analysis, *the time or the bourgeois society is the material*. It is the era that provides the artist with the material. It goes without saying (and totally corresponds to what has been said precedently), that the epoch interpreted as material becomes subject of independent social, sociological, even political analyses. The „external” and „internal” life of the era is then the material for the drama, what explains that in the work an analytical description of the late bourgeois society becomes initially one of the description of the possible dramaturgic material. It is unquestionable, that the starting point comes initially from the *extra-literary* realities. It however means, that the whole investigation, from the beginning, presents an *ontological* dimension. This information does not only awake for us the interest of the late Lukács for the social ontology, it makes us realize *how much an inter-relation of internal- and extraliterary analyses has disappeared from our present debates and which deficit it means particularly for the whole genre of the work interpretation*.

This clear ontologizing inclination leads us to answer the *second* question.

The young Lukács gives a clear and complete analysis of the bourgeois society. He considers it essentially as a secluded historical period, which a global image of can already be given. The first relevant précis is expressed as follows: „the essence of the problem consists in the despair of the consciousness, which also comes at first from some unsuccessfulness of the movements issued from a program. The fact is that, even if its negative character is admitted, it is able to put up some resistance.”<sup>11</sup>

From the potentiality of the modern drama, he observes the bourgeois world, which behaviour is capable of changement and self-changement. His point of view is similar to the one of the young Hegel, who watches the true reality of the modern bourgeois world in the simultaneity of the „*freedom of the subject*” and of the „*necessity of the object*”, whilst the effective freedom of a world of the „*necessities*” of the object faces it<sup>12</sup>. In this sense, Lukács’ analysis of the modern bourgeois totally harmonizes with the one of the classical writers.

That the analysis of the *extra-cultural reality* determines so deeply from the beginning the dispositions of the art, comes again from the relevant ontological dimensions of this approach. The power of the existence and of the existant is also *ontologically* described. In this debate, the history itself appears in an unusual lighting. For him, the history does not prove only the capacity toward a changement in ideas, it demonstrates rather more the incompetence of simply wanted and imposed forces, theoretical, purely ideological, rationalist, projected from inside and of their reality<sup>13</sup>.

This experience appears then as being the one that made the man understand what the history is<sup>14</sup>. This idea is supported as follows: „...Any thing, that enters the life, has a life which becomes independent. It exists because it exists and has also consequences... It is about the category of the existence and about the one of the simple being...”<sup>15</sup> From this fundamental vision, a global analogy





emerges with the young Lukács, which originality, in the true sense of the word, can be clearly considered only as the last result of a whole philosophical monography. The relation „*subject*”-„*object*”, „*individual*”-„*society*” metamorphoses on the basis of this fundamental vision into a rivaling structure of two similar *abstract* entities. On the one side, the young thinker finds the *abstract thought*, which will modify the reality, on the other side, the *abstract processes*, which prevent the concrete efforts of the individuals<sup>16</sup>. The model of freedom of the subject (as the first abstract) and the necessity of the object (as second abstract) is compelling.

What concerns the power of the existence, or the existant, apostrophized by Lukács, is on the one hand retrospective and on the other hand precursor of the fact that this power is spread out in the whole work, is no anticipation of eternal force relations, no metaphysics of the power of the existant, *but a synthesis of the really modern tendencies of the modern society*. To anticipate briefly, at this place, it is about the maturity of the modern bourgeois structural society, which led to this power of the existant<sup>17</sup>.

From this absolutely not purely immanent analysis, *the highest problem of style* of the new drama develops by the young Lukács (through which again an excellent and largely evident example is given to us for the growing together of immanent and superficial moments of the work). It is further a very important sign, if the young Lukács searches to make clear with a quotation of Dilthey the so interpreted problem of *style*. On the one side, he indicates with this information, that his *methodological perfection* coincides in this respect with Dilthey, that he wishes to constitute with it also a complete inventory of the literary work interpretation as Dilthey always intended to do it in front of a large professional public. This means also, that Dilthey, behind this unique conception, has absolutely a role of model. On the other side, this quotation throws also a characteristic lighting on Dilthey : „...the tragedy emerges here (with Lessing – EK) from the similar heterogeneity of the moral affect toward the surrounding world and in the so occurring impossibility for a moral heroism to survive against it<sup>18</sup>.

Only at this point of the analysis, it becomes unquestionable, that the drama, due to *this* ontological consistence, cannot reach its profound objective, it cannot present its protagonists, *in no sense of the word*, as *heroic*. The forms of life, the bases of the social being, which we already know about, that they are supported *social-ontologically*, do no longer allow this attitude. *The existence defeats the abstract will of the protagonist, the background defeats the heros acting on the scene*.

In the interdisciplinarity of the methods' carrousel of this work, the classical terms of the dramatical aesthetics win their new significance through their comparison with the new *realities social-ontologically* qualified. This analytical perfect and irreproachable sense awards Lukács' notion of the background a constant significance, although he stipulates generously this insight, in many places of the milieu-conception of other theater authors. Obviously, the impossibility (always decisive for the drama) of the existential heroism doesn't reveal at all with Lukács as cool fact of the aesthetic analysis. As well for him, young intellectual with intentions of worldwide changements, as for a high number of other protagonists, this result of the analysis applies as *existential shock*. There is no doubt,





that this result is already integrated in the important contents of the answer to our third question („Does this analysis have any consequences on the further development of the young thinker?“).

Lukács' specific contrast of the *background* and of the *foreground* builds a huge difference in this general and not particularly qualified conception, so as the Modern Age, particularly the modern art is permanently a range of innovations, putting up a constant resistance against the bourgeois society constituted of Philistines, with the same tenacity and persistence<sup>19</sup>. In this conception, not particularly profound but all the more widespread, the *foreground* is always lighted up, while the *background* (also in the sense understood by Lukács) was immersed in the insignificance. It was the same also with the protagonists, since – again in perfect opposition with Lukács' analysis – the protagonists of the Modern Age (also the artistical Modern Age) have been absolutely considered and celebrated as heroes. In this context, it is sufficiently revealed under which concrete forms the disadvantages witnessed, that Lukács had to stand in reason of the non-existence of his important youth work in the German language. This element of the existentiality, of the own desperation due to the impossibility of the heroic, intellectual protagonisms, appears with a certain necessity somewhat in the *The Soul and the Forms*, as a detailed emanation of non explicit motivations of the *philosophy of life*, while we can certainly not guess, only through the knowledge of this last work, the multiple analyses of this social-ontology of the Modern Age.

To be also able to comprehend the real possibilities of the personal development of the intellectual protagonists, the young thinker must investigate through the overall epoch in its social-ontological profoundness. *Aesthetics, art criticism, existentiality, sociology and philosophy of the history are hardly no longer separable from each other in these analyses*. This one of his approaches also leads to the fact, that he doesn't define the Modern Age from the middle of the XIX<sup>th</sup> century, but returns to the profoundness of the former bourgeois times with the exigence or the identification.

In his specific amalgamation of sociologic, social-ontologic and existential dimensions, Lukács reveals himself also as a thinker who, in the great debate of his time, can acquire a singular personal position. This conception mode reminds us the further transformations, in which *the thematization of the existential as a general rule without any sociology, and the one of the sociologic also as a general rule without any existentiality, take place*<sup>20</sup>. It can also be seen here, how in any other individual questioning, Lukács' method of the complete, historical, social and sociological analysis is productive for, in the most strict sense of the term, the aesthetic and theoretico-cultural reflexions. Since, he does not build an historical interpretation, to be able to situate historically the art of the drama. He delivers, in direct and first intention, an *historical interpretation*, to be able to apply its results on the possibilities of the art of the drama. It is not surprising, if these results have a suggestive and sometimes fascinating effect.

In this presentation, step for step, the thesis crystallizes, according to which the Modern Age is no problem-free innovation, rather more – *finally* – a *product of the developing problematic of the relation between artist and public*<sup>21</sup> whilst the continual innovation accompanies with a permanent struggle, in order to make acceptable to him the new forms of cultural perception and production. This analysis







anticipates a lot the phenomenon of the mass culture, reveals the immanent dialectic, to produce continually new appeals and takes the sociology of the separation of the *Comical* and the *Tragical* of Erich Auerbach according to the height of the sociological position of the presented protagonists.

Lukács must take advantage of the fact that, just in the biggest metropolis (Paris, London), the separation of the „energical” theater and of the „high” poetry is going forward at the highest speed. It is not the first situation, in which the young thinker must turn up again in the frame of an elaborated paradox.

*The Lukács entirely engaged for the Modern Age reaches through his analysis a critical position vis-à-vis the Modern Age.* His social-ontology of the Modern Age is being revealing profound and not voluntarist tendencies, which are not favorable to the art. This analysis is further also very singular and extraordinary, because its tenor is neither aesthetic, nor critico-cultural, nor existential, rather more social-ontological and/or sociological. Formerly, we have already spoken about the particular suggestion and plausibility of this approach. Lukács’ sociological approach differentiates however beneficially from the dominant plurality of later sociological-cultural attempts, while just on the way of an integration and a synchronization – still today admiration worthy – of the related individual disciplines and methods, this investigation, finally sociological (social-ontological), stands in front of us in an interdisciplinary perfection.

Only at this place, a further characteristic of his methodological project also appears. Since he does not only describe a social reality first independent from the art of the drama, to confront then the basic challenges of the dramatic genre with this description. He involves however also in his analysis former descriptions of the Modern Age *rather more critical and cultural* (kulturkritisch) *as sociological*. We have already mentioned once the name of *Simmel* (without wanting even to reach a perfection in this context). He integrates still frequently in his analysis of the Modern Age *Nietzsche’s* cultural criticism (Kulturkritik), what should be everything but surprising, since Friedrich Nietzsche’s criticism of the modern society and the potentialities of the art were profoundly linked from the beginning.

Even Lukács’ recapitulative socio-ontological vision of the Modern Age sounds as a paraphrase of Nietzsche’s description of the Modern Age: „it seems that the anarchical orientations of the modern life (which infiltrate however under their most pure form in the large town) destroying, wasting the opinion atoms, would not endure such a complicated synthesis, as it is the case of the theater linked with the drama. The town has all the less or all the more the character of the metropolis, that this theater can put up no resistance against the eliminating forces.”<sup>22</sup> This situation is, in this respect, not produced by the large town, that it could have been made responsible for it, this development makes only worse the relation of the drama with its public<sup>23</sup>.

Still *another* important element of the philosophy of the art of the young Lukács becomes transparent through the recourse of the reconstitution of socio-ontological dimensions. It is about this element, through which the young Lukács thematizes permanently the availability or the non-availability of *mythologies* in the context of legitimation of the Modern Age. Without the social-ontological





communication, this idea could at the most be considered as an attempt, to achieve a more or less *structural isomorphy* between mythology (religion) and (modern) art. Only the realization of the socio-ontological analysis and the resulting effect of communication explain the true roots of this idea. Since the missing mythology(ies) is first of all exclusively a discovery of the socio-ontological analyses and is, *like all other results*, projected only further in the field of the art (of the theater)<sup>24</sup>.

Now, we come back to our *third* starting question, which object is to know if we can effectively draw consequences out of his former analysis of the Modern Age and the late bourgeois society for Lukács' later development.

First, we must emphasize, that *The Genealogy of the Modern Drama* delivers fundamentally a concrete and objective analysis, which essence constitutes the elaboration of the socio-ontological dimension. This analysis established a kind of End of the History, whilst it affirms the power of the background on the foreground as somewhat exhibited, what could hardly no longer be modified<sup>25</sup>.

This analysis shows however moments, which as obviously call upon a criticism. It is about a world view (*Weltanschauung*) of its center, round the power of the existence and the existant, as well as the superiority of the interdependence of the relations upon the heroic personal development of the protagonists. If we observe more deeply these elements, then emerges a large range of paradoxes turning to the tragic.

One of the global paradoxes is the center deficiency and the atomization of a world, in which the existence and the existant are dominating. Another paradox<sup>26</sup>, explicitly formulated by Lukács, is the simultaneity of a *democratically* minded cultural communication and its *aristocratic* character. To that, joins the paradox of the socio-ontological modified original poetic intentions of self-development, furthermore the most strict paradox of the dramatic genre itself, whatever this genre becomes abstract and esoteric, which wanted to appeal to most of the people, from the beginning, in the concentration of the biggest groups. The huge quantity of isolated-alone people in the large modern metropolis must not be forgotten.

A tragic paradox and a paradoxal tragic is then in the result, that the Modern Age, wanting to concretize as clearly as possible the values of the human genre under a modern form, is on the way of a concrete and original, not even aesthetically centralized analysis, appears as an orientation, which can appeal to the very few. This is identical with the failure of the project of the Modern Age. Lukács' approach grants however the final result a specific *aura*.

This failure of the Modern Age present on all doubts is effectively here, it is however neither essential nor determinant, because the values and fundamental hypotheses of the Modern Age have suffered no defeat, „only” the interconnections of the functions, the „background” has (have) through its (their) victory got the Modern Age off course. The catastrophic endresult is not totally tragic. Its bases concerning the values are not mainly catastrophic. Here again a paradox: the real relations of the background can still be considered *positively*, if it exposes a kind of improvement of the reproduction of the bourgeois society.





The consequences of the analysis of the *Genealogy* are absolutely relevant for the young Lukács. They do not directly bear in the young thinker the will to overcome in any sense his late bourgeois society. They however deliver a so completely and sophisticatedly elaborated, complex image of this society, that the young Lukács could rightly expect the few, who can say that they overlook this society in its entirety. And this is an element to consider very seriously in Georg Lukács's *pre-marxian* development.



**Notes:**

<sup>1</sup> See from the author (1990) :Georg Lukács' Ontologie als misslungener, nichtsdestoweniger aber lehrreicher Erneuerungsversuch des Neomarxismus - oder über den Hegelianismus als Paradigma. in: *Diskursüberschneidungen*. Georg Lukács und andere. Bern - Berlin - Frankfurt am Main - New York - Paris - Wien. (Peter Lang), 1990. 127 - 136.

<sup>2</sup> We integrate, in the philosophical practice itself, two parallel current aspects of the philosophical phenomenology. On the one hand, it is about an independent thinking mode, in which, first, its problematic of legitimation is predominant. On the other hand, „another” phenomenology expresses (not rare with the same authors), in which new phenomena are described, the „scientific” thematization of which was not always possible from these grounds.

<sup>3</sup> *The reflection on the „systematization”* of Béla Zalai has been an attempt to mention absolutely successfully, to „systematize” and „synchronize” the numerous new philosophical orientations in their representational spheres. He anticipated a lot of the characteristics of the structuralist thought, while he had recourse to the former structural systematization (somewhat with Kant). His attempts provided also the young Lukács and his circle with a serious and constant help, essentially in his synoptic applications. A rarely successful attempt of this systematization thinking was, as Zalai did it with the help of his systematization thinking, to answer the question whether the new values are possible or not, as Nietzsche pretended it. See on this thema the Chapter of Zalai in: Endre Kiss, *A világnézet kora*. (Friedrich Nietzsche abszolútumokat relativizáló hatása a századelőn.) Budapest, 1982 (Akadémiai Kiadó)

<sup>4</sup> This is the decisive *dynamic* moment in the work of the young Lukács, to which he is grateful for his permanent results. Simultaneously, it is also the way on which the *immanent and apparent moments of the work* can always be compared to each other, namely never in a miserable way imitating the real causality and the dependency relation.

<sup>5</sup> Besides, we must also be able, in the case of the young Lukács, to separate absolutely the theoretical-scientific state of an *ideal-typical* enunciation from the one of a *normal-descriptive* enunciation. The enunciation appearing at the end of a long chain of analyses of the function of the big town and modern urbanization in general in relation with cultural observations must in no case be confounded with a descriptive, or even valuating enunciation (as the Lukács of the Stalinist period will do it with Nietzsche).

<sup>6</sup> The fact already earns some attention, since the most important theoretical concepts of the 2nd International with Lukács (as by the way also with a large part of the most interested intellectuals) have been carefully pursued. S. about it E. Kiss, *Történelem és világnézet. A II. Internacionálé irodalomfelfogása Németországban*. in: *A marxista irodalomelmélet története*. Budapest, 1981. (Kossuth Kiadó), 91-121. A shortened German version: *Geschichte und Weltanschauung.. Literaturtheorie bei Franz Mehring* . in: *Annales Universitatis de Rolando Eötvös Nominatae*. Sectio Philosophica et Sociologica. Tomus XVII. Budapest, 1983. 231-245.

<sup>7</sup> Any expert in Lukács' philosophy can provide numerous examples, in which this extreme proximity appears, even this capacity of confounding *Platonism* and *Positivism* (also in other philosophical forms).

<sup>8</sup> The *synthetic* interpretation, taken in the most true sense of the term, delivered here by Lukács, is an important and very positive alternative to this fight of the various schools of the literary interpretation which, since the *Socialist Realism*, strive for an exclusivity, even why not a monopoly position through the giving of the sense of the literary works can be legitimated

<sup>9</sup> See Endre Kiss, Wittgenstein, Rathenau, Lukács about the decisive sociological singularity of Lukács. (Attempt of a sociological interpretation). In : *Wittgenstein. A New Evaluation*. Amsterdam, 1990. (Kluwer) 298-300.



<sup>10</sup> We of course also think of his turn toward the communism, however not in the too often simplifying sense.

<sup>11</sup> Lukács György, *A modern dráma fejlődésének története*. Budapest, 1911. Tom. I. (Akadémiai) 75.

<sup>12</sup> S. about it E. Kiss, Presentation of Fichte by Hegel „Differenzschrift“. In : *Fichte and the Romantism*. Published by Wolfgang H. Schrader. Amsterdam-Atlanta, 1997. (Rodopi) 247-257.

<sup>13</sup> *A modern dráma fejlődésének története*, 100

<sup>14</sup> Ibidem.

<sup>15</sup> Ibidem.

<sup>16</sup> Exposed in details in the quoted work, P. 101-102

<sup>17</sup> As it will still be thematical in some places, it is not in the power of the existant by Lukács about the milieu taken in the normal sense, but also not about metaphysics of social power relations, it is here about an already objectivated imbrication of social relations.

<sup>18</sup> Ebenda, 102. The quotation pursues as follows : „The conflict is abstract, because the fight is led for the abstract and toward the abstract... and the background is concrete, because it is just in the concrete of the facts, that the heterogeneity testifies straight away of the hopeless, tragic consistence of the abstract aspiration“ (102-103)

<sup>19</sup> As it has still to be mentioned, the only other similarly established general presentation of the modern art is Hermann Broch's great *Hofmannsthal*-Essay. Although we cannot accept, also in the case of Hermann Broch emigrated in the USA, that he knows this work existing only in the Hungarian language, we have to keep in mind further with a big attention other parallels and similarities between Lukács and Broch.

<sup>20</sup> For us, it is of a clear theory-historical significance, that Lukács thematizes the fight of the historical (and historicist) and of the presentist rationality also explicitly : „Historism and Individualism, both have grown out of the soil of the same civilization, and even if, in many respects, it seems as they were not in most keen and irreconcilable opposition with each other, the doubt remains, as how antagonistic this opposition is“ (Ibidem, 142-143.). – Regarding the decisive struggle of both types of rationality, s. Endre Kiss, *About the reconstitution of the presentist rationality in Central Europe* . Cuxhaven-Dartford, 1999. (Junghans Verlag)– It is farther everything but a coincidence, that the reconciliation of both types of rationality be possible only on a social-ontological basis. It must also be known, that an explicite analysis of the „rationalization“, reminding essentially of Simmel, is carried out as organical element of the Modern Age in this work of the young Lukács (87-88).

<sup>21</sup> See On this subject in detail *Hofmannsthal and his Time* of Hermann Broch.

<sup>22</sup> Ibidem, 82. – This link is itself in the context of Nietzsche's interpretation is not unproblematic. On the one side, we know nothing of the analysis, on the other side, it is sometimes excessively overvalued and is widespread as proof of Nietzsche's fundamental antimodernist conception. Our option would be, that we consider seriously this conception as a brilliant generalization of the young Nietzsche, it is however confronted with the very complex and important positions of the second period and wins a definitive position only from this confrontation. In the context of Lukács' interpretation, we can also absolutely not undervalue the importance of the reference to Nietzsche's cultural criticism for well-known reasons.

<sup>23</sup> It can immediately be evident, how superficial is a global cultural-critical condemnation of the large town, while here the communication and the detainer of new objective behaviours is considered as last causal explanation.



<sup>24</sup> „The new life has no mythology and this means, that it must keep artificially a distance between the tragedy themes and the life. Since the mythology has a double aesthetic relevance. One consists in the fact that it projects life feelings of the people upon their most profound problems in concrete symbols of concrete stories. And these feelings hardened themselves so little, that the transfer of the feelings in those could not be excluded... Furthermore, and this is maybe still more important, the mythology keeps a strong and natural distance between the public and the tragic case it has developed. It is also kept in a more or less important distance from the life, according to the eternally paradoxal manner of the poetry...” (Ibidem, 182-183).

<sup>25</sup> We wanted somewhat to underexpose this dimension, in order that the *impression of an illegitimate actualization of the work* cannot occur. This does absolutely not mean, that this aspect cannot be used as basis of a new analysis.

<sup>26</sup> Ibidem, 89-90.

## Bibliography

- Adorno, Theodor (1958): *Wiesengrund, Noten zur Literatur I-III*. Frankfurt am Main
- Arendt, Hannah (1955): *Der Dichter wider Willen*. in: *Hermann Broch (Gesammelte Werke)*, Band 1. Rhein-Verlag, Zürich (eredetileg Men in Dark Times, New York, 1968)
- Bachtin, Michail (1989): *Formen der Zeit im Roman. Untersuchungen zur historischen Poetik*. Frankfurt am Main
- Blei, Franz (1987): *„A.P. Gütersloh“*, in *Portraits*. Hrsg. von Anne Gabritsch. Wien - Köln – Graz
- Curtius, Ernst Robert (1961): *Marcel Proust*. Berlin - Frankfurt am Main
- Dilthey, Wilhelm (1961): *Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften*. Stuttgart, (3., unveränderte Auflage).
- Friedrich, Hugo (1956): *Die Strukturen der modernen Lyrik. Von Baudelaire bis zur Gegenwart*. Hamburg
- Goldmann, Lucien, (1966): *„Georg Lukács: Der Essayist“*, in: *Dialektische Untersuchungen*. Neuwied und Berlin 173-187.
- Hofmannsthal, Hugo von (1955): *Prosa. Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. 1-15 Bde. Herausgegeben von Herbert Steiner. Stockholm (später Frankfurt am Main)
- Husserl, Edmund (1976): *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phaenomenologie. Eine Einleitung in die phaenomenologische Philosophie*. Haaeg
- Johnston, William M. (1974): *Österreichische Kultur- und Geistesgeschichte. Gesellschaft und Ideen im Donauraum 1848 bis 1938*. Wien - Köln - Graz
- Kahler, Erich von (1970): *Untergang und Übergang. Essays*. München
- Kassner, Rudolf (1938): *Buch der Erinnerung*. Leipzig
- Kayser, Wolfgang (1959): *Die Wahrheit der Dichter*. Reinbek
- Kiss, Endre (1982): *A világnézet kora. Friedrich Nietzsche abszolútumokat relativizáló hatása a századelőn*. Budapest
- Kiss, Endre (1999): *A negatív univerzalizmus filozófiája és irodalma. Intellektuális monográfia Hermann Brochról*. Veszprém
- Köhnke, Klaus Christian, (1986): *Entstehung und Aufstieg des Neukantianismus. Die deutsche Universitätsphilosophie zwischen Idealismus und Positivismus*. Frankfurt am Main
- Liebert, August (1923): *Die geistige Krisis der Gegenwart*. Berlin
- Lukács, György (1911): *A modern dráma fejlődésének története*. Budapest





- Lukács, Georg (1984): *Die Theorie des Romans. Ein geschichtsphilosophischer Versuch Über die Formen der grossen Epik*. Darmstadt - Neuwied
- Mannheim, Karl (1978): *Ideologie und Utopie. Sechste, unveränderte Auflage*. Frankfurt am Main
- Nautz, Jürgen und Vahrenkamp, Richard (Hrsg.) (1993): *Die Wiener Jahrhundertwende. Einflüsse, Umwelt, Wirkungen*. Wien - Köln - Graz, 1993.
- Rickert, Heinrich (1913): *Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung. Eine logische Einleitung in die historischen Wissenschaften*. Tübingen, (2. Auflage)
- Riegl, Alois (1894): *Volkskunst, Hausfleiss und Hausindustrie*. Berlin
- Scheler, Max (1955): *Vom Umsturz der Werte. Abhandlungen und Aufsätze. Vierte, durchgesehene Auflage*. Herausgegeben von Maria Scheler. Bern
- Weininger, Otto (1902): *Geschlecht und Charakter*. Wien-Leipzig
- Windelband, Wilhelm (1910): *Die Philosophie im deutschen Geistesleben des 19. Jahrhunderts*. Tübingen



FELNŐTTKÉPZÉS

ADULT EDUCATION



*The last thing for the fish to investigate is water  
(English proverb)<sup>1</sup>*

## HISTORIC EXPERIENCES AS DECISION-INFLUENCING FACTORS OF STRATEGIES CONCERNING PARTICIPATION IN ADULT EDUCATION IN HUNGARY

Sándor Striker

*Keywords: informal learning, tacit knowledge, patterns of histories, formalization of adult education, stigmatization of informal learning, adult education terminology and statistics*

### Introduction

'Validation', 'competence', 'skills', 'tacit knowledge', 'prior learning', 'formal, non-formal and informal education', 'lifelong and lifewide learning' – these expressions dominate the horizon of the fields of education and vocational training of Europe in a desperate attempt of keeping pace with a shifting center of gravity of world economy. The combination of market and communication globalization together with the end of the mutual isolation policies of the pre-1990 Cold War created not only peaceful exchanges, but unexpectedly overweight competitors in world economy, in terms of the quantity of production (China) and of quality as well (e.g. Samsung) .

Europe tries to cope with the antagonistic phenomena of the appeal of post-welfare societies (immigration and East-West migration) and the economic challenges of financial crisis, unemployment and ageing, to mention only a few of the many.

The above quoted expressions are put forward for discussions to the European palette of educators and education administrators and a European Qualification Framework is to be worked out. In the present paper I tackle but one aspect of this gigantic effort with the hypothesis that these seemingly neutral expressions could be and may be as a matter of fact loaded with local backgrounds, which, in the worst extreme, can question their original usage, as it will be shown below. Thus there is the risk that under the heavy velvet robe of noble European notions local socio-cultural differences are either disguising themselves or running short of air, just because local wording does not fit the EU language – so, either way, this issue should not go unnoticed.

This paper provides a double example of *externalization* and *internalization* within the same field, i.e. the field of – predominantly adult – learning concepts and practices in a given culture. Externalization in this context is a process when an expression like 'művelődés' (see later as Hungarian wording for 'self cultivation') or 'adult education' are spread in the social arena, while internalization is a process as individuals of a social arena make up the local common sense of these expressions without feeling



the necessity of explanation. In the title I relate to 'historic experiences' which were formative factors of these processes.

I propose that it is not history, but the *pattern of certain histories* which is the formative factor, so it is not the *chronology, but the typology* of the formation process, what is to be considered. Saying this, I hope it can be forgiven and accepted, that I begin with the later developments – to give the real impetus to some yet unnoticed internalized factor of the past.

### **Á priori versus tacit knowledge and informal learning**

First of all I propose to differentiate between Kant's *á priori* knowledge and those other forms of knowledge which are based on experience. While – according to the German philosopher – humans are born with the capacity of counting, in my view the ways we count are locally determined. Why do I propose to investigate the cultural context behind tacit knowledge and informal learning? Because while *á priori* knowledge is the conscious cognitive faculty of ours, which is therefore *universal*, belonging to humanity, tacit knowledge and informal learning are *á posteriori*, therefore forming the unconscious, yet empirical, rooting in the locality, thus it *separates us* according to the realities – given cultures – they arise from.

The minute a baby is born, he/she finds himself/herself in a cultural context. Whether they are handled by a midwife, an obstetrician or a relative, washed and packed, or put onto the bosom of their mother, receive shots or not, and many more varieties of all kinds – one could enlist a variety of different procedures according to the location, belief system and social status of the mother/parents. The babies are then breastfed or not, carried on the back of the mother, on her bosom or put in a pram, all depending on the context they are born into.

Right from the first moments of a new life, a learning process begins, which is denoted as socialization by sociologists and social psychologists. In the present paper we set up the hypothesis, that this process of socialization is largely enculturation through unnoticed informal learning, an acquisition of cultural procedures and values, which then, in later life determine individual choices and life strategies.

Yet these determinants are latent and operate largely subconsciously, without the knowledge of the individual. In my view they contribute to a large extent to that sphere or dimension, which may be called tacit knowledge as well. This tacit knowledge serves – according to Michael Polanyi – to bridging the '*disjunction between subjectivity and objectivity*'

In the followings I wish to provide two examples, showing that this tacit knowledge in itself originates in a given local reality called culture. I will attempt to prove, that the sphere, the concept and the very expression 'adult education' is also subjugated to a given local reality in Hungary, and by unveiling the existence of this tacit knowledge one may bridge the gap – 'disjunction' – between the 'subjective' and 'objective' usage of this term.





## Adult Education as introduced in Hungary

But first I would set forward the striking data, that according to the recent EU study the proportion of adult population participating in adult education in Hungary is one of the lowest in Europe (ranked 23<sup>rd</sup> of 27).

This statistic finding has a shocking effect and is quoted by experts and politicians at every 'objective' level in Hungary, especially since the idea of 'lifelong learning' has been taken just as a general policy in the European Union as sustainability and competitiveness. Is Hungary 'executing' European Union directives ineffectively, does Hungary not 'follow' the guidelines diligently enough, or are there other factors, which one should take into consideration when the 'adult education performance' of this country is assessed?

My proposal is that there are certain *recent* historic experiences which are influential factors in this 'low' participation in adult education in Hungary. This shortlist indicates the influencing factors which seem to be worth to be discussed in details to clarify the process, leading to this outcome

- (1) paternalization and formalization of adult education
- (2) infantilization of non-formal adult education
- (3) inherited and personal experience of full employment
- (4) incongruence of educational qualification and income
- (5) political stigmatization of informal learning
- (6) local media interpretation and representation of adult education as EU supported practices

All of which have contributed to the formation of a *new kind* of tacit knowledge about adult education in Hungary.

### The process of formation of tacit knowledge on adult education and adult learning in Hungary

The idea of lifelong learning is not a novelty but rather a trivality for Hungarians. One of the mostly quoted Hungarian proverbs on education is the following: 'A good priest learns till death.' This saying has ever been and is permanently quoted for those and by those, who seemed to be unwilling or unprepared to learn, or just accidentally bumped into new and surprising experiences. This proverb, at the same time, quite plausibly and rightly connected knowledge and learning activities to the clergy, as it has been a truly appropriate impression in a society where the Catholic Church ran 40 percent of public education and in general, churches ran the majority of elementary schools right till 1948.

No wonder, that when Hungary turned into a totalitarian country in 1948, one of the chief tools of the transformation was education. Schools with the exception of half a dozen were nationalized. As a matter of fact *all* educational processes were nationalized and centralized, private entrepreneurship just as much as charities (associations) were closed down and banned.





Illiteracy was to be defeated – a huge nationwide program was launched for that purpose, and it is neither the notion itself, nor to results of this huge enterprise what I criticize as crucial in forming the tacit knowledge factor of Hungarians.

Adult education on elementary and then on secondary school level were fully institutionalized on the base on pedagogy, i.e. the education of children. This contributed to a

(1) *full paternalization and formalization of adult education*. Adult learners were taken and handled as children, they were to sit into the same classrooms, into the same banks, using the same textbooks and same equipment with the help of the teachers of their own children. This practice prevailed for more than 20 years and affected two generations. 'Adults' Elementary School' became looked down and ridiculed, and the whole process was fully formalized and offered no choice for the adult to influence his/her learning process.

On the other hand,

(2) *non-formal education* - we will come back to the history of it -, *got infantilized*. As charities and all civil-voluntary associations were banned from the 1950ies, their educational activities disappeared as well. Only one association was allowed to operate, the 1830 established TIT (Society for the Propagation of Scientific Knowledge), which offered a rich choice of courses and a kind of a 'free university'. But even if hiring some of the top scientists for lecturing and offering some outstanding programs, it offered no interaction of the 'free university' kind for those adult participants.

From the above two developments I would conclude, that adult educational practices – both formal and non-formal - became fully formalized in Hungary, so as a result, the very concept of adult education became identified with centralized state provisions. This kind of comprehension was even strengthened by the practice, that at the workplaces 'educational sections' were set up, and their employees supervised the adult educational activities of the workers. This era created even a new term of 'inschooling' workers (the closest term to that is 'imprisoning').

Another political notion of those times also influenced later (negative) comprehension of adult learning, i.e.

(3) *the policy of full employment*. As the state of the workers was established, unemployment was ruled out as a capitalist phenomenon. For as long as 40 years unemployment was unknown and not experienced in Hungary, which gave the comfort and security for millions, but at the same time it contributed to a process of accommodation, where employees felt quite assured that they were nothing to do to keep their jobs and nothing to learn to keep up with their trade. For them 'adult education' was an activity of either the dummies (see above), or of those with political inclination, as a 'Marxist-Leninist College' was also available to get an educational degree on political basis.

One could argue, that vocational training and advancement in the factory hierarchy surely must have been an incentive for the lower skilled workers, but yet another factor,





(4) *the incongruence of educational qualification and income* distorted this, otherwise so clear-cut labor market model.

From the 1950ies a set salary scale was introduced in Hungary, where one could advance a step every three years, and salaries of a given job were the same all over the country. Classification was set according to qualification as well - let us take the industrial sector – to manual worker, semi-skilled worker and skilled worker, and then it proceeded to technicians and engineers.

The problem started at the boarder line between skilled workers and technicians. Or I should say, between workers and diploma holders. Workers were taken (based on V.I. Lenin's principles) as the ruling class and the core of the workers' state, while university and college graduates first as satellites, then as allies – with salaries set not much higher.

A process of counter-selection was noted: talented young men became skilled workers for the better wages, as they could take up working at the age of 17 (after having finished their vocational training school), gaining 6 years of advantage in wages compared to the university graduate engineer. According to statistics, the salary of an engineer caught up with the salary of a skilled worker of the same age in their early 40ies – only after nearly 20 years at work!<sup>2</sup>

This was surely against a positive attitude on adult education, but it was never admitted, not even talked about.<sup>3</sup> I got to note and emphasize, that this salary incongruence – even without official backing – is still in effect in Hungary.

The final impact of that totalitarian regime on education in my view is the

(5) *political stigmatization of informal learning*. As Hungary turned into an ideologically controlled one-party system in 1948 educational goals and values were re-oriented towards set aims of that monolith set of 'world view' ('Weltanschauung') as they said, no other spiritual and mental value systems were accepted. Family members were to participate at events individually, according to their respective workplaces/schools. Unlike in the case of church-going – where families went together – this new era aimed at weakening the role of families, and, furthermore, by introducing new mass organizations for the youth (pioneers and young communists) they weakened and even demised peer groups, labeling them as '*gangs*'.

The regime did its best to question, invalidate and stigmatize all informal ways of information exchange (communication) and any alternative opinion forming, including the *blurring* the programs of foreign radio stations. Rumors, hearsay (*rémhírterjesztés, pletyka, stb*) were officially defied in the media, alternative views were criminalized.

At this point I got to relate to one of the statements in the Introduction of this paper on the *pattern of histories*. It is not the privilege of the history of Hungary that these processes developed. The introduction of nationwide adult education was launched for real reasons – to cope with illiteracy – but gradually was taken over by the paranoia of any illegitimate and/or totalitarian regime. It was introduced as an *externalized* notion of the ideological and political leaders of the country





to speed up social processes in the country, but as some other classic examples of externalization, institutionalized adult education reflected the fear and distress of those leaders as well.

This is why some 40 years of this practice – in addition to the above scenario - included the purposeful invalidation and even stigmatization of informal learning, too. Knowledge was to be ‘given’ in schools and by the media, which, from the time of launching the first TV programs in 1958, laid a great emphasis on education. A high quality regular ‘school television’ program was broadcasted to support schools <sup>4</sup>, and within media journalism the new job of the ‘news explainer’ (*hírmagyarázó*) was also introduced. <sup>5</sup>

This leads us to the last factor on our ‘list’,

(6) *the local media interpretation and representation of adult education* as one of those EU supported practices. From the mid 1990ies Hungary became more and more involved with the preparations of accession, receiving the so called PHARE subsidies together with Poland. The media was eager to pick up the topic, partly due to available communication resources included in these subsidies, partly because much of the funding ended up at good communicators and opinion formers anyway. Adult education received a favorable ‘backwind’ and together with vocational training a whole new organizational network was set up to ‘follow’ and ‘execute’ EU policies, in somewhat of a similar manner COMECON policies were ‘followed’ and ‘executed’ during the preceding long-long decades. For the well informed in the educational arena it became an available source of survival or an easy additional income.

The redistributive nature of the financing of adult education clever ways and tricks, together with immaculate book-keeping made and still make the field of LLL a plentiful pasture for many. The current developments of adult education in Hungary, these success stories - together with those, where book-keeping failed to prove to be fully successful, thus the ‘service providers’ ended up at the wrong end of the news - did not do much to involve the decisive part of adult population in a participative and positive way in LLL. Far too many could conclude as ‘you know, it is one of those things ...’, with a bit of a grin resembling the manipulations of those pre-1990ies, and far too many can get away without proper qualification and training.

I wish to conclude, that the above six factors have been considerably influencing the comprehension of adult education in Hungary. Ever since the formalized introduction of adult education in the 1950ies it became part of the educational regime, a propagated concept and a centrally controlled execution - unlike in England, where the equalitarian and benevolent aspects of adult education were quite clear right from the 19<sup>th</sup> century, and unlike in Denmark and much of Scandinavia, where the folk high-school initiatives identified themselves similarly with the concepts of autonomy, voluntary activities and individual progress. One could ask, was it only, could it be only the paternalistic, centralized system of the totalitarian regime, which distorted the concept of adult education so thoroughly in Hungary?

This question quite rightly elevates the issue into a yet wider context – a wider, cultural one, I would propose.







## The cultural context of non-formal education in Hungary

A typical 19<sup>th</sup> century intellectual movement was launched by a leading literary figure, Ferenc Kazinczy in the 1810s: the renewal of Hungarian language. Kazinczy argued for the creation of a national language suitable for scientific discourse, as the official language of the country – which was under Austrian rule – was German and Latin since centuries, and Hungarian language was spoken more or less only the uneducated underclass, the peasantry.

Kazinczy launched a nationwide enterprise and began to operate a whole network of correspondence from his remote manor Széphalom in order to ask literary friends to contribute to this task and to propagate the results. Grammar rules were worked out, new expressions created and printed, pamphlets pro and contra published – and, as an effect, the vocabulary of Hungarian language was, so to say, updated to the requirements of e.g. natural sciences and philosophy. Kazinczy's notion – even if he met modern a strong opposition – turned out to be a great success. It took time, but the renewed and enriched language gradually gained acceptance – even in university Pest, where, too, German and Latin were used till the mid 19<sup>th</sup> century.

Kazinczy's work included the 'magyarization' of Latin expressions as culture, education, creativity, etc. Setting off from 'culture' he followed Cicero's proposal, that cultivation should not be restricted to 'agriculture' as we humans can 'cultivate our head' as well. Thus Kazinczy created the Hungarian version of 'cultivation' – 'művelés' – and with the appropriate ending he created the expression 'self cultivation' – 'művelődés' – as well.

During the so called Age of Reforms in Hungary. i.e. from the mid 1820-ies, more and more private circles were set up, more and more Hungarian language periodicals lunched, to fulfill the aim of that period, which was to strengthen national feelings and identity. 'Self cultivation' (művelődés) was a voluntary activity, autonomous and uncontrolled in an era of foreign rule and censorship. 'Self cultivation' symbolized the program of those times under the slogan of 'progress and patriotism' and furthermore, played an important role in creating a public space.

'Self cultivation' became an independent category of its own right. Reading circles, choirs, clubs, associations, community houses and other civil institutions were set up to facilitate these activities, organized and hosted courses of all kinds – but they were not called and not taken as 'adult education' institutions. From the 1870ies – as Hungary re-gained statehood in the dualist Monarchy – the national educational system was worked out and introduced – but 'self cultivation' remained to take place in cultural institutions as musea, libraries and other public cultural spaces.

The expression – together with the activities it denotes – became fully *internalized*. The word 'művelődés' (self cultivation) is widely and permanently used for individual and community activities. The adjective form marks community cultural houses – of which 2600 (!) still operate in Hungary – and from time to time the word 'művelődés' (self cultivation) replaces 'culture' in the title of the respective Ministry in Hungary. As a title, however, it is always translated into other languages as 'culture'. It became a legal entity as well: Para 70/F. § (1) of the Constitution of the Republic of





Hungary „guarantees the right of self cultivation (művelődés) for her citizens” and remained to be a constituent of the new Basic Law „Each citizen of Hungary has the right of self cultivation” under the article ‘Freedom and Responsibility’, Article 11, Point 1.<sup>6</sup>

Ever since its introduction in the 1830ies, the sphere of ‘self cultivation’ has become the predecessor of the then not existing word ‘enculturation’, denoting the active and participatory acquisition of cultural values in a non-formal way.

Today educational experts struggle with terminological problems as formal-, non-formal and informal education, especially within the field of adult education. Social statisticians collect data on involvement of the populations in these fields. No wonder, Hungarians are at the lower end of European statistics – the fact is that cultural statistics are not of interest for the EU, but, on the other hand, those hundreds of thousands of Hungarian adults, who take part in traditional folkdance or handicraft activities or sing in choirs and learn a new song every week do not consider themselves as participators in ‘adult education’ of the kind they were to be participating in those pre 1990 times described above.

So their perception of what they do is different from the ‘adult educator’s’ perception, even if they could be just as correctly taken as participants in non-formal adult education – an image they would refuse for the above mentioned historic and socio-cultural reasons.

## Summary

In the present paper I intended to indicate, that special socio-cultural developments in a culture may cause different comprehension of the same expressions and phenomena. Hungarians ‘perform’ poorly in EU adult education statistics, but it is not well known, that participation in adult education and participation in ‘self cultivation’ activities in Hungary – owing to the reason listed above – is sharply separated<sup>7</sup>. Adult education was a concept externalized in inappropriate ways long after another concept, ‘self cultivation’ became internalized by the population. Both expressions became a part of tacit knowledge which goes unnoticed in everyday life. Furthermore, as I also noted, owing to a rather special socio-economic background – another every day experience – adult education is not emphatically in the focus of life strategies of the labor force in Hungary.

It would be important to improve cross-cultural communications to interpret and accept these differences according to their valid content. It would be worth of an effort to promote adaptation processes and to accept local alternatives within the European Qualification Framework and other EU educational policies in order to build on local realities in a more effective way.

Yet it is just as much important to notice, that a given locality can generate a sphere for autonomous and fully voluntary human activities, which allow freedom of creativity for any member of that community. These activities then keep re-creating the public space, thus, as a matter of fact, re-creating the community, and with it they transfer the tacit knowledge of the whole process.







## Notes

<sup>1</sup> Originally quoted in S. Striker: *Az ember tragédiája rekonstrukciója* ('*The Reconstruction of The Tragedy of Man*'), 1996, p.107. to indicate, that Kant's ethics got so much internalized in the reform era of the 1830ies of Hungary, as if all would be born with views like his.

<sup>2</sup> Statistical data barely supports these statements any more, as in many fields – car repair, construction industry, catering and other services - skilled workers have more opportunities for private entrepreneurship than engineers, but company incomes of the more than 800 thousand companies in Hungary are difficult to be compared to income statistics.

<sup>3</sup> A propagandistic project of the 1970ies, called 'skilled workers to university' sometimes resulted in family conflicts not only for the shift in personal values, but because of the rather unexpected outcome: graduating students ended up with the lower salary of an engineer after five years of university studies.

<sup>4</sup> Teachers could just switch on the one and only television channel available when the appropriate lesson was broadcasted; the national curriculum was fully standardized in all terms; textbooks were identical, timing was set and, in addition, didactics and methodology harmonized.

<sup>5</sup> A few days after John Lennon was shot and killed on December 8, 1980, the Hungarian Minister of Interior, István Horváth interpreted the murder as yet another indicator of the high crime rate in the U.S.: „had John Lennon lived in Hungary, he would have been still alive”. This explanation clearly seemed to cover up – with some friends we figured – that Lennon would have been educated not to become himself to begin with in Hungary.

<sup>6</sup> Between 1991-1997 the author was in charge of the codification process of the Act on public libraries, musea and public self cultivation ('közművelődés') as Director General of the Hungarian Ministry of Culture ('Művelődési') and Education, approved as Act 140 of 1997 by the Parliament in December, 1997.

<sup>7</sup> Statistics on the two are collected and published by two separate ministries under two separate entries – the Ministry of Social Affairs and Labor on adult education, while the Ministry of Culture and Education on 'self cultivation'.

## Bibliography

Boateng, Sadiq Kwesi (2009): Significant country differences in adult learning, *Statistics in focus*,

Population and social conditions, *Eurostat*, 44

[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY\\_OFFPUB/KS-SF-09-044/EN/KS-SF-09-044-EN.PDF](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-09-044/EN/KS-SF-09-044-EN.PDF)

Kant, Immanuel. (1787): *Critique of Pure Reason*, trans. N.K. Smith, London, Macmillan, 1929

*Magyarország Alaptörvénye* (2011).

Polanyi, Michael (1958): *Personal Knowledge: Towards a Post-Critical Philosophy*. University of Chicago Press

Striker, Sándor (2001): Community Cultural Activities and Institutions in Hungary, *Szakmatükör, Módszertár füzetek*, BMK





## A FELNŐTTKÉPZÉS NEMZETKÖZI PROFESSZIONALIZÁCIÓS FOLYAMATAIRÓL

Feketéné Szakos Éva

*Kulcsfogalmak: a felnőttképzés professzionalizációja; szerepek és karrier fokozatok.*

Hazánkban a felsőoktatási andragógia szakok indítása után egyre gyűlnek a tapasztalatok és a kérdések is a végzett hallgatók karrier kilátásairól. Ezért van különleges aktualitása annak, hogy milyen nemzetközi szakmai környezetbe illeszkedik a felnőttképzés hazai professzionalizálódási folyamata. Mivel az utóbbi években a nemzetközi diskurzusban is felerősödtek a felnőttképzés szakmásodásával foglalkozó viták (*Merriam és Brockett 2007; Ostrom, Martin és Zacharakis 2008; Grace, Rocco és mtsai, 2009; Siebert, 2009; Knox és Fleming 2010*), érdemes áttekinteni ezek újabb fejleményeit és impulzusokat keresni a hazai professzionalizáció modellalkotásához.

### Amerikai példák

Az 1970-es évek előtt a professzionalizációs mozgalom kezdeményeit mind Amerikában, mind Európában még az „amatőrismus lelke” (*Grace, Rocco és mtsai, 2009. 123. o.*) hatotta át. A mozgalom célja a felnőttképzés marginális helyzetének javítása, a területen tevékenykedők biztonságának növelése és fejlődésük elősegítése volt mind a felsőoktatási, mind a széles társadalmi szférában. Mégis voltak és vannak ellenzői ennek a jelenségnek, akik a felnőtt tanulók és a tanulást segítők szabadságát féltik a formalizált oktatástól. A tanulás szabadságát, választhatóságát és függetlenségét látják veszélyeztetve, ami a felnőttkori tanulás lényege. Ezért ütköztek a nézetek a tanulás és képzés filozófiai megközelítéseiről alapvetően két tábor, a formalizált illetve a decentralizált tanulás/képzés hívei között (*Knox és Fleming, 2010*). A Magyarországon is ismert Alan B. Knox és Jean E. Fleming azt kifogásolják, hogy a viták nem az individuális, szociális és globális problémák megoldására irányulnak. Ők inkább a felnőttképzésben tevékenykedők elköteleződését szeretnék elmélyíteni olyan irányban, hogy tudományos műveltségüket a terület energiáinak fokozására használják. A szerzőpáros jól körülhatárolható szerepeket, stádiumokat és karrier utakat tematizál azok számára, akik a legkülönbélebb módokon segítik a felnőttek tanulását. Itt szükséges azonban rámutatnunk egy, a professzionalizáció folyamatával ellentétes, laicizálódási folyamatra is, amelyre a hazai andragógiában *Szabóné Molnár Anna (2003)* hívta fel a figyelmet. Ez utóbbi jelenség abból adódik, hogy az andragógusi szereppozíciók a legtöbbször nem vagy nem tisztán andragógiai profilú intézményekhez kötődnek, hanem a szerepet betöltő személyeknek a már birtokolt szakmai szerepük további tagolásával kellene kialakítaniuk andragógusi alszerepüket, amelyre azonban nem vállalkoznak, és erre külső hatások sem ösztönzik őket. A folyamatot „erősítheti” a szerephatárok tisztázatlansága, bizonytalansága is, amely viszont a professzionalizáció tudatosítását, kutatását és gyakorlati elősegítését sürgeti. A társadalom szempontjából ugyanis esszenciális jelentősége lenne annak, hogy folyamatosan megvizsgáljuk azok andragógiai felkészültségét és teljesítményét, akik a felnőttek, mint családtagok, dolgozók vagy állampolgárok változásainak támogatásával, megkönnyítésével (facilitálásával) foglalkoznak.





A felnőttek képzésével foglalkozó hivatásos vagy nem hivatásos személyek száma az Amerikai Egyesült Államokban több mint egy millióra tehető (*Merriam és Brockett, 2007*), de ebből a felnőttképzés terén szerzett képzettséggel csak kb. 20% rendelkezik (*Knox, 2010* szóbeli közlés). Mivel hozzávetőlegesen a felnőtt lakosság fele vesz részt évente legalább egy alkalommal valamilyen képzési célú tevékenységben (*Knox és Fleming, 2010*), a felnőttképzők száma relatíve nem is tűnik magasnak. A felnőttképzők kategóriájába azonban nemcsak az oktatók értendők bele, hanem a felnőttképzés decentralizált rendszeréhez a legkülönbözőbb szerveződési formákban kötődő személyek is. Ezek a tanárokon, oktatókon kívül lehetnek tanácsadók, szervezési, adminisztrációs feladatokkal foglalkozók, programtervezők és szaktudományos feladatokat ellátók (pl. kutatók, oktatási vezetők) is. A felnőttképzés professzorainak száma néhány százra tehető (*Merriam és Brockett, 2007*). *Knox és Fleming (2010)* szerint a felnőttképzők foglalkozásához leginkább hasonlító foglalkozások a szociális munkás, a könyvtáros, az újságíró, a lelkipásztor és a színész. A szerzők professzionalizálódás szempontjából a felnőttképzési területen tevékenykedőknek háromféle szerepét különböztetik meg: a gyakorlati feladatokat ellátó, a szaktudományos szerepet és az úgynevezett külső szerepet. A szerepátmenet (*role transition*) sem ritka: például egy előadó koordinátorra válik, vagy egy gyakorlati munkát végző személy szaktudományos szerepbe kerül. Tipikusan *gyakorlati* szerepek az előadói, a tanácsadói és az adminisztrációs, beosztotti szerepek például a nagy szervezetek és vállalatok képzési tevékenységéhez kötődően. Hatással lehetnek a gyakorlati szakemberek teljesítményére, és ösztönözhetik a szerepátmenetet a helyi elvárások, feltételek és a gyakorlati szakemberek együttműködése, valamint a képzési tevékenységgel kapcsolatba kerülő, szaktudományos szerepet betöltő szakemberek, vagy külső gazdasági stb. szakemberek is.

A *szaktudományos szerepet* a kutatás, az értékelés és a gyakorlati szakemberek felsőfokú képzésében való részvétel iránti elhivatottság jellemzi. A kutatás, az elmélet és a gyakorlat közötti együttműködő kapcsolat előmozdítása fontos, de nehezen megvalósítható az Egyesült Államokban is (*St. Clair, 2004*). A felsőoktatás szakirányú képzéseiben szaktudományos műveltséget szerző, a felnőttképzés gyakorlatából érkező hallgatók végzettségük birtokában vezetőkké válhatnak, illetve megoszthatják a képzés során kialakult tudásukat a felnőttképzés múltjáról, jövőbeli perspektíváiról és jelen kérdéseiről azokkal a gyakorlatban tevékenykedő munkatársaikkal, akik ilyen megalapozással és rálátással nem rendelkeznek.

A szakma professzionalizálódása szempontjából fontos még azoknak a *külső* személyeknek a szerepe is, akik kívül vannak a felnőttképzés gyakorlatán és tudományának művelésén, de akik nézetei mégis jelentősen befolyásolják a szakterület kívülről való megítélését és a területen belül dolgozókat is. Ilyen külső szerepet töltenek be azok, akik például az államigazgatáshoz, alapítványokhoz, „anyaszervezetekhez”, (mint Magyarországon a Magyar Pedagógiai Társaság,) „anyaintézményekhez”, vagy a médiához stb. tartoznak. A törvényhozásban működők például hatással vannak a felnőttek élethosszig tartó tanulására a továbbképzések szabályozásának vonatkozásában, vagy az oktatási intézmények (iskolák, egyetemek) vezetői azzal, hogy intézményükben prioritást biztosítanak a felnőttek tanulásának, és ehhez mozgósítják a felnőttképzés területén az adott intézményben felhalmozódott szakértelmet is.





## Egy adaptálásra érdemes pályafejlődési modell

Merriam és Brockett (2007) valamint Knox és Fleming (2010) alapján a pályafejlődés folyamatának négy fokozatát különböztethetjük meg.

### 1. Az első a *belépés* stádiuma

Nem mindegy, hogy ki, milyen módon kerül kapcsolatba a felnőttképzéssel, mint szakterülettel. Az USA-ban, mint ahogy ma még feltehetőleg nálunk is, a legtöbben tapasztalataik és érdeklődésük révén, és nem előzetes képzés vagy elismertetési rendszer alapján lépnek be a felnőttképzésbe. Tapasztalataik mellett hatékony interperszonális kapcsolataik és a tanulás iránti érdeklődésük jelentősen hozzájárulhat kezdeti eredményességükhöz. Hazánkban az andragógia felsőoktatási szakokon –különösen az egyszakos, nappali tagozatokon – végzett hallgatók belépési paraméterei (például előzetes tudása) nyilvánvalóan lényegesen eltérnek a más területről „idetévedt” belépőktől.

### 2. A *kreatív* fokozat

Azokat, akik a pályán maradnak, és szélesebb perspektíva reményében előrehaladást mutatnak a kreatív és önirányított tanulásban, a gyakorlat helyi kultúrája és közössége is ösztönözheti a továbbhaladásra. Perspektívájuk kibontakozását és erőfeszítéseik értelmének tudatosítását tovább gazdagíthatja a konferenciákra való részvétel, a nyomtatott és elektronikus szakmai anyagok, mint például folyóiratok és hírlevelek olvasása. A gyakorlatban tevékenykedők karrierüknek ebben a kreatív stádiumában felismerik a lehetőségeiket és a befolyásoló tényezőket, és szakmai pályájuk a pusztán megélhetésnél, túlélésnél és technikai kérdések mechanikus megoldásánál *többet* jelent a számukra.

### 1. *Transzformatív* fokozat

A transzformatív karrierszakaszban a gyakorlatban dolgozók személyes tapasztalataikat és szemléletmódjukat összeegyeztetik az *andragógiai alapkoncepciók* egyre alaposabb ismeretével, amely lehetővé teszi számukra, hogy reflektáljanak előzetes elképzeléseikre és döntéseik lehetséges következményeire. Ilyen alapkoncepciók a felnőttek fejlődése és tanulása, a felnőttkori tanulás segítése, a programfejlesztés és –értékelés, a programok vezetése és koordinálása, a szakterület trendjeinek és megoldandó kérdéseinek ismerete. Ezek az ismeretek a szakmai képzésben is elsajátíthatók. Aki a kiképzése mellett a gyakorlatban is dolgozik, szakmai műveltséget szerző, már praktizáló szakembernek számít.

### 2. *Transzcendentális* fokozat

Mind a társadalom, mind a felnőttképzés számára döntő fontosságú lenne a pályájuk transzcendentális fokozatában lévő, praktizáló és ugyanakkor a szaktudományos műveltséggel is foglalkozó szakemberek számának növelése. Az amerikai professzionalizációt kutató szerzők rámutatnak arra, hogy korunkban az Egyesült Államok lakossága egy sor, a felnőttképzés szempontjából is releváns, egyre nagyobb jelentőségű közügynek számító kérdéssel kerül szembe. Ezek túlnyomó része kisebb-nagyobb mértékben a Föld legtöbb országában, így Magyarországon is jelentkezik. Ilyenek például a *háború/béke/terrorizmus; a globális gazdasági*



válság /munkanélküliség; az egészség/tulajdon; a fenntarthatóság/energia; a társadalmi igazságosság; az oktatás; a korrekció; a közlekedés/infrastruktúra; a bevándorlás kérdései. Gondoljunk csak a globális közügygé vált japán földrengésre és fukushimai atomerőművi balesetre! Az ilyen és hasonló kérdések megoldásában való előrehaladás folytonos tanulást és változást igényel minden felnőttől. Az előrelátó vezetők sok szakterületen felismerik, hogy a problémák megértése, tanulás és támogatás szükséges ahhoz, hogy konstruktív változás következzen be. A felnőttképzés összes szegmensének transzcendentális vezetői egyesíteni tudják erejüket az ilyen fontos kérdések megoldásában iránymutató intézkedések kidolgozóival. Az egymással összefüggő kérdések megoldásához a szakterület jövőorientált és globális szemlélettel rendelkező vezetőinek együttműködése szükséges ahhoz, hogy szerepre és korra való tekintet nélkül minden felnőttben kialakuljon az interdependenciára (kölcsonös függőségre), együttérzésre és bölcsességre épülő közfelfogás. Az összefogás víziójával rendelkező, transzcendentális karrierszinten lévő gyakorlati és elméleti felnőttképzési szakemberek a szakmai egyesületektől, a publikációkból és a felsőoktatási programokból kapnak segítséget, amelyek ellátják őket információkkal, hogy támogatni tudják azoknak a felnőttképzésben dolgozó embereknek a hatalmas tömegét, akik ilyen, az egész szakterületet átfogó szemlélettel nem rendelkeznek. Mivel ahhoz járulnak hozzá, hogy az univerzális tendenciák helyi „ügyekké” váljanak, a felnőttképzés hasznát és előnyét is demonstrálják, ami növeli a szakterület általános elismertségét és támogatottságát. A szakmai konferenciákon való részvétel, illetve azok az aktuálisan megjelenő kiadványok, amelyek az élethosszig tartó tanulás megnövekedett jelentőségére hívják fel a figyelmet, lehetőséget adnak a transzcendentális fokozatban lévő szakembereknek, hogy a saját, konkrét területükön, egyéni, hozzáadott értékeikkel hozzájáruljanak az élethosszig tartó tanulás terjedéséhez.

A felnőttképzési karrier-fokozatok itt klasszifikált rendszerével kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy Magyarországon a *transzcendentális* jelző valószínűleg szokatlanul hangzana ebben a kontextusban, mivel nálunk a szónak elsősorban „az érzékelhető valóságon túli” jelentése él a köztudatban és a tudományos nyelvben egyaránt. A karrier-fokozatokba sorolás azt is sugallja, mintha a transzcendentális a legmagasabb szintű, „legfelsőbb rendű” karrierállapot lenne. Egy hazai, adaptált rendszerben inkább az *elkötelezett* jelző meghonosítását javasolnánk.

Az eddig tárgyaltakat összegezve, a felnőttképzési szakmai karriert a következő tényezők befolyásolják:

- A felnőttképzés számára releváns, globális és lokális közügyeknek számító kérdések, problémák;
- A szakterület expanziója és diverzifikációja;
- A felnőttképzői szakmatanulás lehetősége a felsőoktatásban;
- A felnőttképzési szakmai szervezetek;
- A szakterületen dolgozók adottságai és erőfeszítései (teljesítménye);
- Külső befolyás pl. anyaszervezetek, szakmai anyagok és imázs.





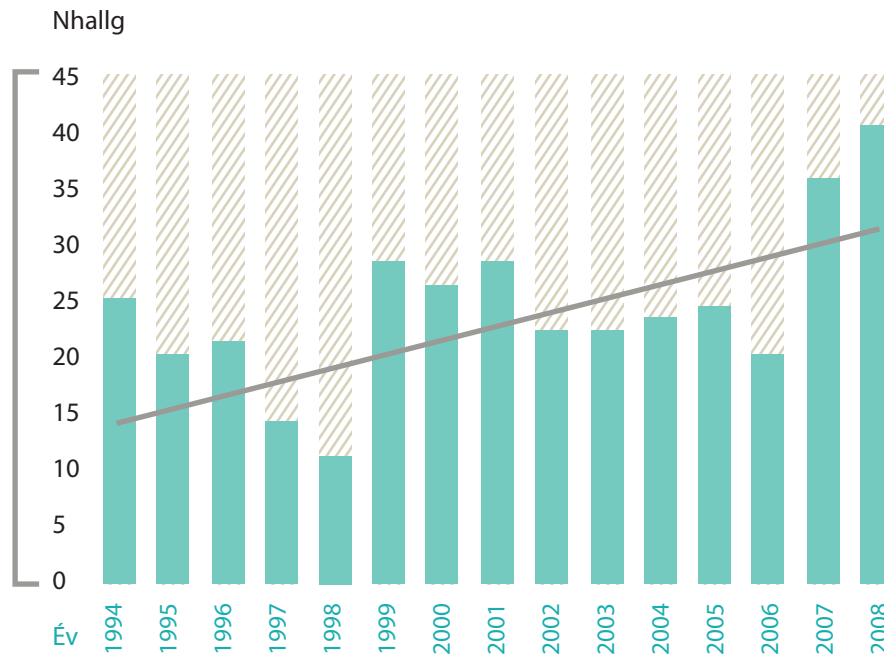
A felnőttképzési gyakorlat expanziója és diverzifikációja szükségessé teszi az egyre nagyobb számú szakember felsőoktatási kvalifikációs szinten is megfelelő szakmai felkészítését. Ehhez meg kell erősíteni a gyakorlat és a szakmai műveltség közötti kapcsolatot. Az elméleti és a gyakorlati szakemberek felkészítésében a felsőoktatási programok és a szakmai szervezetek szerepe a legjelentősebb. E két szegmens részben átfedi egymást, és a kutatás, valamint a publikációk legfőbb forrását adják. Az Egyesült Államokban az 1970-es években már csaknem száz, a felnőttképzéssel kapcsolatos mester és doktori program működött. Ott alapképzésben (bachelor szinten) nem, hanem kizárólag felsőoktatási mesterszakon, valamilyen (például egészségügyi) alapszakon szerzett végzettségre építve lehet diplomát szerezni felnőttképzési ismeretekből, nagyjából nem nappali, hanem esti (levelező), nyári stb. részidős felsőoktatási képzésformákban. Ezek legtöbbször az iskolai adminisztrációval-vezetéssel, a felsőoktatással és a tanácsadással összekapcsolódó programok (Merriam és Brockett, 2007).

### További nemzetközi trendek

Európára tekintve, a magyarországihoz némileg hasonló helyzetű Ausztriában például a többi országhoz (főként Németországhoz) képest a szakmai közösség diszkrepanciaként élte meg, hogy mialatt nemzetközi szinten önálló felnőttképzési/továbbképzési szakok létesültek, az osztrák felsőoktatásban csak más, neveléstudományi szakokba ágyazottan lehetett felnőttképzést tanulni. A bolognai folyamat keretében, a 2006/2007-es tanév őszi félévében indulhatott el az első önálló *Továbbképzés - életet végigkísérő képzés* mesterszak a Grazi Egyetemen, majd 2009/2010-ben a *Felnőtt- és továbbképzés* mesterszak a Klagenfurti Egyetemen. Az utóbbi intézményben, 2002-ben nevezték ki a felnőtt- és továbbképzés első professzorát (Gruber, 2009).

A németországi Bambergi Egyetemen is lehet felnőttképzési mesterszakra szakosodni, de már a pedagógiai alapképzésben is integráns tantárgy a felnőttképzés. Az andragógiai szakirány a végzettek számát és elhelyezkedési lehetőségeit tekintve látványos sikereket könyvelhet el (ld. az ábrát). Az említetteken kívül számos más európai országban (pl. Angliában, Finnországban, Görögországban, Cipruson, Spanyolországban), továbbá a közép-európai országok közül Szlovéniában több évtizede folyik andragógusképzés. Nagy hagyományokkal rendelkeznek a brit Open University és más brit egyetemek felnőttoktatási intézetei (pl. University of Surrey, School of Educational Studies; University of Leeds; University of Warwick; University of Nottingham), amelyekben nemcsak kutatókat, hanem iskolarendszerű, vagy nem iskolarendszerű keretek között működő, a felnőttek oktatásával foglalkozó szakembereket is képeznek (MAB, 2004. 9. o.).





1. ábra: A Bambergi Egyetemen diplomázó andragógus-hallgatók számának alakulása 1994 és 2008 között (Forrás: Reischmann, 2009. 11. o.)

Amerikában a teljes felnőttképzési szakterületet átfogó együttműködés szép példája a tízévente megjelenő, *A felnőtt- és folyamatos képzés kézikönyve (Handbook of Adult and Continuing Education)* című, egyik legrangosabb szakmai-tudományos kiadvány, valamint a negyedévente megjelenő *Felnőttképzés* és a *Felnőtt tanulás* című szakmai folyóiratok megjelentetése. Hasonló célt szolgálnak *A Felnőttképzés Kutatási Konferenciái* és a regionális szintű, *Kutatás a Gyakorlat Számára* elnevezésű konferenciák. Nemzetközi szakmai együttműködés keretében jött létre a *Nemzetközi Felnőtt- és Folyamatos Képzés Hírességeinek Csarnoka* is, amelynek magyar „lakói” Koltai Dénes és Sz. Tóth János.

A felnőttképzésben dolgozók több mint 50 *szakmai szervezetbe* tömörülnek Amerikában. Ezeknek közelítőleg a fele a folyamatos szakképzéshez kapcsolódik. A többi a felnőtt elemi és általános iskolákhoz, a közösségfejlesztéshez, az információs-kommunikációs technológiához, a folyamatos felnőttképzéshez és a vállalatok humán erőforrás-fejlesztési programjaihoz tartozik. Ezek a fenntartó/szolgáltató szervezet küldetésében, a klientúra sajátosságaiban és a releváns tartalomban különböznek egymástól. 1926 óta segíti a felnőttképzés „ügyét” a *Felnőttképzés Amerikai Szövetsége*. Sok szakember egy személyben áll kapcsolatban mind a felsőoktatásban folyó szakemberképzéssel, mind a szakterületet átfogó, nagy felnőttképzési szervezetekkel. Így például az *Amerikai Felnőtt- és Folyamatos Képzés Szövetségének* (AAACE) vezetőségében aktívan dolgoznak egyetemi tanárok és volt hallgatók illetve egykori doktoranduszok. Knox és Fleming (2010) szerint mára a karrierjük transzcendentális szintjére jutott szakemberek száma eléri azt a kritikus tömeget, amely elegendő a transzformatív és a transzcendentális szinteken lévő szakterületi professzionalizációjának felgyorsítására.





## Jövőperspektívák

Knoxék modellje (*Knox és Fleming 2010*) és a nemzetközi trendek alapján a professzionalizációs folyamat elősegítésére a következő jövőbeli fejlesztési irányok jelölhetők ki:

- Az együttműködési stratégia erősítése a képzési lehetőségeket biztosító, különböző típusú szolgáltatók/fenntartók között.
- A fontos közügyeknek számító, komplex kérdésekről szóló médiatudósítások kiegészítése, mivel a média gyakran egyszerűsít, polarizál és a legtöbb embert meghagyja abban a tudatban, hogy nem ért ezekhez a kérdésekhez. A helyi képzési programok és az információs kommunikációs technológia alkalmazása alkalmassá teheti a felnőtteket arra, hogy elkötelezzék magukat a bölcs, demokratikus cselekvés iránt.
- A közös erőfeszítések és a szakterület felvilágosult vezetői erősíthetik a felnőttképzés kollektív hatását a társadalom minden részében. A szakterület professzionalizációjának fokmérője a lokális tanulás és a globális kérdések összekapcsolásának víziója (*Kasworm és Hemmingen, 2007*).
- A felsőoktatásban folyó szakemberképzés és a szakterületet átfogó szervezetek professzionalizációs erőfeszítéseinek kell fölvezetnie a felnőtt- és folyamatos képzés jövő orientált vízióját és különleges globális küldetését, amely a széles társadalmi elköteleződés és támogatás alapja lehet.
- Külön figyelmet kell fordítani a professzionalizáció szempontjából azokra a felnőttképzésben működő gyakorlati szakemberekre, akik részmunkaidőben vagy önkéntesként dolgoznak a felnőttképzésben, és nem valószínű, hogy tapasztalataik elismertetésére vagy felsőoktatási tanulmányok folytatására töreksszenek.
- Jobban be kell vonni az egyetemeket a professzionalizáció folyamatába, ehhez forrásokra kell felkutatni és javítani kell a kapcsolatokat a felsőoktatásban folyó felnőttképzési szakemberképzés, az ahhoz kapcsolódó más diszciplínák és az egyetemi prioritások között. Növelni kell az együttműködést a szakterület ernyőszervezetei és a felnőttképzés különböző szegmensei között.

Amerikában a felnőttképzésben tevékenykedők több mint egy évszázada szolgálják a felnőtt tanulókat, szervezeteket és közösségeket. A kezdeti időkben még mindezt anélkül tették, hogy tudatában lettek volna az élethosszig tartó tanulás és változás fontosságának. Mára az élethosszig tartó tanulás létező valósággá vált. A professzionalizációt tekintve *Knox és Fleming (2010)* szerint jelenleg az jelenti a kihívást, hogy egy magasabb platóra kell feljutni a szakértelem és az elköteleződés fokozásával a felnőtt tanulás segítségével és a programkoordinációban, a transzformatív és a transzcendentális karrier-fokozatok haladóbb szintjeire emelkedve. Ezt az elmozdulást segítheti a vezetés, a jövőképek megosztása és az együttműködés.





A professzionalizációt más kontextusban, például a minőségfejlesztéssel összefüggésben is vizsgálhatjuk, kitérve például a felnőttképzésben dolgozók helyzetére, feladatterületeire, tevékenységeire, kompetenciáira és rendszeres továbbképzésük rendszerére. Mivel ez a terület az elmúlt években mind a nemzetközi, mind a hazai felnőttképzés egyik legkutatottabb témája és egyre bővülő magyar nyelvű andragógiai szakirodalma is hozzáférhető a kutatók számára, itt csak két nagyszabású nemzetközi kutatás eredményeire hívjuk fel a figyelmet. Az egyik a Német Felnőttképzési Intézet által végzett, nagy empirikus adatbázist feldolgozó, és innovatív osztrák, valamint svájci modelleket is elemző kutatás (*Kraft, 2006*), a másik egy még nagyobb szabású, az Európai Unió országaira kiterjedő kutatás. Ez utóbbi, uniós támogatással végzett vizsgálat keretében 32 európai ország elismert felnőttképzési szakértőit kérdezték meg (kérdőíves felmérés és interjúk segítségével) a korábban Andragológiai Tanszékkal is rendelkező Leideni Egyetem kutatói az úgynevezett ALPINE projektben (*Research voor Beleid, 2008*) az európai felnőttképzési személyzet helyzetéről.

A felnőttképzés professzionalizációjának nemzetközi trendjeit áttekintve, összegzően megállapíthatjuk, hogy a szakirodalmi források világszerte egységesen egy tudományosodási tendenciáról számolnak be, amely a felnőttképzés, mint tudomány vagy résztudomány helyzetét erősíti. A tudományos közlemények egyre világosabban artikulálják a felnőttképzés innovatív társadalmi és gazdasági szerepét, a benne munkálkodók karrier kilátásait és a professzionalizáció fejlesztési irányait az élethosszig tartó tanulás kontextusában. A professzionalizáció során az egyre magasabb szinten történő, a felnőttképző (andragógus) és a társadalom számára egyaránt hasznos és szükséges élethosszig tartó tanulás a legújabb uniós irányelvekkel összhangban hozzájárul a válságkezelésben hatékonyan ígérkező, intelligens növekedéshez, azaz a tudáson és innováción alapuló gazdaság és társadalom kialakításához.





## Irodalom

- Grace, A. P., Rocco, T. S. és mtsai (2009): *Challenging the professionalisation of adult education: John Ohliger and Contradictions in Modern Practice*. Jossey-Bass, San Francisco.
- Gruber, E. (2009): Auf der Spur... Zur Entwicklung von Theorie, Forschung und Wissenschaft in der österreichischen Erwachsenenbildung/Weiterbildung. *Magazin Erwachsenenbildung.at*. 2009. 7/8. 02 2-02 15.
- Kasworm, C. E. és Hemmingen, L. (2007): Preparing professionals for lifelong learning: Comparative examination of master's education programs. *Higher Education: The International Journal of Higher Education and Educational Planning*. 54/3. 449-468.
- Kasworm, C. E., Rose, A. D. és Ross-Gordon, J. M. (2010, szerk): *Handbook of Adult and Continuing Education*. SAGA Los Angeles/ London/ New Delhi/ Singapore/ Washington 2010.
- Knox, A. B. és Fleming J. E. (2010): Professionalisation of the Field of Adult and Continuing Education. In: Kasworm, C. E., Rose, A. D. és Ross-Gordon, J. M. (szerk.) 125-135.
- Kraft, S. (2006): *Aufgaben und Tätigkeiten von Weiterbildner/inne/n – Herausforderungen und Perspektiven einer weiteren Professionalisierung in der Weiterbildung*. Deutsches Institut für Erwachsenenbildung <http://www.die-bonn.de/esprid/dokumente>
- Magyar Akkreditációs Bizottság (2004): *Kérelem az andragógia alapszak létesítésére*. 2004/3/II/3. sz. [www.mab.hu](http://www.mab.hu)
- Merriam, S. B. és Brockett, R. G. (2007): *The profession and practice of adult education*. Jossey-Bass, San Francisco.
- Ostrom, C., Martin W. és Zacharakis J. (2008): Autopoiesis and the cosmology of postmodern adult education. *Adult Education Quarterly*. 58/4. 299-317.
- Reischmann, J. (2009): *Andragogik? Andragogik! Abschiedsvorlesung*. <http://www.opus-bayern.de/uni-bamberg>
- Research voor Beleid (2008): ALPINE – Adult learning Professions in Europe. A study of the current situation trends and issues <http://ec.europa.eu/education/more-information/doc>
- Siebert, H. (2009): Theorien der Erwachsenenbildung. Phasen – Richtungen – Kontroversen. In: Zeuner, C. (2009, szerk.) 1-33.
- St. Clair, R. (2004): A beautiful friendship? The relationship of research to practice in adult education. *Adult Education Quarterly*. 54/3. 224-241.
- Szabóné Molnár Anna (2003): *Felnőtteket oktató tanárok kommunikatív és interaktív készségei*. Doktori (PhD) disszertáció. ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest
- Zeuner, C. (2009, szerk.): *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft*. Juventa Verlag Weinheim, München. DOI 10.3262/EEO16090002 1-33.



TÁRSADALOM

SOCIETY



## ADOMÁNYOZÁS, ÖNKÉNTESSÉG, TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS MAGYARORSZÁGON

Arapovics Mária

*Kulcsfogalmak: lakossági adományozás, önkéntesség, vállalati társadalmi felelősségvállalás, CSR*

Az adományozás – a támogatási formától és annak értékétől függetlenül – meghatározó az egyén és a közösség, egyén és társadalom viszonya szempontjából. Nagy hagyományokra tekint vissza a jótékonyosság mind a vallásos, mind a szabadgondolkodók körében. Ugyanakkor egy egyetemi könyvtárnak adományozott hagyaték méltatlanul megvalósított rendezvénye döbbsentett rá, mennyire nincs kultúrája napjainkban az adományozásnak. Gyengíti az állampolgárok önállóságát a központilag szervezett adománygyűjtés is, mely az elmúlt években egyre koncentráltabb formában mutatkozott meg a közmédiában. Jelen írás célja ismertetni, összefoglalni és rendszerezni az adományozás fogalmát, formáját és az adományozás legfőbb magyarországi mutatóit. A széles lehetőségek feltárása azt is szolgálja, hogy észrevegyük, az autonóm civil állampolgár számára számtalan alkalom nyílik arra, hogy adakozzon, nem feltétlen kell egy mederbe irányítani, vagy központosítani életünk nagylelkű gesztusait.

### **Adomány, adományozás<sup>1</sup>**

#### *Az adomány fogalma*

Aki adományoz, az gondol másokra, érzékeny embertársai problémáira, bizalma van a kérelmezők iránt és felelősséget is érez gondjaik enyhítésére. A segítségnyújtás, a gyengébb felkarolása, a vallásos emberek által adott alamizna vagy a nagylelkű emberek bőkezű és névtelen adakozása mindig erényeként jelent meg a társadalomban. A legkisebb adomány is, amit a közvetlen családi és baráti körön kívülre esők számára ajánl fel a jótékony adakozó, fontos a szolidaritás, az társadalom szövete, a társadalmi tőke megerősítésében.

Az adomány olyan pénzántegedés, olyan nem pénzbeli támogatás vagy önkéntes munka, amely ellenszolgáltatással nem járó juttatás. Előfordult, hogy az adakozók sokszor névtelenül, titokban adományoztak, nem egyszerűen az adományozó által fogyasztandó magánjavak támogatása érdekében, még olyan esetekben sem, ha meghatározott célokra szánták az adományt. A jótékonyosság önzetlen segítségnyújtást jelent, fogalomkörébe az önkéntes tevékenységek egy része éppúgy beletartozhat, mint a rászoruló csoportoknak, személyeknek és az őket segítő szervezeteknek juttatott adományok (Kuti és Cziike, 2006).

Az *adomány* olyan természetben és pénzben nyújtott támogatás, amelyet az egyének minden ellenszolgáltatás nélkül ajánlanak fel nonprofit vagy egyházi szervezetek, közintézmények, illetve a családi és baráti körükön kívüli magánszemélyek számára.





### *Jogszabály szerinti értelmezés*

Az adományozás kereteit az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény, valamint a civil szervezetek gazdálkodása, az adománygyűjtés és a közhasznúság egyes kérdéseiről szóló 350/2011. (XII. 30.) kormányrendelet határozza meg.

A közhasznú szervezeteket érintő jogszabályok szerint civil szervezet javára adománygyűjtő tevékenység folytatható. Adomány a civil szervezetnek – létesítő okiratban rögzített céljaira – ellenszolgáltatás nélkül juttatott vagyon, áru, illetve nyújtott szolgáltatás.

Nem minősül közcélú adománynak az olyan juttatás, amely esetében akár közvetve is megállapítható, hogy annak befizetése csak látszólagos, vagy csak látszólag szolgálja a támogatott szervezet céljait, vagy, ha az adókedvezményen kívül a támogató, vagy közeli hozzátartozója a támogatás fejében további vagyoni előnyben részesül. Nem számít vagyoni előnynek az adományozó nevére, tevékenységére történő utalás.

Adományozó szervezet: a civil szervezetek számára nyújtandó adományok szervezésére és juttatására létrejött civil szervezet, amelynek létesítő okiratában e cél alapcélként került megjelölésre. Az adományozásról szóló 2011. évi kormányrendelet a törvényes és átlátható szabályozást kívánja elősegíteni, rendezni az adománygyűjtés kereteit, szabálysértési szankciókkal biztosítja ezek betartását. A rendelet szabályozza többek között a közterületen szervezett adománygyűjtést, rendezni, hogy magáningatlanba csak előzetes időpont-egyeztetést követően kereshető fel az adományozó. A civil szervezeteknek felajánlható adózái 1% megszerzésére szervezett kampány és az elektronikusan (emailben, sms-ben) küldött reklámüzenetek a rendelet hatálya alá kerültek.

A hazai jogi szabályozás az adományozás átláthatóságának megteremtésére törekszik, adminisztratív terheket ró a szereplőkre, ugyanakkor nem teremt kedvezményekkel teli ösztönző környezetet az adományozók számára.

### *Tartós adományozás*

Tartós adományozás a jogszabályok szerint a közhasznú szervezet és támogatója által írásban kötött szerződés alapján nyújtott pénzbeli támogatás. A tartós adományozás esetén az erről szóló szerződésben a támogató arra vállal kötelezettséget, hogy a támogatást

- a szerződéskötés (vagy a szerződés módosítása) évében és az azt követő legalább három évben
- évente legalább egy alkalommal
- azonos vagy növekvő összegben
- ellenszolgáltatás nélkül adja.

Nem számít ellenszolgáltatásnak, ha a közhasznú szervezet a közhasznú szolgáltatása nyújtása keretében utal az adományozó nevére, tevékenységére.

Tartós adományozásra is érvényesek a közcélú adományozásra vonatkozó általános feltételek.





## Az adományok típusai, formái

Az adomány lehet pénzadomány vagy természetbeni juttatás.



1. sz. ábra. Az adományok összetett szerkezete Forrás: Arapovics 2011.

### Lakossági adományozás

#### Pénzadomány

A pénzadományt – Kuti Éva és Czike Klára (2006) 2004. évi felmérése alapján – három csoportban sorolhatjuk. Ezek a közvetlen kérések, gyűjtőakciók, a vásárlás útján megvalósított adományozás és a szervezeteknek juttatott adományok.

#### Közvetlen kérések, gyűjtőakciók

Közvetlen megkeresések személyekhez, ügyekhez kapcsolódó, vagy katasztrófák hatására induló gyűjtésekhez köthető adományok. A magyar adományozók jellemzően – a gyakoriság sorrendjében – templomi perselybe (30%), koldusnak/ kéregetőnek, nyilvános helyen perselybe, adományvonal felhívásával, emelt díjas SMS küldésével adományoznak pénzüsszegeket.

#### Vásárlás útján megvalósított adományozás

Vásárlás útján megvalósított adományozás esetén a támogató ellenszolgáltatásban is részesül, így nem tekinthető tiszta jótékonyagnak. Továbbá, ha hozzájut valamilyen áruhoz, az sem garantált, hogy az általa kifizetett termékdíj több, mint az átlagos piaci ár. Mégis a pénzadományok körébe soroljuk. A gyakoriság sorrendjében: képes levelezőlap, újságvásárlás hajléktalantól, jegyvásárlás







jótekonysági rendezvényre, sors- és tombolajegy, templomi gyertyavásárlás, képző- és népművészeti alkotás/ajándéktárgy, bélyeg, virág/élelmiszer utcai vásárlása jellemző hazánkban.

### Szervezeteknek juttatott adományok

Ezek az adományok nonprofit szervezeteknek, állami, önkormányzati intézményeknek, egyházaknak, pártoknak címzett támogatások. Leggyakoribb az egészségügyi és szociális célú, az oktatási és a kulturális, továbbá sport és szabadidős, a környezetvédő és a határon túli magyarokat segítő szervezetek lakossági támogatása.

A lakosság szervezeteknek nyújtott pénzbéli adományozását nem segíti, hogy az egyéni adományok adókedvezményei, sajnos, folyamatosan csökkentek, 2010 januárjától pedig teljesen megszűntek.

### Természetbeni adományok

A természetbeni adományok szerteágazóak lehetnek, alábbi csoportosítás az összetettséget és a teljességet csak érzékeltetni próbálja (vö. 1. sz. ábra).

Természetbeni adománynak tekinthető

- a tárgyi adományozás
- a véradás speciális forma
- önkéntes munka valamint
- eszmei adomány, információadás, a társadalmi tőkeadomány.

Nem pénzbéli támogatás: vagyoni értékkel rendelkező forgalomképes dolog, szellemi alkotás, illetőleg vagyoni értékű jog részben vagy egészében, véglegesen vagy ideiglenesen történő teljesen vagy részben ingyenes átruházása vagy átengedése, illetve szolgáltatás biztosítása.

### Tárgyi adományok

2004-ben a természetbeni adományozásba a 18 éves és idősebb népesség közel fele (48 százaléka) bekapcsolódott. Legtöbbször könyveket, lemezeket, játékszereket adományozott a magyar lakosság (az adományozók közel egyötöde). Többnyire a határainkon túli magyaroknak adakoztunk, különösen a karácsonyi cipős dobozos játékadományok voltak a legnépszerűbb adományozási módok.

Az összes természetbeni adományozás 12%-át tették ki 2004-ben a rászorulóknak számára eljuttatott élelmiszeradományok. Ritkábban fordul elő a bútorok, berendezési tárgyak, háztartási gépek, számítógépek, járművek ajándékozása, bár ezek értéke jóval magasabb.

Sokan nemcsak egy, hanem több különböző formában is nyújtanak támogatást. A természetbeni adományokat legtöbbször közvetlenül a rászoruló magánszemélyeknek, családoknak (nagyobb részt ismerősök, kisebb részben ismeretlenek) adják a magyar lakosok, és jellemzően informális úton, nem professzionális szervezeten keresztül (követve, hogy kihez jut el az adomány).

A támogatásokat nagytöbbségben szociális és egészségügyi célú szervezetek kapták, őket követi másodikként az egyház, harmadik helyen pedig az oktatási terület áll. Megjelenik még a határon túli magyarok, illetve a kultúra, a művészetek, a hagyományőrzés támogatása is, jóval kisebb (összesen 10%-os) arányban (Kuti és Cziike, 2006).





## Véradás

Külön említést érdemel a társadalmi szolidaritás e semmihez sem hasonlítható formája. Vért csak ember adhat és életet menthet vele. A már említett 2004. évi felmérésben részt vevők csupán 8 %-a adott vért. A túlnyomó többség 89 % nem adott, 3 % nem adhatott vért. A véradók közel 80 %-a önkéntes munkát is végzett.

## Önkéntes munka

Az önkéntes munka olyan tevékenység, melyet egyénileg vagy csoportosan, rendszeresen vagy alkalmanként, belföldön vagy külföldön a közös jó érdekében személyes akaratból végeznek anyagi ellenszolgáltatás nélkül. Az önkéntes tevékenység közvetlen anyagi haszonnal nem jár annak végzője számára.

Miképpen az adományozásnak, a segítségnek is komoly tradíciói vannak. Hazánkban is hagyománya van a jótékony segítségnek, a közös munkának, vagy akár a kalákában szerveződő összefogásnak. Az önkéntesség új formája a rendszerváltást követően újjászülető, a nonprofit szervezetekhez vagy egyházhoz kapcsolódó karitatív tevékenység megjelenik a kilencvenes évektől, mégis Magyarországon lényegében ENSZ által meghirdetett Önkéntesek Évétől (2001) válik számottevő tevékenységgé, ekkortól áramlik be a köznyelvbe az önkéntesség fogalma.

Az elmúlt 10-15 évben egyre több nemzetközi szervezet hívta fel a figyelmet az önkéntesség társadalmi hasznosságára, melyet az ENSZ és az Európai Unió is deklarált dokumentumaiban.

Az önkéntes tevékenység elismerésének közvetlen előzménye, hogy az ENSZ kinyilvánította: 2001. az önkéntesek nemzetközi éve. Ez az esztendő népszerűsítette az önkéntességet, felhívta a figyelmet arra, hogy a kormányzatok milyen módon ösztönözhetik és támogathatják ezt a társadalom számára haszonnal járó tevékenységet.

Az Európai Unió országaiban használatos különböző definíciókban közös az önkéntesség következő három, elengedhetetlen kritériuma:

- Önkéntes tevékenységet az egyén szabad akaratából, önszántából vállal, az ilyen tevékenység semmiféleképpen nem lehet kötelező. Ez biztosítja az önkéntesek tevékenységük iránti elkötelezettségét és munkájukkal történő azonosulásukat.
- Az önkéntes tevékenységért nem fizetnek, azt az egyén nem pénzügyi meggondolásból vállalja, az önkéntesek keletkező költségei azonban megtéríthetők.
- Az önkéntes tevékenység célja, hogy az egyén a családi körön túl más emberek, illetve társadalmi csoportok érdekében is cselekedjen, és ezzel hasznára váljon a társadalomnak, mint olyannak (bár kétségtelen, hogy az önkéntes tevékenység jelentős haszonnal jár az önkéntes személyére, személyiségfejlődésére nézve is). (2006/C 325/13)

Hazánkban a jogi szabályozást megelőző kutatás szerint a legjellemzőbb tevékenységeket: 1. a lakóhelyi, települési segítségnyújtás (68 %), 2. a hivatalos ügy elintézése (41 %), illetve 3. a szociális, egészségügyi, művelődési területen tevékenykedő szervezetek segítése (21 %) területeken végezték (Czike és Kutj, 2005).





A KSH adatai szerint a nonprofit szektorban hazánkban évek óta a szabadidős területen van jelen a legtöbb önkéntes. Ez nem meglepő, hiszen ma Magyarországon a legtöbb nonprofit szervezet is ezen a területen tevékenykedik. Sorrendet tekintve: 1. a szabadidő-hobbi, 2. a szociális ellátás, 3. a kultúra és a többcélú adományosztás, 4. közbiztonság védelme területén dolgozó civil szervezeteket segítették hazánkban a legtöbben (*Nagy és Sebestény, 2011*).

Az Unióban jellemzően az alábbi területeken működnek önkéntesek: 1. vallási szervezetek, 2. sport és szabadidő, 3. jóléti szervezetek, szociális szolgáltatás, 4. kulturális szolgáltatás, 5. ifjúsági munka.

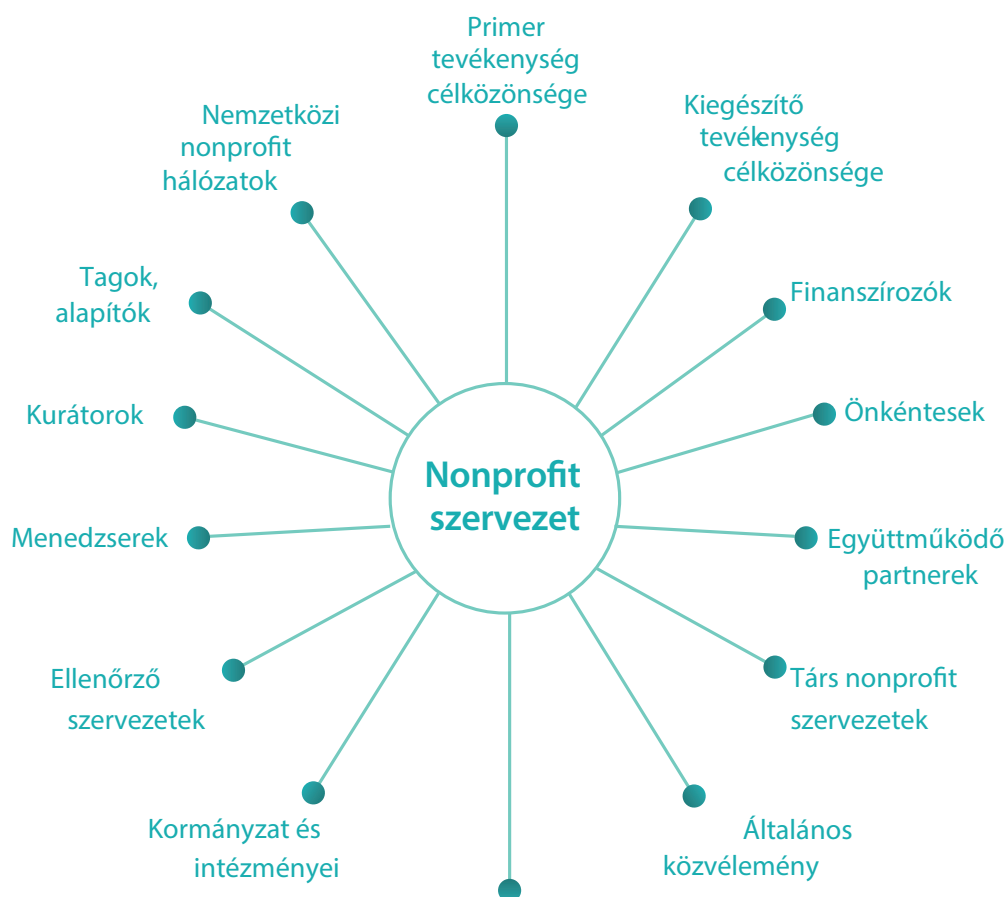
Eszmei adomány, információadás, a társadalmi tőkeadomány

A természetbeni adomány speciális formája a társadalmi kapcsolatokról származó eszmei adomány. A társadalmi tőke a csoportokon belüli és a csoportok közötti kapcsolatokat is jelenti, melyek elősegítik például elismert közszereplő védnökségét egy rendezvényen, vagy olyan információk átadását, amely előnyhöz jutathatja a civil szervezetet. A civil kurázi építőköve a jól működő kapcsolatrendszer.

*Pavluska Valéria* szerint a civil-nonprofit szervezetekben többféle, összetett célközönség jelenik meg egyszerre, hiszen a szervezetek alapvető célja a missziójuk, társadalmi küldetésük teljesítése. A kedvezményezettek köre sokszor nem esik egybe a forrásbiztosítók, támogatást adók körével, a működési feltételeket biztosítása érdekében az érintettek (stakeholderek) széles körével kell kapcsolatban állniuk. Az összetett kapcsolatrendszert, a nonprofit szervezetek társadalmi tőkéjét a 2. sz. ábra mutatja be (*Pavluska, 2009b*)

A társadalmi tőke elmélete elfogadottá vált napjainkra. A Világbank által megfogalmazott, szűk definíció szerint a társadalmi tőke az emberek adott közösségen belüli kapcsolatait és a közösség által elismert normáit jelenti, melyek csoportkohéziót és identitást eredményeznek. Tágabb értelmezésben a társadalmi tőke a csoportokon belüli és a csoportok közötti kapcsolatokat is jelenti. Harmadrészt pedig a társadalmi környezetet is magában foglalja, azaz a kapcsolatokon kívül a normákat, tradíciókat, szokásokat is (World Bank, idézi TÁRKI, 2005. 26. o.). A közgazdaságtan különbséget tesz a társadalmi tőke fajtái közt, attól függően, hogy milyen a társadalmi kapcsolat minősége, irányultsága és erőssége (i.m.). Három aspektusát nevezhetjük meg, egyrészt az erős kötésű összetartó társadalmi tőkét (például családon vagy etnikai közösségen belüli kapcsolatok), másrészt a gyengébben összekötő társadalmi tőkét, mely a leginkább alkalmas a különböző társadalmi csoportok, rétegek közötti kapcsolatteremtésre, integrációra és mobilitásra. Harmadrészt az összekapcsoló társadalmi tőkét definiálhatjuk, mely a kormányzat és a civil társadalom vagy más hierarchikusan elkülönülő társadalmi csoportok kapcsolódását jelenti.





2. sz. ábra A nonprofit szervezetek közönségcsoportjai

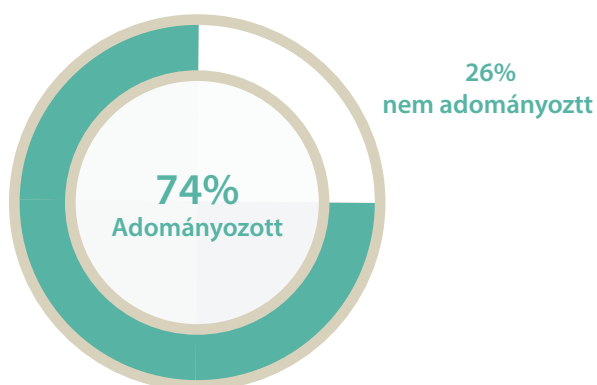
Forrás: Pavluska 2009b

### A lakossági adományozás adatai Magyarországon

1993 és 2004 között nőtt az adományozási kedv, 2004-ben a lakosságnak közel háromnegyede (több mint 6 millió ember) adott pénzben, természetben vagy mindkét formában támogatást a rászoruló magánszemélyeknek és a különböző civil szervezeteknek, egyházaknak, állami, önkormányzati intézményeknek, a lakosság valamivel több, mint negyede (25,7%) nem volt adakozó. 1993-ban ez az arány rosszabb volt, 57,7% adományozó és 42,3% nem adakozó volt. Nőtt azoknak is a száma, akik a családi és baráti körön kívülre adományoztak.

3. sz. ábra. Adakozók és nem adományozó lakosság aránya Magyarországon 2004-ben

Forrás: Kuti – Czike 2006.





## Az adományozók késztetései

Adományozóknak tekinthetjük mindazokat, akik rokonságukon és szűkebb baráti körükön kívül eső személyeket, alapítványokat, egyesületeket, egyházakat, állami intézményeket természetbeni (használt ruha, élelem, könyv, játék stb.) vagy pénzadományokkal támogatnak.

Önkéntes munkának szintén a rokonsági és baráti körbe nem tartozó személyeknek és szervezeteknek nyújtott ingyenes segítséget tekinthetjük (Czakó, Harsányi, Kuti és Vajda, 1995).

Sokan vizsgálták az adakozás motivációit is. A segítségnyújtás szociálpszichológiai megközelítései a negatívállapot-enyhítésre és az empátia-altruizmus elméletekre utalnak (Szigeti, 2002).

A *negatívállapot-enyhítés modellje* szerint segítő viselkedésünk egyik oka az, hogy rászorulók láttán rossz érzésünk támad, egyfajta büntudatunk, amit az adakozással, segítséssel csökkentünk, így a támogatás nyújtása érzelmi nyereséggel jár.

Az *empátia-altruizmus modell* szerint igazi együttérzés alakul ki, mely során a másik emberrel való azonosulás során a másik szenvedésének enyhítését kívánja az empatikus segítő. Bizonyos normák – a viszonyosság, az elosztás, a társas felelősség normája – ezt a viselkedést támogatják. Pavluska (2009b) arra hívja fel a figyelmet, hogy az adakozás motivációjának felmérése azért nehézkes, mert az emberek nem igazán tudják, hogy miért adakoznak, nagylelkű cselekedetük valószínűleg a lehetséges motivációk komplex együtt hatásának következménye. Olyan komplex motivációt, mint például a „jó érzés” nehéz megragadni.

Az adományozás feltételezhető motívumait Lovelock és Weinberg észak-amerikai tapasztalataik alapján az alábbi táblázatban foglalták össze.

Adományozási motivációk	Adományozási korlátok
A másokon való segítség vágya; felelősségérzetet akar kinyilvánítani	Én-központúság; jobban szereti magára költeni a pénzét
Hála az intézménytől korábban kapott előnyökért és kedvező tapasztalatokért	Rossz tapasztalatok vannak az intézménnyel kapcsolatban, vagy nem kapott előnyöket
Érdekltség az intézmény fennmaradásában és a minőség javításában	Érdektelenség az intézmény jövője iránt
Az intézménnyel vagy az ügygel kapcsolatos involváltság	Az intézmény, az ügy ellenzése, vagy érdektelenség
Szokás – az egyén évek óta adományoz	Más szervezetek előnyben részesítése az adományozásnál
A büntudat csökkentése, mert nem tud több időt és erőfeszítést fordítani a szervezetre (az adományozás egyszerű és minimális erőfeszítést igényel)	Nincs hagyománya az adományozásnak
A befolyásolás és ellenőrzés lehetőségének megszerzése a szervezet fölött	A segítségnyújtás elégtelen szintjének érzése





Kellemetlen tehertől való megszabadulás	Tájékozatlanság, rosszul informáltság a szervezetről és tevékenységeiről
Csoportnyomásnak való engedés	Soha nem kérték adományozásra
Adókedvezmény lehetősége	Nem megfelelő személy kérte, vagy nem megfelelő módon
Személyes elismerés vágya (az adományozó nevének megörökítése)	Nem engedheti meg magának
Az adományozóknak nyújtott speciális előnyök megszerzése	Rossz időpontban keresték fel (átmenetileg kifogyott a forrásokból, más szempontokat kell előnyben részesítenie)
	Feledékenység, a szándékot nem követi tett (elmarad a follow-up)

4. sz. tábla. Az adományozási magatartás jellemzői Forrás: Lovelock – Weinberg 1989, in Pavluska 2009

Az adományozás gyakori motivációi:

- felkérés, megkeresés
- együttérzés, részvét
- szokás vagy hagyomány
- a vallás biztatása
- elismerés megszerzése
- ismertem valakit, aki volt ilyen helyzetben
- a nonprofit szervezet elismerése
- egyéni vagy családi előny megszerzése
- zavartság elkerülése (a visszautasítás kínos lenne)
- a kérőtől való megszabadulás
- felelősségérzet, hogy másoknak segítsünk
- közösségi elvárás
- jó érzés

Az adományozás és az önkéntes tevékenység szorosan összefügg az adományozó társadalmi és demográfiai jellemzőivel: nemével, életkorával, iskolázottságával, jövedelmi viszonyaival, társadalmi beágyazottságával. Általában az adományozók és az önkéntesek köre nagy mértékben fedi egymást, ezt hazai kutatások alátámasztották.

Czakó és szerzőtársai vizsgálata alapján a legjobb adományozó Magyarországon: aktív korú (30–60 éves), konzolidált, 2 gyermekes családban élő, jól képzett, magas társadalmi állású, viszonylag nagy, több különböző forrásból származó jövedelemmel bíró, a fővárosban vagy nagyobb vidéki városokban lakó állampolgárok, akik nemcsak támogatóként, hanem tagként is kötődnek önkéntes szervezetekhez (Czakó és szerzőtársai, 1995. 8. o.).







## A MikulásGyár Alapítvány – esetpélda

Évek óta jól működik a lakosság szolidaritására támaszkodó decemberi adománygyűjtő akció a MikulásGyár. A használt játékokból és ruhákból álló felajánlásokkal kezdődő cipős doboz gyűjtés jól szervezett akcióvá fejlődött a budapesti Felvonulás téren, sőt ma már több bevásárlóközpontban is lehet adakozni.

A MikulásGyár Alapítvány szervezőinek becsült adatai szerint a Felvonulási téren működő hatalmas adománygyűjtő sátorban 40-50 ezer ember fordult meg egy téli akció során. 13 plázában is gyűjtenek adományokat, ahol a napi átlagos látogatói létszám 225 ezer fő. Az adakozók számára a dobozokból lehet következtetni: a Felvonulási téren összegyűlt dobozszám: 10.337, a plazákban összesen: 2.180 volt, az összes postán térítésmentesen feladott dobozok száma 5.000 volt, így összesen tehát: 17.517 doboz ajándék gyűlt össze 2009-ben. A Magyar Vöröskereszt mérése alapján 2009-ben 133.000 rászoruló 2010-ben 161.000 fő kapott így ajándékot.

Nehéz felmérni pénzben az adománypontokra vitt használt ruhák és játékokból álló felajánlások összegét, ezt a szervezők félmilliárd forintnyi adományra becsülik (a felajánlott pénzadományokkal együttesen).

Több új számítógépet, LCD televíziót, mikrohullámú sütőt is felajánlottak rászorulóknak az elmúlt években, ezeket mind iskolák, alapítványok, intézmények kapták. Érkezett termelőtől például 110 fenyőfa, vagy a Nyugdíjasok Szövetsége – gyaníthatóan hölgytagjai – felajánlásából horgolt és kötött sálak, sapkák, pulóverek sokasága. A kaposvári fegyházban raboskodók pedig fából rengeteg játékot faragtak és küldték el a MikulásGyárnak. Az adománygyűjtést a Solal Marketing Awards 11 tagú nemzetközi független szakmai zsűrije 2010-ben Európában a második legnagyobb karitatív akciónak ítélte meg (*Arapovics, 2011*).

A vállalati adományozást, az önkéntes munkát és a társadalmi tőke fogalmát a következő fejezetek tárgyalják.

### A vállalati társadalmi felelősségvállalás, a CSR

A vállalati társadalmi felelősségvállalás, a CSR (Corporate Social Responsibility) azt jelenti, hogy a vállalatok külső kényszer nélkül, önkéntesen az üzleti stratégiájukban társadalmi és környezeti megfontolásokat is figyelembe vesznek. Ennek klasszikus formái megjelennek az alkalmazottak és azok családjáról való szociális gondoskodásban, a munkatársak rekreációs-szabadidős szervezeteinek segítségével, a helyi kultúra, helyi közintézmények támogatásában, civil programok segítségével, újabban pedig a globalizált világban a környezetvédelmi felelős gondolkodás erősítésében és a szociális különbségek enyhítésében, valamint az üzleti etika, a vállalatirányítás, a jobb munkakörülmények formálásában, az emberi jogok biztosításában.

Az adományozás a vállalati társadalmi felelősségvállalás egyik területe. Olyan eszköz, amely segíti a vállalatot stratégiai, etikai, hatalmi vagy társadalmi célok elérésében és egyúttal lényeges forrást jelent a civil szektor számára.





## A vállalati felelősségvállalás előzménye, hagyományai

Már a középkori céhek idején is működött mai értelemben vett társadalmi felelősségvállalás. A céhek tagjai közötti összetartás része volt az egymásnak segítség, a városi közösség részeként pedig a rászorulókat (árvák, özvegyek, betegek) segítése. A felvilágosult gondolatok lényegi eleme az egyenlőség és az igazságosság elve, a közös teherviselés, a testvériség a jómódú szabadkőművesek jótékonyági akcióiban is megnyilvánult. Az állam szociális intézményeinek kiterjesztése, az adóbefizetésekből finanszírozott oktatás, egészségügy és szociális ellátások és intézmények a XX. századra könnyebbé tették a mindennapi életet. A változás kihatott a vállalati jótékonyosságra is.

Lényegében mind a jóléti állam koncepciója, mind a szocialista állam gyakorlata kudarcot vallott, ezáltal a nonprofit szektor jelentősége is megnövekedett. A globalizáció átrendezte a gazdaságot, a vállalkozások már nem helyi alapon szerveződnek, ezáltal kevésbé érzik felelősséget a helyi közösségek, vagy a profitot hozó telephely országa iránt, nem is biztos, hogy tartós együttműködésre törekszenek. Kuti Éva közgazdász szerint a környezeti és társadalmi tudatosság, a vállalatok társadalmi felelősségvállalása a gazdaságpolitikai kérdések középpontjába került (Kuti, 2005).

## A vállalati felelősségvállalási modellek

A témával foglalkozó kutatók (Kuti, 2005, Harsányi és Révész 2005, Török, 2005) négy különböző kategóriát, négy különböző filozófiát mutatnak be arról, hogy az üzleti vállalkozások miért jótékonykodnak.

A négy modell a neoklasszikus vagy a vállalati teljesítmény modellje; a politikai modell; etikai modell és végül a stakeholderek, érintettek modellje.

a. *Neoklasszikus / vállalati teljesítmény modell* szerint a vállalat fő feladata a nyereségtermelés. A vállalatok társadalmi felelőssége akkor hasznos, ha hozzájárul a tulajdonosi érték növeléséhez, ezért a vállalati adományozás preferált formái többek között a munkamorál fejlesztése, a PR tevékenység javítása, a hasznosítható technológiai kutatások, valamint a szakképzésbe való befektetés.

b. *Etikai modell* szerint a vállalkozások a társadalomba beágyazottan, kölcsönös függőségek rendszerében működnek, bizonyos értelemben hatalmukat a társadalomtól kapják, ezért felelősek a társadalomért, valami jót kell tenni a közösségért. Az üzleti élet egyfajta társadalmi kontrollját jelenti ez, elvárják a cégektől, hogy felelős társadalmi partnerként működjenek. A modell szerint a vállalat vezetése a társadalmi problémák enyhítése érdekében adományokat osztva felelős társadalmi szereplőként viselkedhet, a nyereségszerzés követelményétől függetlenül.

c. *Politikai-hatalmi modell* kiindulási alapja az a feltételezés, hogy adott vállalat hatalmát és függetlenségét úgy tarthatja meg, ha jó kapcsolat alakít ki a kormányzati befolyásolás ellensúlyozóival, a nonprofit szervezetekkel. A kapcsolatépítés, a politikai hatalom megtartásának egyik eszköze az ellensúlyt jelentő civil szervezeteknek történő adományozás.

d. *Stakeholderek (érintettek) modellje* abból indul ki, hogy egy vállalat olyan komplex entitás, amely több külső és belső érintettel áll kapcsolatban (alkalmazottak, tulajdonosok, vevők, társadalmi csoportok stb.), ezeknek különböző elvárásai vannak a vállalattal szemben. A stakeholder csoportoknak más-más, esetenként igen eltérő érdekeik vannak, melyek különböző pénzügyi, politikai, társadalmi irányokba húzhatják a vállalatot. Ez a modell a leggyakoribb a vállalati adományozás és a CSR vizsgálatoknál (Harsányi és Révész, 2005).





## A vállalati motivációs tényezők

A szakirodalom a vállalati jótékonyság motivációjaként a stratégiai motivációkat, az altruizmust, politikai indokokat, illetve a menedzserek egyéni elkötelezettségét jelöli meg.

Több ország adományozási gyakorlatát vizsgálva (Egyesült Királyság, Franciaország, Németország) elmondható, hogy a leginkább meghatározó tényező a vállalati imázs növelése, a Public Relations erősítése. Sokszor a vállalatok a termékadások növekedését várták az adományozás hatására (pl. Németország), ez a motiváció sokkal kisebb súllyal jelent meg az Egyesült Királyságban. Fontos irányzata a vállalati jótékonyság vizsgálatának a kulturális környezet hatásának figyelembe vétele (USA, Mexikó, Kína, Japán), ez az utóbbi évek természeti hatásai és a globális felmelegedés miatt aggodalmak, valamint a környezetért felelősen fellépő civil szervezetek mozgalmi következtében egyre hangsúlyosabbá vált (Harsányi és Révész, 2005)

## A CSR és az Európai Unió

2001. óta az Európai Unió területén is jelentős a vállalati társadalmi felelősségvállalás, különösen, amióta az Európai Közösségek Bizottsága a támogatások mellett felszólította a vállalatokat a fenntartható fejlődés iránti elkötelezettségük, a minőségi munkahelyek létrehozása, a felelősségvállalás kinyilvánítására.

Az Európai Közösségek Bizottsága 2006-ban megfogalmazott definíciója szerint „A vállalati társadalmi felelősség (CSR) fogalom jelentése, hogy a vállalatok önkéntesen szociális és környezeti szempontokat érvényesítenek üzleti tevékenységükben és a partnereikkel fenntartott kapcsolatokban. Azt jelenti, hogy a vállalatok a társadalmi igények kezelése érdekében túllépnek a kollektív szerződésekben rögzített minimális jogi előírásokon és kötelezettségeken. A vállalatok az érdekelt partnerekkel együttműködve a társadalmi felelősségvállalás révén hozzájárulhatnak a gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi ambíciók kielégítéséhez. Ennek megfelelően a vállalati társadalmi felelősségvállalás globálisan és az EU szintjén is egyre fontosabb fogalommá vált, és részét képezi a globalizációról, a versenyképességről és a fenntarthatóságról folyó vitának. Európában a vállalati társadalmi felelősségvállalás támogatásában a közös értékek védelmének, valamint a szolidaritással és a kohézióval szembeni fogékonyság növelésének igénye tükröződik.”

A Bizottság közleménye szerint az alábbi célkitűzésekhez segíthet a CSR-tevékenység:

- Integráltabb munkaerőpiacok és magasabb szintű társadalmi integráció, mivel a vállalatok aktívan törekszenek hátrányos helyzetű társadalmi csoportok tagjainak foglalkoztatására;
- A képességfejlesztésbe, az élethosszig tartó tanulásba és a foglalkoztathatóságba történő befektetés, amelyek szükségesek a globális tudásalapú gazdaságban való versenyképesség megőrzéséhez, valamint az európai munkaképes korú lakosság öregedésének kezeléséhez;
- Közegészségügyi fejlesztések, amelyek a vállalatok önkéntes kezdeményezései alapján szülehetnek meg olyan területeken, mint az élelmiszerek és nem mérgező vegyszerek marketingje és címkézése;
- Javuló innovációs hatékonyság, különösen a társadalmi problémákat érintő innovációk területén azáltal, hogy intenzívebbé válik az interakció a külső érdekeltekkel, és hogy az





innovációknak jobban kedvező munkakörnyezetek jönnek létre;

- A természeti erőforrások ésszerűbb felhasználása és kisebb környezetszennyezés, főként az ökológiai innovációkba történő beruházásoknak és annak köszönhetően, hogy önkéntes környezetvédelmi vezetési rendszereket és címkézést fogadnak el;
- A vállalatok és vállalkozók pozitívabb társadalmi megítélése, amely hozzájárulhat a vállalkozásokkal kapcsolatos kedvezőbb vélemények elterjedéséhez;
- Az emberi jogok, a környezetvédelem és az alapvető foglalkoztatási normák nagyobb tisztelete, különösen a fejlődő országokban;
- A szegénység mérséklése és továbblépés a millenniumi fejlesztési célok felé.

### A vállalati adományozás formái

Mit adnak a vállalatok? A gyakorlatot a szakirodalom az alábbi válaszokkal foglalja össze:

- pénzadományokat
- szolgáltatásbeli adományokat
- ismertséget
- tárgyi adományokat, termékeket
- díjakat, ösztöndíjakat
- a vállalati munkatársak önkéntes munkáját
- a dolgozóikhoz való hozzáférést
- a vásárlóikhoz, fogyasztóikhoz, ügyfeleikhez való hozzáférést
- az ügyhöz kapcsolódó marketinget
- más vállalatokat (is) adományozásra serkenthetnek (Török, 2005).

### A vállalati adományozás mutatói

Az adományozás területén nagy hagyományokkal rendelkező Amerikai Egyesült Államokban az ezredfordulót követő években az ország GDP-jének több mint 2%-át (2,3-2,4%) tette ki a nonprofit szervezetek számára történt adományozás (Giving USA 2003, In: *Harsányi és Révész, 2005*). Az adományozottak elsősorban egyházi-vallási szervezetek, ezek évek óta az összes adomány több mint harmadát kapják. 10% feletti részesedéssel bírnak az oktatási célú szervezetek, és az adományok 10% körüli részét kapják az egészségügyi, valamint a szociális szolgáltatásokat nyújtó nonprofit szervezetek. Meglepő ugyanakkor, hogy legtöbbit az egyének adakoznak, ez az összes adományok több mint 3/4-ét teszi ki! Arányait tekintve ezután következnek az alapítványok adományai (nem tartoznak ide a vállalati alapítványok) majd a hagyatékokból származó adományok (7,5%). A vállalati jótékonyági kiadások 5,1%-át jelentik az adományok összességének. Ez a megoszlás az évek során hasonlóan alakult.

Az amerikai vállalatokénál kevesebb adományozást mutat a brit vállalatok adózás előtti eredménye, ezek a cégek bevételüknek körülbelül 0,2%-át fordítják jótékonyági kiadásokra. A jelentős különbség oka a kedvezőtlenebb adózás lehet, ugyanis az amerikai adószabályok ösztönzőbben hatnak az adakozásra.





A Business in the Community mozgalom egy tágabb képre mutat rá, mely nem csupán a pénzadományokat veszi figyelembe, hanem tágabb értelmezésbe helyezi a társadalomhoz való hozzájárulást. A PerCent Club egy olyan indexet alakított ki, amely a pénzbeli támogatást, a természetbeni adományokat, a vezetők idejét és az alkalmazottak munkáját veszi figyelembe a vállalat társadalmi, közösségi hozzájárulásának meghatározásakor. Ezzel az index-szel mérve a 2001-2005 közötti időszakot, 50%-os növekedés volt kimutatható a résztvevő 148 vállalat körében (*Harsányi és Révész, 2005*).

### Magyarországi vállalatok és a jótékonyosság

A területet vizsgáló *Kuti Éva* (2005) szerint a globalizálódó világgazdaság résztvevői körében egyre többen fogadják el normaként a társadalmi felelősségvállalás gondolatát, mely norma megszilárdulása hazánkban is „valószínűnek látszik”, ha a magyar tradíciókra alapozunk. A tudatos CSR tevékenység elsősorban a multinacionális vállalatok kommunikációjában jelenik meg, de egyre gyakoribb a jótékonyági akciók és civil kezdeményezések támogatása a magyar cég esetében is, különösen, ha a társadalmi problémák megoldása a helyi civil szervezetekkel együttműködve történik (*Török, 2005, Laki, 2005*).

A jelenleg a hatályos adótörvények és egyéb jogszabályok kis mértékben sarkallják a vállalkozásokat adakozásra. Az összes nonprofit szervezet bevételének aránya esetében alig 13 százalékot tesz ki a magán támogatás, ami a lakosság nagyarányú adományait is magában foglalja 2009-ben.

A vállalatok átfogó vizsgálatára 2003-ban került sor (*Kuti, 2005*). Eszerint a vizsgált magyar vállalatok közel kétharmada lenne hajlandó adakozásra, 16 százalékuk mondta azt, hogy nem támogatott és semmiképp nem is támogatna nonprofit szervezeteket. A vállalatok egyötöde nem volt adakozó, de nem zárta ki, hogy a később valamilyen formában részt vegyen jótékonykodásba.

A vizsgálat adataiból kiderült – hogy ellentétben a kialakult multinacionális vállalatok adakozásáról alkotott pozitív képpel – a hazai vállalkozások között másfélszeres az adományozók aránya, mint a külföldi cégek körében. Sőt, a külföldi tulajdonú vállalkozások közel fele semmiképp nem nyújtana támogatást, ez a negatív hozzáállás a hazai vállalatoknak csak 15 százalékát jellemzi.

Jellemzően a magyar vállalkozások túlnyomó többsége (62%) anyagi megfontolásból nem adakozik. Figyelemreméltó a civil szervezetek adománygyűjtésére vonatkozó fontos vizsgálati eredmény, hogy sok vállalati vezető tapasztalataira hivatkozva kifejezte bizalmatlanságát az adományt kérők és a civil szervezetek iránt. Többen kifogásolták a módszereket, eszközöket, de azt is jelezték az interjúalanyok, hogy sokan az adományozást követően elmulasztották megköszönni a bőkezűséget. Hiányzik az adománygyűjtők megbízhatóságának, hitelességének garantálása, az adományszerzés etikai normáinak lefektetése és a betartásukhoz szükséges szabályozási, szervezeti, infrastrukturális feltételek megteremtése (*Kuti, 2005*).

A vállalkozások több mint 40 százaléka gyerekek (különösen beteg gyerekek) támogatását tekintette adományozásra ösztönző célnak, további egynegyedük az egészségügyi és a szociális ellátást jelölte meg. Harmadik helyen szerepelt az oktatás és a sport. Az adatok publikálását követően érdemes lenne megvizsgálni a 2011. évi adományozásokat, abból a szempontból,







hogy gyakoroltak-e hatást az adományozásra a sporttámogatások után járó adókedvezmények. Valószínűsíthető ugyanis, hogy a sporttámogatók köre kiszélesedett a kedvező adótörvények következtében, különösen a prioritást élvező labdarúgás, vízilabda, jégkorong és kézilabda sportágak, valamint a stadionépítések esetében.

*Kuti Éva* szerint a magyar vállalkozások gyakorlatát elsősorban tehát a társadalmi felelősségvállalás etikai modellje határozza meg. Az üzleti vállalkozások leginkább szolidaritási megfontolásokból adományoznak, s kevésbé jellemző az a tudatosság, hogy a hagyományos jótékonyágon, adományozáson túl kockázatviselőként is érdemes a környezetükben felmerülő társadalmi problémák megoldásáért anyagi áldozatokat és felelősséget vállalniuk (*Kuti, 2005*).

A válság mindig erőteljesen befolyásolja a jótékonyágot, általános jelenség, hogy krízisidőszakokban csökken az adományozási hajlandóság. Ezt igazolja a legutóbbi kulturális területet támogató vállalatok körében végzett felmérés.

*Kuti Éva* egy későbbi, 2009. évi, vállalati mecenatúrát kulturális területen vizsgáló kutatása egybeesett a válság időszakával, ezért erre vonatkozó kérdéseket is feltettek a hazai vállalkozásoknak. A vizsgálatban részt vett szervezetek több mint négyötöde nyilatkozott úgy, hogy a válság következtében rendkívüli intézkedések szükségesek (*Kuti, 2010. 54.o.*) a művészet iránt leginkább elkötelezett vállalatok egyharmada már 2008-ban felhagyott a kultúra támogatásával, 2009-ben pedig a cégek közel fele nem tervezte az adományozást. Hasonló folyamat indult el Nagy Britanniában és Franciaországban, de közel sem ilyen jelentős mértékű csökkenéssel.

### **Lakossági és vállalati segítség katasztrófa esetén – esetpélda**

2010. október 4-én a Mal Zrt. Ajka melletti egyik iszaptározójának átszakadt a gátja, ennek következtében egymillió köbméternyi lúgos vörösiszap ömlött ki, az áradás három települést – Devecser, Kolontár, Somlóvásárhely – öntött el. A szerencsétlenség következtében tízen meghaltak, több, mint százán megsérültek, több száz ház vált lakhatatlanná, a környező termőföldek és folyók pedig szennyezetté. Az anyagi kár több tízmilliárd forintra becsülhető. A szerencsétlenséget követően spontán és szervezett adománygyűjtés kezdődött. A hivatalos honlapokon folyamatos híradás jelent meg az adakozókról 2010 decemberéig. A Vöröskereszt segélyvonalat működtetett felhívásával hívásonként 200 Ft-tal lehetett támogatni a károsultakat, ennek hatására hasonló „Nemzeti Segélyvonal” is életbe lépett. Az OTP bankszámlát is nyitott a károsultak megsegítésére.

A BorsodChem Zrt. százötvenezer liternyi sósavat ajándékozott a marónátront tartalmazó vörösiszap lúgos kémhatását közömbösítő kárelhárítóknak, akik az elöntött területeken tevékenykednek.

A magyar származású amerikai befektető, Soros György, a Nyílt Társadalom Alapítványon keresztül egymillió amerikai dollár támogatást küldött a károsultak megsegítésére.

Ennek hatására a magyar kormány egy Magyar Kármentő Alapot hozott létre, amelyre az egész világból várták a felajánlásokat, és amelyben George Pataki is közreműködött.

Adományokat gyűjtését kezdeményezte a Máltai Szeretetszolgálat és a Devecseri Római Katolikus Plébánia is.

Jótékonyági mérkőzések sorozata indult a rászorultak javára. Játszott például a pápai stadionban az Újpest FC és a Ferencváros Tornaclub öregfiúk-csapata, az MKB Veszprém pedig a Montpellier elleni







Bajnokok Ligája mérkőzése előtt rendezett tombolasorsolást, melyből a devecseri kézilabdasportot támogatta. A Győri Audi ETO KC a Vác elleni mérkőzésén 500 000 forintot adományozott a károsultaknak és a Devecseri Kézilabda Sportegyesületnek, majd a Podravka Koprovnic elleni bajnokok ligája mérkőzésükön átadtak a Devecseri Kézilabda Klubnak egy aláírt mezt árverezés céljára. A Videoton FC a Devecseri SE ellen jótékonyági mérkőzést játszott, amin közel félmillió forint gyűlt össze, egy másik, Paksi FC elleni meccsen további másfél millió forint. Makón a Pick Szeged és Orosháza csapata gyűjtött adományokat. A Magyar Labdarúgó Szövetség a San Marino elleni mérkőzés teljes jegybevételét ajánlotta fel a katasztrófa áldozatainak.

A felsőoktatás is adományozásba kezdett, a székesfehérvári Kodolányi János Főiskola 300 000 forintot ajánlott fel a Magyar Kármentő Alapon keresztül, az ELTE joghallgatói sütésbe kezdtek és Palacsinta Bisztrót hoztak létre, melynek bevételét, közel 200 000 forintot közvetlenül a károsultaknak juttatták el. Panyola község lakosai viszont pálinkát főztek, ennek eladásával a tragédia résztvevőit segítették. Jótékonyági koncertek és gálák sora szerveződött. Például Gárdonyiban a Nemzedékek házában a Fláre Beás együttes lépett fel, Zalalövőn, a Salla Művelődési Központban rendezett gálára meghívták Devecser polgármesterét, Székesfehérváron a Vörösmarty Színház szervezett jótékonyági műsort. Szobon és Nagymaroson a Dunakanyar Fúvósegyüttes és Ifjúsági Fúvószenekar lépett fel. A Hajógyári Szigeten rendezett műsor bevételével és a szórakozóhelyek üzemeltetőjének 5 milliós hozzájárulásával segítettek a bajbajutottaknak.

A győri Audi Hungaria Motor Kft 500 000 eurót ajánlott fel, Andy Vajna filmproducer és Demjén Sándor vállalkozó 10-10 millió forintot ajánlottak fel a szerencsétlenség áldozatainak. Más felajánlások is megvalósultak, Bakonycsérnyé képviselő testülete 3 önkormányzati épületet ajánlott fel a vörösiszap károsultjainak javára.

A vörösiszappal elöntött területek takarítására Szlovákia 2 lavinamentő gépet küldött Devecserbe, a gépek egy szlovák fejlesztésű, kísérleti vegyszerrel próbálták meg közömbösíteni az iszap lúgos kémhatását.

A nagykarácsonyi Mikulás vendégül látta a devecseri és a kolontári gyerekeket otthonában, 2010 decemberében Joulupukki, a lappföldi Mikulás a szerencsétlenül jár Devecserbe és Kolontárra látogatott.

A terület kárelhárításában önkéntesek ezrei vettek részt. A sort lehetne folytatni. Sajnálatos módon viszont csalók is visszaéltek a katasztrófával, akik Magyar Vöröskereszt, a Magyar Televízió és a Magyar Rádió nevében adományokat próbáltak gyűjteni.

Ugyanakkor a befolyt összegek felhasználásának átláthatatlanságára több helyi szervezet is felhívta a figyelmet. A pénzádományok tételes kimutatása nem érhető el, a központi számokra leadott adományokról sem tudható, hogy pontosan a károsultakhoz jutottak-e el.





## Az adományszervezés

### Az adománygyűjtés

Az adománygyűjtés – vagy a köznyelvbe is bekerült szóval – fundraising (alapnövelés) a meghatározott célokhoz szükséges pénzügyi források megszerzésére irányuló folyamat.

Olyan megtervezett, összetett folyamat, amely, külső forrásokat teremt elő a szervezet céljainak megvalósítása érdekében adománygyűjtés, adományszervezés, illetve jótékonyági célú eladás segítségével.

Az adományszervezés komplex tevékenység, mely a szervezet küldetésének pontos megfogalmazását, kapcsolatszervezést, jó kommunikációs stratégiát, bizalomelnyerést, a közös érdekek összehangolását és precíz adminisztrációt igényel. Mind az adományozó, adakozó, mind a civil szervezetek, mind a kedvezményezettek elégedettségét igényli.

Tekintettel arra, hogy folyamatos és állandó munkát követel, túlnó a vezetői feladatkörön, sokak szerint önálló szakma.

### Az adománygyűjtés szabályai

Az adománygyűjtés szabályait a már korábban említett, 2011 évi. CLXXV törvény, valamint részletes szabályait a civil szervezetek gazdálkodása, az adománygyűjtés és a közhasznúság egyes kérdéseiről szóló 350/2011. (XII. 30.) kormányrendelet határozza meg.

A hatályos jogszabályok szerint bejegyzett civil szervezet javára adománygyűjtő tevékenység folytatható, de a civil szervezet nevében vagy javára történő adománygyűjtés nem járhat az adományozók, illetőleg más személyek zavarásával, a személyhez fűződő jogok és az emberi méltóság sérelmével.

A civil szervezet nevében vagy javára történő adománygyűjtés csak a civil szervezet írásbeli meghatalmazása alapján végezhető. A civil szervezet részére juttatott adományokat az adományozó nyilvántartásába beállított könyv szerinti, ennek hiányában a szokásos piaci áron kell nyilvántartásba venni.

### Átlátható adományozás példája – adhat.hu

Az átlátható adományozás jó gyakorlatát teremtette meg a Nonprofit Információs Központ Alapítvány az öt éve működő Adhat.hu honlapjával. A portálra auditálás útján kerülhetnek fel adománygyűjtő szervezetek (2013-ban 62 szervezet). A telefonos adománygyűjtéshez, az Adhat Vonalhoz csatlakozni kívánó nonprofitok esetében a NIOK részletes adatokat kér a szervezettől, amelyet az adhat.hu vagy a nonprofit.hu adatbázisán keresztül összekapcsolnak a bírósági adatbázissal, így csak ellenőrzött pályázók szerepelnek a honlapon. Az elektronikus rendszer lehetővé teszi, hogy nyomon kövesse az adományozó, hívása pontosan ahhoz a szervezethez jutott-e el, amelynek küldte. Egy hívással 250 forint adományozható az érintett civil szervezetnek. A NIOK adatai alapján öt hónap után a Dévai Szent Ferenc Alapítvány 57 ezer hívást kapott, ami 15 millió forintos támogatást jelent. Több ezer hívást kapott az Őrzők a Tűzoltó utcai Daganatos és Leukémiás Gyerekekért, a Bátor Tábor és Noé Állatotthon Alapítvány. ([www.niok.hu](http://www.niok.hu))





## Összefoglalás

Jelen tanulmány az adományozás fogalmát, a magyarországi adatait, az adományozók motivációit, a jogszabályi hátterét a pénzbeli és természetbeni adományok sokféleségén keresztül mutatja be. A pénzadományok körébe sorolható a közvetlen pénzadomány, a vásárlásos adomány, a szervezeteken keresztül történő támogatás, pályázat. A természetbeni adományozás magában foglalja a tárgyi, a szolgáltatás, a véradás, az önkéntes munka és az eszmei, társadalmi tőkére alapozott adományok körét. A lakossági-civil akciók és a vállalati felelősségvállalás egy-egy példája a MikulásGyár Alapítvány évenkénti gyűjtése, az adhat.hu portal működtetése, illetve a vállalatok katasztrófa idején kialakult CSR tevékenysége. Ugyanakkor az is érzékelhető, hogy nem szerencsés a túlzott és felülről vezérelt állami felhívás és felügyelet, az adományok és az adományozás központosítása, mert az efféle bábáskodás tönkre teheti az alulról jövő kezdeményezéseket, különösen, ha a pénzösszegek felhasználása nem átlátható. A transzparencia hiánya minden adományozás esetén bizalmatlanságot teremt, melynek következtében egyre szűkösebben vagy alig támogató légkör alakul ki, amelyben az állampolgárok gazdasági függősége nő az állammal szemben.





## Jegyzetek

<sup>1</sup> A tanulmány létrejöttét a TÁMOP-4.1.2/A/2-10/1-2010-0003 „Képzés- és tartalomfejlesztés a Budapesti Corvinus Egyetemen” című projekt segítette.

## Irodalom

2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről

A Tanács 2010/37/EK számú határozata (2009. november 27.) az aktív polgárságot előmozdító önkéntes tevékenységek európai évéről (2011) *Az Európai Unió Hivatalos Lapja* 2010.1.22.

Arapovics Mária (2011): A civil-nonprofit szektor és a forrásteremtés sajátosságai. Tananyag. TÁMOP 4.1.2/A/2-10/12010-0003 *"Képzés- és tartalomfejlesztés a Budapesti Corvinus Egyetemen"*

Arapovics Mária (2011): *VALUE Magyar Jelentés. Önkéntesség az egyetemeken – Magyarország. Volunteering and Lifelong Learning in Universities in Europe.* Liverpool University.

<http://www.valuenetwork.org.uk/html/reports.htm>

Arapovics Mária: *Az emberi erőforrás-fejlesztés szerepe a gazdasági versenyben.* In: Henczi Lajos, (2009, szerk.). *Felnőttoktató.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 15-22.

Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán (2009): *A magyar önkéntesek motivációnak vizsgálata és a Magyar Önkéntesmotivációs Kérdőív (MÖMK) sztenderdizálásának eredményei* [www.volunteermotivation.hu](http://www.volunteermotivation.hu)

Bartal Anna Mária (2010): *Önkéntesek és nem-önkéntesek a 2008. évi Európai Érték Vizsgálat tükrében, avagy Aki önkéntes nagyobb valószínűséggel boldogabb és elégedettebb?* [www.volunteermotivation.hu](http://www.volunteermotivation.hu)

Czakó Ágnes – Harsányi László – Kuti Éva – Vajda Ágnes (1995): *Lakossági adományok és önkéntes munka.* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

Czike Klára – Bartal Anna Mária (2005): *Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációs és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában.* Civitalis Egyesület, Budapest.

Czike Klára – Kuti Éva (2006): *Önkéntesség, jótékonyosság, társadalmi integráció.* Nonprofit Kutatócsoport, Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest.

Egyetememes Értékek az Egyetemen kutatási jelentés (2011) kutatásvezető: Arapovics Mária. ELTE Az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány.

Elméletek az emberi erőforrás fejlődéséről (1966): In: Illés Lajosné (szerk.): *Az oktatás gazdaságossága.* F.Harbison C. AMyers Tankönyvkiadó, Budapest.

Emberi erőforrások és fejlődés (1968): In: *Az oktatás tervezése (1968): Tanulmányok.* F. Harbison UNESCO, Tankönyvkiadó, Budapest.

Európai Gazdasági és Szociális Bizottság vélemény – Tárgy: „Az önkéntes tevékenység: szerepe az európai társadalomban és kihatásai” (2006/C 325/13)

Európai Közösségek Bizottsága (2006): *A növekedés és munkahely-teremtési partnerség megvalósítása: Európa mint kiválósági központ a vállalatok társadalmi felelőssége terén.* Brüsszel, 22.3.2006

Glennerster, H. (1999): *Az oktatás gazdaságtana: A szerencse forgandó?* In: Csaba I. – Tóth I. Gy. (szerk.): *A jóléti állam politikai gazdaságtana.* Osiris, Budapest. 317-335.

Grootaer, Christian (2001): *Social Capital: The Missig Link?* In: Paul Dekker, Eric M. Uslaner, Routledge, (szerk.): *Social Capital and Participation in Everyday Life eds.,* London. 9-29.

Harsányi Eszter – Révész Éva (2005): *A vállalati adományozás modelljei és gyakorlata.* In: Kuti Éva





- (szerk.): *A „jótékonyág” vállalati stratégiája. Vállalati adományozás Magyarországon*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest. 13-42.
- Kármán Erika – Kónya Gizella (2009): *Önkéntes menedzsment alapok*. Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest. Kiáltvány az Európai Önkéntes Tevékenységről, Európai Önkéntes Központ (Centre Europeen du Volontariat, CEV), 2006.
- Kuti Éva (2005): *A magyarországi vállalatok társadalmi felelősségvállalása*. In: Kuti Éva (szerk.): *A „jótékonyág” vállalati stratégiája. Vállalati adományozás Magyarországon*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest. 43-82.
- Laki Mihály (2005): *Szociális érzékenység és közéleti szerep*. Magyar nagyvállalkozók az ezredfordulón. In: Kuti Éva (szerk.): *A „jótékonyág” vállalati stratégiája, Vállalati adományozás Magyarországon*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest. 83-102.
- Nagy Renáta – Sebestény István (2011): *A Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2009*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- OECD (2006): *Understanding the Social Outcomes of Learning. Measuring the Effects of Education on Health and Civic Engagement*, Proceedings of the Copenhagen Symposium, Paris.
- Pavluska Valéria (2009): *A nonprofit szervezetek strukturális-működési jellemzői*. In: Arapovics – Brüll (szerk.): *Közösségi-civil szervező. Tananyag. I. rész*. Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest.
- Pavluska Valéria (2009b): *Nonprofit és PR*. In: Arapovics – Brüll (szerk.): *Nonprofit menedzser tananyag*. Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest.
- Putnam, Robert (1993): *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press, Princeton.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York. Simon and Schuster.
- Schultz, Theodore W.(1983): *Beruházás az emberi tőkébe*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.
- TÁRKI (2005): *A társadalmi tőke növelésének lehetőségei társadalompolitikai eszközökkel*. Kutatási vezető: Tóth István György, TÁRKI, Budapest.
- Török Marianna (2005): *Vállalati adományozás a hazai gyakorlatban* In: Kuti Éva (szerk.) *A „jótékonyág” vállalati stratégiája. Vállalati adományozás Magyarországon*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest. 103-139.





## ÚJ KIHÍVÁSOK A SPORT CIVIL SZFÉRÁJÁBAN: MEGFELELNEK-E A SPORTEGYESÜLETEK A KÖZÖSSÉGI IGÉNYEKNEK?

**Bukta Zsuzsanna**

*Kulcsfogalmak: sportegyesület, közösség, tagság, társadalmi szerep, önkéntesség*

A sportegyesületek a nonprofit szféra jelentős hányadát alkották már a civil társadalom kialakulásának kezdeteitől fogva. Az öncélú testmozgáson túl a sportklubok mindig hordoztak többletfunkciókat, a különböző történelmi korokban különböző mértékben és módon. Napjainkban a sportolás jó eszközként használható bizonyos égető társadalmi problémákra: a fiatalok hasznos időtöltésének, önkéntes tevékenységének motiválására, az egészséges test és lélek megőrzésére kiválóan alkalmas. A sportegyesületek vezető szerepet játszhatnak a helyi közösségi élet szervezésében is. A jelen cikkben taglalt vizsgálat célja az, hogy megállapítsa, képes-e a szocialista sportmozgalom örökségét nagyrészt még magán viselő sportszféra, azon belül a sport civil szervezetei megfelelni az előbb említett kihívásnak, be tudják-e vonni tevékenységükbe megfelelő számban a lakosságot, tudnak-e életmód-klubként működni?

A sportegyesületek társadalmi szerepének elemzésén túl bemutatásra kerülnek a ma jellemző sportegyesületi típusok, valamint elemzésre kerülnek a szerző 2004-es sportegyesületi felmérésének a témához kapcsolódó, még nem publikált eredményei.

### **A sport és a sportegyesületek társadalmi szerepe**

#### Történelmi tanulságok

A sportegyesületek a XVIII. századi megjelenésüktől kezdve az ártalmatlannak ítélt sporttevékenység mellett gyakran valamiféle hiánypótló funkciót is biztosítottak az önkéntes, szabad egyesülésnek, a különböző nemzeti és polgári eszmék hangoztatásának azokban az időkben, amikor erre nyílt politikai csoportosulások révén nem volt lehetőség. A német tornamozgalomhoz egyértelműen köthető a porosz abszolutizmus elleni civil lázadás megnyilvánulása; hasonló szerepet töltöttek be a szláv népeknél a Szokol-mozgalom egyesületei. Magyarországon a reformkor lovas-, lővész- és vívóegyletei adtak teret és alkalmat a hazafias megnyilvánulásoknak, nem véletlen, hogy a szabadságharc leverése után az egyleteket feloszlatták, a fegyvereket elkoboztatták. Ebben az időszakban azonban a nyílt politikai tevékenységet folytatni nem tudó nemesség éppen a kulturális, sport célú tömörülésekben találta meg önkifejezési lehetőségeit, és az egyre engedékenyebb Habsburg politika sem akadályozta a szerveződések meg- vagy újjáalakulását. A kiegyezés pedig végképp teret nyitott az ekkor már külföldről beáramló további sportágak (atlétika, evezés, korcsolyázás) művelőinek az egyesületek szabad alapításához. Az Osztrák-Magyar Monarchia korszakában, majd Trianon után is nagy jelentősége volt a sport nemzeti egységet, erőt kifejező szerepének, nem véletlen, hogy olyan korán és lelkesen kapcsolódtunk be a nemzetközi sportmozgalmakba is.<sup>1</sup>





A szocializmus időszakában – főként az 50-es, 60-as években –egy-egy kivételtől eltekintve a sport volt a civil szféra egyetlen formailag megtűrt megnyilvánulása, nagyon erős állami-politikai kontroll mellett (Bakonyi, 2007). Ekkor már nem lehetett szó rejtett politikai mozgalmakról, a sportegyesületek állami szervezetek és vállalatok által eltartott, szigorúan az élsportra történő felkészülés terepeként működő klubok voltak. A sport politikai-anyagi támogatása nem terjedt ki az ún. szabadidősportra, pontosabban a központilag irányított mozgalmakon, próbákon túlra. A sok szakosztályos sportegyesületben legfeljebb a sakk, a természetjárás, a tekézés képviselte az élsporton kívüli világot. Ha valahol civilséget keresünk a sportban, akkor ezekben a közösségekben találjuk meg őket, itt adódott lehetőség az önkéntes szerveződésre, a közösségi életre, a társadalmi ambíciók kiélésére. Ezek a lehetőségek újabb hobbiszervezetek, szakosztályok létrejöttével, ha nem is óriási léptékben, de folyamatosan nőttek a 60-as, 70-es években; minél közelebb jutunk a rendszerváltáshoz, annál szabadabb légkörben. A folyamatokat az életmódváltás, a külföldről beszivárgó szabadidős mozgalmak (aerobik, fitness), az új sportágak létrejötte (keleti harcművészetek, tollaslabda, biliárd stb.) is elősegítette, és az 1989 utáni sport nonprofit szférájának az összetételére is jelentős hatással volt. (Bukta, 2005)

A szocialista érában a létező sportegyesületek, bár jelentős állami kontroll mellett működhettek, mégis kínáltak civil, közösségi funkciókat az erre motivált állampolgárok számára:

1. Közösségfejlesztésre, közösségépítési lehetőségekre, helyi kezdeményezésre a szocialista érában elsősorban a sport és a kultúra területén nyílt lehetőség. Azok az aktivisták, akik a sport területén ebben az időszakban tevékenykedtek, ma is nagyon aktív szereplői a sportéletnek, sok tekintetben munkájuk sem különbözik a korábban begyakorolt, rutinszerű szervezéstől. Fontos megemlíteni, hogy például a nagyon jól szervezett diáksport és iskolai sporttevékenység keretében tevékenykedők szintén teret kaphattak szervezői ambícióik érvényre juttatásában, a sportban a nonprofit szervezethez kötődők és az azon kívüli, önkéntesen vagy munkájuk miatt sporttal foglalkozók (testnevelő tanárok, edzők, önkormányzati sportszakemberek) munkája korábban is, napjainkban is összefonódott.
2. A társadalmi egyenlőtlenségek kezelésére a sport mindig jó lehetőséget adott. Bár éppen a szocializmus az a rendszer, amelyben a társadalmi különbségek a mindennapi életben nem jelentkeztek élesen, mint a háború előtt vagy akár a rendszerváltás utáni korszakban, mégis mindenki számára átélhető élvezetet nyújt a sportpálya „társadalmon kívülisége”, ahol csak a sporttevékenység szabályai érvényesülnek. Gólt lehet rúgni a főnöknek, jó teljesítmény esetén a diákot tanára ellenében ünneplik, a szegény sorsú kisgyerek tehetsége révén átélheti a kiválóság érzését olyan társaival szemben, akik jobb családba születtek.
3. A sport jó terep a közös élmények megélésére, örömszerzésre, a nemzeti vagy helyi büszkeség átélésére, függetlenül attól, milyen szerveződés keretében jön létre. A válogatottnak, az olimpián szereplő sportolóknak vagy a helyi kis csapatoknak közösen szurkolni mindig is nagy élmény volt. A sportszervezetek ma már tudatosan igyekeznek építeni imázsukat, de a szocializmus évtizedeiben is összefonódott velük identitásuk, szimbólumaik, színeik, helyi, közösségi kötődésük okán bármennyire is hierarchizált, ellenőrzött volt a működésük, egyfajta „civilséget” a sport közös örömének megélhetősége mindig hordozott.





## A rendszerváltás utáni társadalmi kihívások a sportban

Az 1989-es rendszerváltás után a magyar sportszférában is gyökeres változások mentek végbe. Sok más mellett az egyik legfontosabb ezek közül, hogy a sportszolgáltatás már nem elsősorban állami megrendelésre és finanszírozással működik. Bár a sport bizonyos szegmenseit – főleg az élsportot – ma is jelentős mértékben támogatja az országos és a helyi kormányzat, a sportban résztvevők hozzájárulása erőteljesen megemelkedett, illetve finanszírozóként megjelent az üzleti szféra is (Bakonyi, 2007).

A rendszerváltáskor létező sportegyesületek egy része 1989 után megszűnt, az újonnan létrejövő klubok lettek a sport igazi, valódi civil szférája. Tagságuk a saját sportolási, sportfogyasztási igényeit kívánta kielégíteni, állami támogatásra nem, vagy csak közvetett módon számított. Ezek a civil szervezetek, illetve részben a régiek is (hiszen azok is több-kevesebb sikerrel próbáltak profilt váltani, alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez), szembe találták magukat néhány olyan, előtérbe kerülő társadalmi problémával, amelyek megoldásához a tevékenységükkel – mintegy „eszközként” – hozzá tudtak járulni. Megjelentek például az egészséges életmódot előtérbe helyező klubok, köztük a fogyást, új étkezési szokásokat, alakformálást, testi-lelki egyensúlyt propagálók. Létrejött olyan mozgalom, amely a csellengő gyerekek sportra csábítását vállalta magára. Felbukkant számos olyan új sportág, mozgásforma, amelynek már volt előzménye, de széles körben csak a szabad egyesület-alapítás légkörében terjedt el: küzdősportok, táncok, a fitnesshez kötődő sportágak, az extrém sportok. Megjelentek a nemzetközi porondon már régóta űzött sportágak (amerikai futball, rögbi, curling stb.), a sport és a hobbi határterületén működő tevékenységek (horgászás, kártyajátékok) klubjai. Előtérbe kerültek az ún. rétegsportok is, időseknek, anyukáknak, fogyatékosoknak speciális sportfoglalkozásokat kínáló szervezetek is alakultak. Bár a sport nevelési funkciói mindig is érvényesültek, az utóbbi két évtizedben a liberálisabb oktatásban az informális nevelés különböző formái, így a sportközösségekben való viselkedés is nagyobb jelentőséget kapott.

## Sport és közösségi élet

Hazánk és a többi poszt-szocialista ország a közösségi élet szempontjából ellentmondásos örökséggel küzd mind a mai napig. A rendszerváltás előtt természetesen egyfajta passzivitás, közönyösség alakult ki a közügyek iránt, az állampolgárok hozzászóltak, hogy ezeket az ügyeket az állami és szervezetei intézik. Kivételt képeztek ez alól a kultúra, a sport és a szabadidő területei, ahol korlátozott lehetőség nyílt az egyéni kezdeményezésekre. Ezek a területek ugyan hagyományokkal, rutinnal, előnnyel rendelkeztek a többi tevékenységcsoporthoz képest, átalakulásuk, a szemléletváltási kényszer mégis ezeken a területeken is válságot, zavarodottságot okozott. A sport szervezetei közül nagyon kevesen tudták az állami gondoskodás, főképpen az állami források beszűkülése nyomán előállt helyzetet kezelni. A sportszféra a mai napig sem volt képes pontosan definiálni az állami, civil és az üzleti szféra feladatait, nem kristályosodott ki egy új, a modern társadalmakban szokásos munkamegosztás.

Ennek a jelenségnek az egyik oka, hogy az önszerveződés két fontos feltétele, a demokratikus berendezkedés kialakulása és a modernizáció közül csak az előbbi zajlott le, az utóbbiban nem történt





valódi áttörés (Vercseg, 2010). A gazdasági, politikai, társadalmi modernizáció magával kellene, hogy hozza a személyiség modernizációját, ami azt jelenti, hogy az egyének képesek önmagukért, környezetükért, közösségükért tenni, ki tudják használni a lehetőségeiket. Nálunk azonban ma is jellemzőbb a kivárás, a függés, a túlélés kultúrája. Az egyén ilyen szempontú felszabadulása nem következett be, mint ahogy az igazi gazdasági jólét és politikai stabilitás sem jellemző még Magyarországon mindennapjaira.

A kultúrában, sportban meglévő hagyományok egyfelől segítik napjaink önszerveződő folyamatait, hiszen az ezeken a területeken tevékenykedőknek ma is aktív az a generációja, amelyik tudását, tapasztalatait használja a közösségi élet szervezésében. Ugyanakkor ez a generáció egy felülről szervezett, centralizált szolidaritás részeként tevékenykedett, hiányoztak a lokális közösségek. A mai civil társadalom legerősebb, legreménytelibb szervezetei nélkülözik ezt az örökséget, alulról építkező, a helyi közösség igényeiből, lehetőségeiből kiinduló szerveződések. A sport világában nagyon gyakran emlegetik, hogy a rendszerváltás valójában nem történt meg, folyamatosan a korábbi reflexek átmentése zajlik; a valódi rendszerváltás azoknak a fiataloknak a szemléletváltásával jöhet el, akik az 1989 utáni világban, lehetőségek közepette építették fel azokat az értékeket, amelyek a sport új társadalmi funkcióit is képesek megjeleníteni. Meglátásom szerint azonban az utóbbi néhány év folyamatai ezen a területen is visszafejlődéssel fenyegetnek; túlzott és felülről vezérelt állami támogatások, centralizált sportpolitika és az alulról jövő kezdeményezéseket egyre szűkösebben vagy alig támogató légkör alakult ki, amelyben a függőségek megint csak erősödnek a szabad cselekvéssel szemben.

A rendszerváltással viszont nemcsak a világ változott meg a sportszervezetek körül, hanem a centralizált, hierarchizált sportegyesületi világ is a feje tetejére állt: a grass-root<sup>2</sup> kezdeményezések kerültek előtérbe. Nemcsak a nonprofit szervezetek körében vált jellemzővé a helyi kezdeményezések dominanciája, hanem az államigazgatás szinterei közül is a helyi önkormányzatok lettek a főszereplők a sportélet szervezésében. Az új helyzetben mindkét félnek szüksége volt a másik támogatására, segítségére, és ehhez – főként vidéken, a kisebb településeken – segítettek a régi reflexek, régi ismeretségek.

A sportegyesületek közösségszervezési potenciálja egyértelmű. Ugyanakkor egyre inkább konkurrenciát jelentenek egyrészt az üzleti vállalkozások, másrészt az informális mozgalmak, sportközösségek, amelyek a mai közösségi felületeken formális megalakulás nélkül is remekül megoldják az önszerveződést.

### **A sportegyesületek jellemző típusai**

A hazánkban jelenleg működő, elsősorban sporttevékenységgel foglalkozó nonprofit szervezetek számát 9-10 ezerre, a sportegyesületi státuszú szervezetekét 7-8 ezerre becsülhetjük.<sup>3</sup> Az átlagos működési jellemzőket figyelembe véve gyaníthatóan a valóban működő, rendszeres tevékenységet folytató egyesületek száma ennél kisebb, hozzávetőlegesen 6 ezer körüli. Ezek a sportegyesületek meglehetősen heterogén csoportot alkotnak. A sportegyesületi felméréseink alapján jól elhatárolható sportegyesületi típusokat határozhatóak meg, olyan mutatók segítségével, mint az alapítás éve, a sportegyesület szakosztályainak (sportágainak) száma, a sportegyesületben igazolt versenyzőként





szereplő tagok száma, a sportegyesületek tevékenységi köre, valamint kiadásaiak nagyságrendje és célja. Az egyes kategóriákban megtalálható sportegyesületek számának meghatározásához – a korábban kikalkulált számokat alapul véve – sportági szövetségi, állami műhelytámogatási illetve az önkormányzatok által megadott adatokat és részben becsléseket lehet alkalmazni (Bukta, 2013).

#### *I. A sikergyáros nagy klubok*

Azok a közismert sportegyesületek tartoznak ide, amelyek a magyar élsport, a nemzetközi sikerek nagy részét adják, sok szakosztállyal, nagy taglétszámmal, a klubot irányító apparátussal. Ezek az egyesületek működésükben sokkal inkább hasonlítanak egy vállalkozáshoz: foglalkoztatottjaik, székházuk, infrastruktúrájuk van, nagy költségvetéssel dolgoznak. Ennek ellenére feltételeik szinte kivétel nélkül elégtelenek, alulfinanszírozottak. Szabadidősport tevékenységük 1-2 szakosztályban megjelenik, de nem ez a jellemző a klubok egészére. Attól függetlenül, hogy a közvélemény számára ők jelentik a sportklub fogalmát, ez a réteg igen szűk, összesen kb. 60-80 ilyen klub van. A sportegyesületek számához képest ez 1%-ot sem jelent, nagy részük Budapesten vagy vidéki nagyvárosban található.

#### *II. A hagyományos versenyzők*

Ezeket a sportegyesületeket általában 1989 előtt hozták létre, nagy múlttal rendelkeznek, több szakosztállyal, valamelyik sportágukban legalább az országos élvonalba tartozó versenysport tevékenységet végeznek. Fontos jellemzőjük az előző csoporthoz képest, hogy költségvetésük kisebb, ugyanakkor városukban vagy kerületükben a sportéletben olyan jelentős, vezető szereppel bírnak, amely miatt az önkormányzat kiemelt támogatását élvezik. Versenysport tevékenységük mellett általában megjelenik a lakossági szabadidősport szolgáltatás nyújtása, legtöbbször komoly utánpótlás-nevelő munka is folyik – sok esetben az előző kategóriához tartozó klubok viszik el az itt felnevelt tehetségeket. A megyei jogú városok mellett néhány kerületben, illetve kisebb, a sport szempontjából jelentős városban találhatóak ilyen klubok, településenként átlagosan 3-4. Számuk országosan 300-350 körülire becsülhető.

#### *III. A modern szolgáltatók*

A harmadik csoportot a tipikusan egy- vagy kevés szakosztályos sportklubok alkotják, amelyek általában 1989 után alakultak. Köztük van olyan, amely korábban nagy egyesületből kivált vagy megmaradt szakosztályból vált önálló egyesületté, illetve újonnan alakult, újabb, „divatos” sportág elterjesztésével, népszerűsítésével foglalkozik. Versenysport tevékenységük általában a hazai élvonalnál alacsonyabb osztályokban jelenik meg, alapvetően sportszolgáltatásokat nyújtanak: sokan szerveznek tanfolyamokat, táborokat, lehetőséget biztosítanak a szabadidős sportra is. Az egyesületek legnagyobb része (kb. 3000-3500) ebbe a kategóriába tartozik.

#### *IV. A szabadidősportos klubok*

A negyedik fajta sportegyesület a szabadidős klub. Nem végez élsport tevékenységet, több sportág űzésére ad lehetőséget, versenyeket, túrákat szervez. Tagságát tekintve vagy egy területre (általában településre) koncentrálódik, vagy egy társadalmi rétegre, korcsoportra, munkahelyi vagy egyéb közösségre. A természetjáró -, technikai - és tömegsport klubok, lakótelepi egyesületek, vállalati, szervezeti sportegyesületek, életmód klubok tartoznak ide, számuk szintén jelentős, kb. 3000.





### V. A diáksport klubok

Általános és középiskolai diáksport és egyetemi, főiskolai sportegyesületek. Jelenleg hozzávetőlegesen 600 diáksport egyesület működik (3102 iskolai sportkör mellett, amelyek nem jogi személyek). A felsőoktatásban működő egyesületekre sokkal jellemzőbb a tagok (hallgatók, oktatók) aktivitása, ezáltal a szabadidősport igények kielégítése.

A kategóriák tökéletes elhatárolása nem lehetséges, csak az elemzés megkönnyítésére szolgálnak. A továbbiakban csak a II-es, III-as és IV-es kategóriára vonatkozó felmérési adatokat mutatom be, mivel a téma szempontjából ezek a leginkább releváns szervezetek.

### Egy sportegyesületi felmérés tanulságai

A sportegyesületek szerepe a település közösségi életében

A sportegyesületek közösségi funkcióinak vizsgálatakor a sportegyesületek egyes településeken való jelenlétét, tagsági és tagozódási jellemzőit, az önkéntesek számát és jellemző tevékenységeiket, valamint e szervezetek sportszakmai és egyéb tevékenységeit veszem górcső alá. (Bukta, 2013)

A sportegyesületek tagsági és tagozódási jellemzői

Országos szinten az összes egyesület 15,6%-a sportegyesület, ezen túl pedig minden negyedik klub a szabadidős kategóriába tartozik (KSH, 2011). Ez azt jelenti, hogy nagyjából minden negyedik egyesület tevékenysége a sporthoz vagy a szabadidő mozgásos eltöltéséhez kapcsolódik<sup>4</sup>. Még magasabbak az arányok, ha csak azokat a településeket nézzük, ahol van sportegyesület; köztük is leginkább a megyei jogú városok és az egyéb városok esetében közelíti meg az arány a 40%-ot. Ennek feltételezhetően a jó létesítmény-ellátottság, valamint a sok oktatási intézmény az oka, az adottságok gyakran meghatározzák a sportklubok szerveződését.

Egy budapesti kerületben átlagosan 70-80, egy megyei jogú városban 85-90, egy városi rangú településen 12 sporttevékenységet folytató egyesület van. A községekben, falvakban egy vagy két sportegyesület működése jellemző. A teljes civil szférával ellentétben a Budapest-centrikusság a sportszférára kevésbé jellemző, viszont az országos hatókörű sportszervezetek (főként a szövetségek) általában a fővárosban vannak bejegyezve. A kistépüléseken a sportnál nagyobb arányban csak a polgári védelem és tűzoltás, valamint a településfejlesztés szervezetei vannak jelen.

A sportegyesületek tagsági jellemzői képet adnak arról, hogy a lakosság mekkora részét képesek aktivizálni. Országos szinten kb. 800 ezer lakos sportol egyesületekben, amely a lakosság 8,5-9%-át jelenti. Ebben a számban benne foglaltatnak azok a diáksport egyesületek, amelyek tagjai valószínűleg iskolai keretek között egyébként is sportolnak.





Év	Sportegyesületek száma	Becsült sportegyesületi taglétszám (130 fő/egyesület)	Egy sportegyesületre jutó lakosságszám	A sportegyesületi tagság aránya a lakosságszámhoz viszonyítva
1975	4 154	540 020	2 410	5,40%
1987	3 263	424 190	3 065	4,20%
1990	2 716	353 080	3 682	3,50%
1994	3 240	421 200	3 086	4,15%
1999	5 603	728 390	1 785	7,20%
2002	5 385	700 050	1 857	7%
2003	5 937	771 810	1 684	7,50%
2006	6 204	806 520	1 611	8%
2009	6 831	888 030	1 126	8,80%
2011	6 586	856 180	1 518	8,50%

Forrás: OTSH-MOB, KSH

### 1. táblázat: Becsült sportegyesületi taglétszám és a lakossághoz viszonyított aránya 1975- 2011

A egyesületi taglétszámot a teljes magyar nonprofit szférát tekintve a statisztikák 4,4 millióra becsülik, a sportegyesületek becsült taglétszáma napjainkban megközelítőleg 850 ezer fő – vagyis minden ötödik egyesületi tag sportegyesülethez kötődik. A felmérésünk alapján egy egyesület – a létező több ezer sportegyesület taglétszám szerint nagy különbségeket mutat – átlagosan 130 taggal rendelkezik, 6-7 ezer egyesületnél így kapjuk meg a 850 ezres taglétszámot. Az utóbbi évek tendenciája szerint ez a létszám jelenleg stagnál, jelentős változás – a rendszerváltás utáni hirtelen esés óta – nem történt (KSH-kiadványok 2000-2011, Bukta, 2013).

A sportban való részvételtől készült 2004-es közvélemény-kutatás<sup>5</sup> alapján aktívan (átlagosan legalább heti egy alkalommal) a felnőtt lakosság 16%-a, heti kétszer legalább egy órát 9%-a sportol. A felmérés alapján ezen rendszeresen mozgó populációnak legfeljebb 50%-a végzi a tevékenységet sportegyesületben, így a 16%-os arányt (1,6 millió ember) alapul véve nagyjából az a szám jön ki, amelyet a klubok hozzávetőleges száma és hozzávetőleges taglétszáma alapján kapunk. Fontos megjegyezni, hogy egy szabadidősportoló vagy diáksportoló több egyesületnek is tagja lehet. További nehézséget okoz a becslésben, hogy a tagok sportolási intenzitásáról nem tudunk semmit; ez ugyanúgy bizonytalansági tényező, mint ahogy az egyesületek száma is az – nem tudjuk, mennyi közülük a passzív, már csak papíron létező szervezet.

A sportegyesületi felmérésünk mintájában szereplő 175 egyesület összességének átlagos taglétszáma 102. (A legnagyobb taglétszámú egyesületi csoport az itt nem elemzett diáksporté, illetve az I-es sikergyáros kluboké.) A vizsgált kategóriák között a legnagyobb tagsággal és legtöbb szakosztállyal rendelkező csoport a II-es, azaz a hagyományos, bajnokságokban szereplő egyesületek köre. Esetükben magas az igazolt versenyzők aránya is, ez a hagyományok, az egyesület régi tagságának a megmaradása miatt van, illetve sokan közülük „ráálltak” a minőségi utánpótlás-nevelésre is<sup>6</sup>.

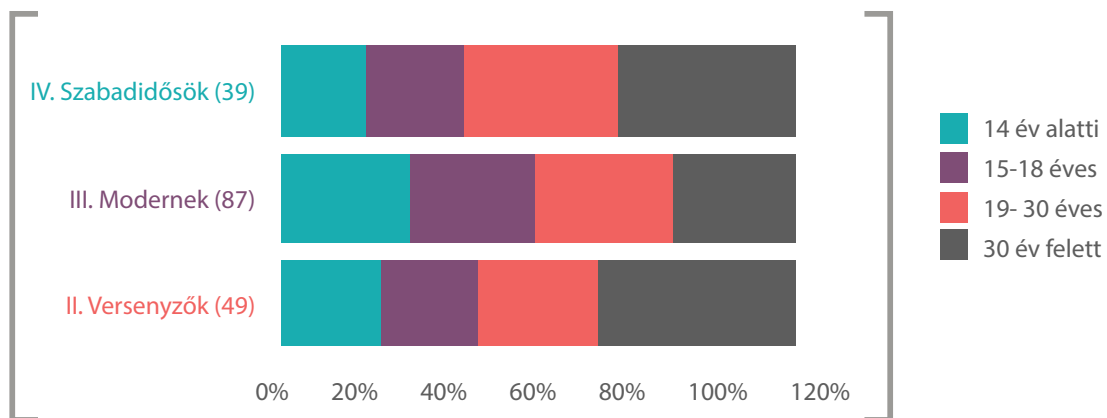




egyesületi típusok (n)	Átlagos taglétszám	A tagdíjfizetők aránya	Az igazolt versenyzők aránya	Szakosztályok átlagos száma
II. versenyzők (49)	157,83	81%	64%	2,61
III.modernek (87)	67,26	79%	60%	1,45
IV. szabadidősök (39)	81,47	99%	37%	1,73

Forrás: Bukta, 2013

2. táblázat: A sportegyesületek tagsági és szakosztályi jellemzői



	II. versenyzők (49)	III.modernek (87)	IV.szabadidősök (39)
14 év alatt	19%	25%	18%
15-18	20%	24%	19%
19-30	23%	27%	30%
30 év felett	38%	24%	33%

1. ábra: Az egyesületi kategóriák tagjainak életkori megoszlása

A sportági megoszlásból kiderül, hogy bizonyos nagy hagyományokkal rendelkező, ugyanakkor letűnőben lévő sportágak (birkózás, súlyemelés, ökölvívás, vívás, teke, atlétika) ebben a szintén hagyományos sportegyesületi formában tűnnek fel leginkább. Ezek a sportágak kevésbé alkalmasak közösségépítésre, szabadidős tevékenységre.

A III-as csoport, azaz a modern sportegyesületek általában egy vagy két szakosztállyal rendelkeznek. Alulról építkező természetük is maga után vonja, hogy alapításkor egy-egy sportág, esetleg egy-két rokon sportág szakemberei indítanak el egy szervezetet, és eszük ágában sincs összeállni még több, teljesen más természetű sportággal. Ebben a csoportban számos olyan egyesület található, amely korábban létezett, életképtelennek vagy nehézkesnek bizonyult több szakosztályos egyesületből vált ki, s önálló szervezetet alapított. Az átlagos taglétszám sem túl magas, az igazoltak aránya viszont nagyobb, mint a nem igazoltaké: ebből következik, hogy a III-as csoport egyesületeinek nagy része részt vesz a sportági versenyrendszerben. Az életkori megoszlás teljesen egyenletes, jelezve, hogy az egyesületek profilja széles, az utánpótlás-neveléstől a szabadidős jellegű sporttevékenységig terjed.







A IV. csoport tagjai az elsősorban szabadidős, rekreációs céllal létrejött egyesületek. Többségüket (39-ből 29-et) 1989 után alapították. A modern egyesületekhez képest a legnagyobb eltérés, hogy igazolt versenyzőinek aránya mindössze 30%, tehát a tagság nagy része nem vesz részt semmilyen versenyrendszerben sem. A tagdíjfizetési fegyelmezettség is itt a legnagyobb, köszönhetően annak, hogy a csupán szabadidő-eltöltési célú sporttevékenységért a tagok elfogadottan megteszik a saját hozzájárulásukat (a rendszeresen versenyzőktől, akiknek különböző juttatásokat, költségtérítést adnak, nem biztos, hogy minden szervezet behajtja a tagdíjat, ezért kisebb az arány az első két csoportnál). Egyértelműen a szabadidős klubokban sportolók a legidősebbek, a versenyzés másodlagosságát ez is hangsúlyozza.

A sportegyesületek tagsági jellemzőit megvizsgálva megállapítható, hogy a lakosságot leginkább bevonni képes típus a szabadidős sportszervezet. Természetesen a többi egyesületi típus is toborozhat bőven tagokat a lakosságból, ha vegyes profilú tevékenységet végez. Az ilyen jellegű nyitásra változatos szakosztályai és állami, önkormányzati támogatásai miatt a II-es kategória lenne a legalkalmasabb. Ezeket a hagyományos, versenyző klubokat ebben járatlanságuk és olykor szemléletváltásra való képtelenségük akadályozza leginkább. A modern sportkluboknak szintén akkor van lakosságot vonzó képessége, ha nem csak a versenyzésre koncentrálnak.

### **A sportegyesületek tevékenysége**

A sportklubok tevékenységét is több mutató alapján vizsgáltam: az egyesületben űzött sportágakat, a sportágak művelésének szintjét a versenyrendszerben, az utánpótlás-neveléssel kapcsolatos tevékenységüket, valamint a sporton túli egyéb társadalmi tevékenységet.

A sportegyesületekben űzött sportágak

A sportágak versenyképessége, népszerűsége, elterjedtsége nagyon változó. Az, hogy az egyesületek mennyire képesek közösségi élet szinterei lenni, nagyban múlik a sportági portfólión is. Belterjesebb, költségesebb, népszerűségében hanyatlóbb sportágaknál ez alig lehetséges, míg a népszerű, könnyen űzhető sportoknál könnyebb a lakosságot becsábítani.

A teljes mintában leggyakrabban előforduló sportágak: labdarúgás, kosárlabda, természetjárás, atlétika, teke, karate (számtalan válfajával), asztalitenisz, tenisz, sakk.

A sportági megoszlásból néhány érdekes tendencia szűrhető le az egyesületi típusokat figyelembe véve:

- csak a régi, hagyományos egyesületekben fordul elő a sportberkekben idejétmúltnak tartott modellezés, öttusa, súlyemelés és a postagalamb-röptetés (utóbbi nem is feltétlenül sportág). Zömében II-es típusú klubnál űzik a vívást, a kézilabdát, a birkózást, a sakkot és az atlétikát.
- Ezzel szemben kifejezetten a modern, III-as típusú egyesületben űzik a karatét, a triatlont, az úszást, a síelést, kick-boxot, a tájfutást és a táncot.
- Kevés olyan sportág van, amely minden egyesületi típusnál egyenletesen megtalálható: a labdarúgás, asztalitenisz, teke, természetjárás, tenisz, kosárlabda, atlétika. Ezek a sportágak egyrészt a leggyakrabban előfordulók, másrészt van széles körben űzött szabadidősportos változatuk, nálunk régóta meghonosodtak és a diáksport versenyrendszerében is gyökeret vertek.
- A szabadidősportnak nincs igazán „műfaja”, a több mozgásformában, kedvtelésből űzött







sportolást jelenti. A fentebb említett, sokszínű sportágakon kívül mindenesetre ide tartozik a lovaglás, ejtőernyőzés, paintball, horgászat. Érdekes, hogy a sokak által művelt aerobic vagy fitness, amely tipikus szabadidősport tevékenység, nem elsősorban az egyesületeknél jelentkezik. Az ilyen sportot űzők vagy vállalkozástól veszik igénybe a szolgáltatást, vagy esetleg egyénileg oldják meg.

A Nemzeti Sportstratégiához reprezentatív lakossági felmérés készült 2004-ben arról, hogy mely sportágakat űzik legszívesebben a sportoló emberek, illetve melyeket kezdenék el legszívesebben a nem sportolók (Nemzeti Sportstratégia, 2005). Az egyesületek szempontjából ez azért rendkívül érdekes, mert az első 12 helyre sorolt sportág nagy részének szabadidős változata jellemzően nem egyesületi formában szerveződik. Valójában a legkönnyebben, illetve legolcsóbban hozzáférhető mozgásformák ezek: az úszás, az aerobic, a kerékpározás, a kocogás, a tenisz, illetve az otthoni torna főként egyénileg zajlik. A labdarúgás, a természetjárás is, bár sok klubban megtalálható, gyakran mégis egyéni szervezéssel működik, s a lakossági igényt elsősorban a csapatjátékokban és a küzdősportokban tudják kihasználni a szabadidősportra is nyitott klubok. Az egyesületeknek mindenesetre fontos lenne odafigyelni az ilyen felmérések eredményeire, hiszen a lakosság bevonása nagyban múlik a kereslethez igazodó kínálaton.

#### Az egyesületek versenyzési szintje

A lakosság csatlakozása szempontjából a klubok tevékenységének fontos tényezője az is, milyen szintű a versenysportjuk.

Nemzetközi szinten csak a II-es és a III-as csoport egyesületei szerepelnek, elég jelentős számban. Ebben a csoportban főként az országos szint és azon belül az élvonal szerepel leginkább, elenyésző számú az olyan sportegyesület, amelyben nem versenyeznek. Rögtön hozzá kell tenni, hogy az egyes sportágaknál máshol és máshol húzódik a nemzetközi, illetve hazai élvonal szintje. A III. csoport egyesületei közül sokan olyan sportágban versenyeznek, amelynek még szűk a hazai vagy akár a nemzetközi mezőnye is, a II. csoport jellemző sportágaiban viszont nehezebb odaférni a legjobbak közé.

A szabadidősport egyesületek ugyanakkor teljesen érthető módon vagy nem versenyeznek, vagy alacsony szinten teszik azt. A polémia, hogy mi számít versenysportnak, szabadidősportnak, s hogy egyáltalán szét lehet-e választani a kategóriákat, nem tartozik ide, nézetem szerint a csak a területi versenyrendszerben részt vevő egyesületek rendszeres szabadidősport tevékenységet kínálnak, így ehhez a kategóriához állnak közelebb.

A vizsgált egyesületek 55%-a foglalkozik utánpótlás-neveléssel, legnagyobb arányban megint csak a II-es és a III-as kategória.

Az egyesületek a résztvevőket az utánpótlás-nevelés számára iskolákkal való kapcsolatuk révén és tagtoborzók útján szervezik. Előbbi kézenfekvő és jó módszernek tűnik, utóbbi meglehetősen passzív és esetleges. Hirdetések útján csak az egyesületek egynegyede gyűjt tagokat, túlnyomó többségében a III-as csoportból. Semmit sem tesz a tagságának növeléséért az egyesületek 13%-a. A csoportok között ez legjobban jellemző a hagyományos egyesületekre (II-es csoport), amelyek





egyrészt csekély mértékben szorulnak rá a tagdíjakra, egyéb támogatásaik miatt, másrészt a hírnevükre is apellálnak, amikor nem érzik szükségesnek a tagtoborzást. A másik inaktív csoport a szabadidősport egyesületek köre, itt érthetőbb az ilyen irányú passzivitás; a tevékenység intenzitása a tagoktól és az összegyűlt bevételektől függ.

#### A sportegyesületek egyéb társadalmi tevékenysége

A kérdőíves felmérésben arra is kíváncsi voltam, hogy a sportegyesületek végeznek-e és ha igen, milyen egyéb társadalmi tevékenységet. A válaszlehetőségek között szerepelt, hogy a klub a tagoknak a sporttevékenységen kívül mást is szervez (pl. ünnepségeket, klubnapot), kizárólag ezt a tevékenységet jelölte meg a klubok 20%-a. Egyáltalán nincs egyéb tevékenység az egyesületek 25%-ánál. Szabadidős tevékenységet sok egyesület (43%) végez, ebben az esetben nem lehet tudni, hogy sport jellegű szabadidős tevékenységről van szó, vagy egyéb másról. Feltételezhető, hogy a klubok egy részénél van valamilyen, sportnak nem minősülő tevékenység is, pl. gyűjtés, társasjáték stb.

A valódi több profilú egyesületek tevékenysége három részre osztható. Az első csoport az, amelyik kulturális tevékenységet is végez; ezek a klubok elsősorban táncsporttal foglalkoznak, illetve fogyatékosoknak kínálnak lehetőséget. A másik csoport a szociális tevékenységeket is végzők csoportja, köztük is van fogyatékosokkal foglalkozó szervezet, illetve gyerekeket, fiatalokat segítő egyesület. A harmadik csoport az egyéb kategória, itt (amelyikről egyáltalán tudjuk, hogy mit csinál) megtalálható a rádiós, modellező, harci művészetekkel foglalkozó, ifjúsági táborokat, kiállításokat szervező egyesület. A három csoport aránya a teljes mintában 19%, tehát a kluboknak körülbelül négyötöde kizárólag sporttevékenységet folytat.

A sokoldalú egyesület a pályázatok, támogatások, a tagság növelése szempontjából előnyösebb helyzetben lehet, komplex tevékenysége sikeres működés esetén kiválóan ötvözi a sportot az egyéb határterületekkel a célcsoport (általában a gyerekek, fiatalok) hasznára.

A lakosság részére nyújtott sportszolgáltatások is különbözőképpen jellemzik az egyesületeket. A teljes minta 23%-a egyáltalán nem foglalkozik lakossági sporttal. A fogalom-értelmezéssel talán gond lehetett, számomra értelmezhetetlen, hogy a szabadidősport egyesületek (IV. csoport) 28%-a úgy nyilatkozott, hogy egyáltalán nem. Ezzel szemben a II-es csoport hagyományos, főleg versenysportra koncentráló szervezetei igen aktívak a lakossági sportszolgáltatások terén. Az egyszeri, akció-szerű rendezvények leginkább a III-as csoport tagjait jellemzik, de gyakori a szabadidősportosoknál is. Egy másik kérdéssel a rendezvények természetét vizsgáltam: ebből kiderült, hogy elenyésző számú az olyan sportegyesület, amely semmilyen rendezvényt nem szervez. További érdekesség az is, hogy a sportágot bemutató rendezvények száma a III-as csoportban nagy (több, mint 50%), a II-es csoportnál pedig alacsony (8%), ez a sportági kínálatra rímel: a II-es csoport hagyományos sportágai nem szorulnak bemutatásra, elterjesztésre, míg a III-as csoport klubjainak ez az egyik legfontosabb tevékenysége.



egyesületi típusok (n)	minden szakosztály	nem minden szakosztály	csak alkalmi rendezvényeket	egyáltalán nem
II. versenyzők (49)	43%	21%	20%	18%
III. modernek (87)	20%	8%	44%	23%
IV. szabadidősök (39)	41%	2%	26%	28%

Forrás: Bukta, 2013

Az említések számának arányai a teljes körhöz képest.

### 1. táblázat: Az egyesületek lakossági sport szervező tevékenysége

Igyekeztem feltárni, hogy a sportegyesületek milyen tanfolyamokat, túrákat, tábort szerveznek. Általában a saját sportág megismertetéséről szóló kurzusok vagy a sporttáborok, edzőtáborok dominálnak. Közösségépítés szempontjából ugyanakkor fontos lenne kiegészítő tevékenységként túrázni, kirándulni, táborozni. Az önköltséges tanfolyamok szervezése esetében a III-as csoport a legaktívabb, elsősorban a saját sportágat bemutató tanfolyamok, valamint táborok szervezésével. A klubok 43%-a semmilyen önköltséges tanfolyamot, tábort nem szervez, s a speciális rendezvények (vízitúra, sítúra, lovastábor, természetjáró tábor) száma is elenyésző. Figyelemreméltó a szabadidősport klubok inaktivitása ezen a területen, úgy gondolom, hogy közönségcsábító lenne ilyen rendezvények szervezése.

### Önkéntesség a sportegyesületekben

A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 2011-ben a hazai civil szervezetekben 482 ezer fő volt az önkéntesek száma (a 2000-es évek adatfelvételeiben a szám minden évben nagyjából 400-480 ezer között mozgott). A 2004-es Czike-Kuti felmérés 900 ezer körüli önkéntest feltételez, ők nem kötődnek mindenképpen nonprofit szervezethez. (Czike és Kuti, 2006) Ez a szám már közelít az Európai Értékrend Vizsgálatban, 2008-ban mért 11%-os lakossági arány értékéhez, amellyel hazánk – hasonlóan a volt szocialista tömb országaihoz - az alacsony önkéntes-aktivitású országok csoportjába tartozik. (Bartal és Kmetty, 2011) Az ELTE 2011-es „Egyetemesek értéke az egyetemen” vizsgálatában is alacsony a vizsgálatba bevont hallgatók önkéntességének mértéke, a tevékenységek közül viszont a sporthoz és kultúrához kapcsolódó aktivitás bizonyult a legjellemzőbbnek (Arapovics 2011).

A KSH adatai szerint a sport - és a szabadidős szegmensben mind a rendszeres, mind az alkalmi önkéntesek<sup>7</sup> száma magas, a teljes nonprofit szférán belül 25% feletti az arányuk, az összlétszámot tekintve is elmondhatjuk, hogy minden negyedik önkéntes sport vagy szabadidős területen tevékenykedik. (KSH 2011) Hozzá kell tenni, a foglalkoztatottság ezeken a tevékenységi területeken nagyon alacsony mértékű. A sportegyesületi csoportoknál is csak a sikergyáros és a hagyományos versenyző kategóriákra jellemző a főállású vagy mellékállású munkaerő, ott is csekély létszámban vannak jelen. Az már jóval gyakrabban előfordul, hogy valamilyen tiszteletdíjat, költségtérítést vagy természetbeni juttatást kapnak a gyakran önkénteskedők.

2010-11-ben Bartal Anna Mária és munkatársai nemzetközi multifaktoriális modell adaptálásával széleskörű vizsgálatot végeztek a magyar önkéntesek motivációjáról (Bartal és Kmetty 2011).



A céljuk a hazai önkéntesek általános felmérésén túl az volt, hogy eszközöket, módszereket ajánljanak az önkénteseket foglalkoztató szervezetek számára saját társadalmi aktivistáik megtalálására, tervszerű képzésére és motiválására. Ez utóbbi kevésbé jellemző a magyar nonprofit szervezetekre, nálunk eddig – a sport területén is – kevés figyelmet fordítottak az önkéntesek fejlesztésére, motivációjuk fenntartására.

A vizsgálat eredményei szerint a hazai önkénteseket leginkább az értékek (vagyis a társadalmi ügy iránti elköteleződés), az elismertség keresése és a közösségi élmény motiválja a tevékenységükben. Fontosak még a kulturális és a környezeti szempontok, miközben a vallásosság, a társadalmi minta és a karrierfejlesztés alig játszik szerepet. A vizsgálat egyértelműen bizonyítja, hogy a társadalmi munka örömforrás, és az elismertség-hiányos magyar társadalomban a munka mellett fontos kiegészítő tevékenység lehetne. A szociális interakciók iránti igény nagyon fontos jelzőszáma annak, hogy napjainkban kevés a valódi közösség, így a nonprofit szervezetek ezt a hiányt be tudnák tölteni. A motivációs faktorok között szerepelt a kormányzati, illetve az önkormányzati hiányok kompenzálása, amelyek a faktorok közül az erősebbek közé kerültek. Ez a poszt-szocialista társadalmakban teljesen érthető: az az általános vélekedés sok olyan szolgáltatásról, amelyben jelentős számú önkéntes tevékenykedik, hogy ellátásukról részben vagy egészben az állami szerveknek kell gondoskodiuk. Az fontos tanulság, hogy a *kormányzati hiányok* faktor magasabb értéket kapott, ami azt jelenti, hogy az önkormányzatok feladat-ellátásával elégedettebbek az önkéntesek, vagy egyszerűen jobban ismerik, ezáltal jobban értékelik az erőfeszítéseiket. (Bartal és Kmetty, 2011.)

A vizsgálat szerint a sportban önkénteskedőknek nem olyan erős a motivációja, mint más területeken tevékenykedőknek, a faktorok értékelése viszont nem tért el az átlagtól. Ez azt jelenti, hogy a sport területén az önkéntesek számára is az ügy iránti elköteleződés a legfontosabb, vagyis az érték-motiváció, és ugyanilyen fontos az elismertség, valamint a közösségi élmény.

A sport területén munkám során megismert számtalan önkéntes, de még a sport szférában dolgozók között két generációt ismertem meg. Az idősebbeket egyrészt a régi érában szocializálódott, a sport – általában a saját sportáguk – iránti tántoríthatatlan elköteleződésük jellemzi, az a megingathatatlan hit, hogy az általuk oly nagyon szeretett sportágban ma is legyenek követőik, vegyék komolyan, legyenek eredmények, legyen mire büszkének lenni. Ez a megszállottság viszi őket hétvégenként, családjuktól és szabadidejüktől elvonva őket a sportpályákra. Azokban a sportágakban, amelyek kezdenek kimenni a divatból, ez a ragaszkodás, a tevékenység életben tartásáért folytatott harc még szembetűnőbb. A fiatalok esetében viszont egyértelműen a közösségi élmény, a kapcsolatteremtés lehetősége számít elsősorban, az ő elköteleződésüket elsősorban ez az élmény táplálja. Az általános tendenciákkal szemben nekem az a meglátásom, hogy a sportban az önkéntesség jellemzőbben vezet karrierlehetőséghez – a rendelkezésre álló szűkös lehetőségekhez képest.

A sportban nagyon jellemző az alkalmi önkéntesség (versenyek, rendezvények esetén, a rendszeres irodai vagy szervezői önkéntesség sokkal ritkább). Az alkalmi önkéntesek egy szervezetre jutó száma jelentősen nagyobb, mint a rendszeres önkénteseké. A sporttevékenységből ez logikusan következik, sok esetben az önkéntes segítők rendezvényeken jelennek meg. A rendszeres önkéntesség szintén lehet sportrendezvényeken való közreműködés, még hozzá olyan szervezetekben, sportágakban,



amelyek heti gyakorisággal szerveznek sporteseményeket, bajnoki rendszerben. Ugyanakkor a rendszeres alkalmi munka inkább az adminisztrációs, szervezési, irodai munkára értendő, amely szintén sajátja a sportszférának.

egyesületi típusok (n)	Egy szervezetre jutó rendszeresen dolgozó önkéntesek átlagos száma	Egy szervezetre jutó alkalmi önkéntesek átlagos száma	Azon önkéntesek aránya, akik semmilyen tiszteletdíjat nem kapnak
II. versenyzők (49)	6,4	9,9	51%
III. modernnek (87)	4,8	14,8	76%
IV. szabadidősök (39)	5,5	8,8	87%

Forrás: Bukta, 2013

#### 4. táblázat: A rendszeres és az alkalmi önkéntesek száma egyesületenként

Az egyesületi csoportok közül a legtöbb rendszeres önkéntes a II. típusnál található, ezek a sportegyesületek bajnoki versenyrendszerben szerepelnek, általában rendszeres tevékenységet végeznek, bár az is igaz, hogy az egyesületi típusok közül a II. kategóriában van a legtöbb fizetett munkaerő. Mindazonáltal ezeknek az egyesületeknek is több, mint felében egyáltalán nincs foglalkoztatott, megbízással vagy részmunkaidőben sem. A többi kategóriában viszont tényleg csak elvétve van munkaerő, így ott az önkéntesek munkája jelenti az egyesület szervezői tevékenységét. Az alkalmi önkéntesek, azaz a sportban a rendezvényeken közreműködők legnagyobb arányban a III. egyesületi típusban fordulnak elő. A szabadidősport egyesületek körében némileg kevesebb önkéntes dolgozik, ez a tevékenység kevésbé rendszeres volta és kisebb intenzitása miatt van.

Az önkéntesek általában nem kapnak tiszteletdíjat a tevékenységükért. A szabadidősport, a diáksport és a modern sportszervezetek esetében az önkéntesek több, mint háromnegyede nem részesül sem tiszteletdíjban, sem költségtérítésben a tevékenységéért. A hagyományos klubok ebből a szempontból kis kivételt képeznek, ugyanúgy, mint a foglalkoztatott sportszervezők esetében, hiszen az önkéntesek felének a rendezvényeken való közreműködésért jár juttatás. Ugyan még ebben a kategóriában sem ez a jellemző, mégis jelentősen kisebb a semmilyen díjazásban nem részesülő önkéntesek aránya, mint a többi egyesület esetében. (Azt azért hozzá kell tenni, hogy a sportban a be nem vallott díjak, jövedelmek előfordulása igen gyakori, nemcsak a szervezők körében.)

A mintában szereplő sportegyesületek arra a kérdésre, hogy milyen tendenciát figyeltek meg az utóbbi években a tagok és a mozgósítható önkéntesek számát illetően, teljesen semleges választ adtak. Nagy részük szerint nincs számottevő változás, emellett a csökkenésre és a növekedésre is nagyjából ugyanannyian szavaztak: így tehát maradhatunk annál, hogy ebben a tekintetben nem várható jelentős elmozdulás.



## Összegzés

A tanulmányban megfogalmazott kérdésre, miszerint alkalmasak-e a jelenleg működő sportegyesületek közösségi élet szervezésére, egyértelműen az a válasz, hogy csak korlátozott mértékben. A vizsgált felmérési adatokból lezűrhető megállapítások a következők:

1. A sporttal foglalkozó egyesületek nagy száma, településenkénti előfordulása és relatíve nagy tagsága alkalmassá tenné őket a közösségszervezés feladataira, de a tagsági összetétel, a tevékenységek túl speciális volta miatt nem elég befogadók, nehéz a becsatlakozás, kevés a szabadidős és szolgáltató funkció. Komoly konkurrenciát jelentenek napjainkban az informális szerveződések, illetve a profibb szolgáltatást nyújtó sportvállalkozások.
2. A magyar sportban még mindig az élsport-centrikusság a jellemző, az állami támogatási rendszer is erősen efelé tereli a tevékenységet, a sportegyesületek működéséhez még mindig a minél jobb eredmények elérése a kulcs, nem pedig a széles vertikumú tevékenység és a nagy tagsági bázis.
3. A sport vonzó az önkéntesek számára, sokan is vannak, de a képzésük, motiválásuk nem megfelelő, önkéntes együttműködési programok elenyésző számban vannak a területen.

A vizsgált sportegyesületeknek csak hozzávetőlegesen 20%-a a tudatosan szolgáltatás-orientált, sokoldalú, nem az eredményekre koncentráló szervezet. Ez pedig nagyon kevés ahhoz, hogy a sportegyesületeknek valóban jelentős szerepe legyen a közösségformálásban.







## Jegyzetek

- <sup>1</sup> Magyarország annak ellenére, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia része volt, kezdettől fogva képviseltette magát a Nemzetközi Olimpiai Bizottságban, és Magyarország néven indított csapatot 1896 és 1912 között
- <sup>2</sup> A grass-root alulról jövő kezdeményezést jelent a nemzetközi szakirodalomban.
- <sup>3</sup> A sportegyesületek pontos számát nem lehet tudni, a statisztikai felmérések, a sportági, valamint az önkormányzati adatok csak a nagyságrendekről adnak tájékoztatást.
- <sup>4</sup> A KSH nonprofit adatfelvételein a sport, illetve a szabadidő, hobbi kategória külön csoportot alkot. Utóbbiban két alkategória, a *természethez kötődő sporttevékenység* és a *tömegsport, játék, szabadidős tevékenység* szervezeteinek nagy része a tanulmányban vizsgált sportegyesületek körébe tartozik.
- <sup>5</sup> A 2005-ben elfogadott Nemzeti Sportstratégiához készült 2004-ben reprezentatív lakossági felmérés a sportszokásokról.
- <sup>6</sup> Az utánpótlás-nevelésben részt vevő gyerekek nagy része is igazolt sportoló, részt vesznek a korosztályos versenyrendszerben.
- <sup>7</sup> A statisztikák megkülönböztetik a rendszeresen és alkalmanként önkénteskedőket.

## Irodalom

- A Központi Statisztikai Hivatal Nonprofit szervezetek Magyarországon című kiadványai és adatbázisai 1998-2011. [www.ksh.hu](http://www.ksh.hu)
- Arapovics Mária (2011): *Egyetemesek értékei az egyetemen* (Szerk) ELTE Az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány .
- Dr. Bakonyi Tibor (2007): *Állam, civil társadalom, sport*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- Bartal Anna Mária-Kmetty Zoltán (2011): A Magyar önkéntesek motivációi – a Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív szttenderdizálásának eredményei alapján. *Civil Szemle* 2011/4. 7-30.
- Bukta Zsuzsanna(2005): A sport civil szférája Magyarországon. *Civil Szemle* 2005/3. 59-77.
- Bukta Zsuzsanna (2013): *Civil társadalom, közösségépítés, helyi cselekvés a sportban – A sportegyesületek szervezeti jellemzői és a helyi önkormányzatokkal való kapcsolata*. Doktori értekezés, kézirat.
- Czike Klára- Kuti Éva (2006): *Lakossági adományok és önkéntes tevékenység*. Nonprofit kutatócsoport, Budapest
- Földes Éva, Kun László, Kutassi László (1989): *A magyar testnevelés és sport története*. Sport kiadó, Budapest
- Kun László (1998): *Egyetemesek testnevelés- és sporttörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Vercseg Ilona (2010): Kötődések és választási lehetőségek? Civil közösségfejlesztő reflexiók a rendszerváltástól napjainkig . *Civil Szemle* 2010/4. 9-24.



FÓRUM

FORUM

Fórum rovatunk elsődlegesen olyan tanulmányokat bocsát a szakmai nyilvánosság elé, melyek képzésünk interdiszciplináris határterületeinek új, vitára készítő kérdésfelvetéseire, vagy folyóiratunk korábban megjelent tudományos munkáira reflektáló írások.

Our Forum offers publicity to studies which reflect upon new questions arising from the interdisciplinary territories on the borders of our training program or reflect upon studies published in preceding issues.



# KATOLIKUS FELNŐTTKÉPZÉS, VAGY FELNŐTTKÉPZÉS A KATOLIKUS EGYHÁZBAN

Kálmán Teréz

*Kulcsfogalmak: katolikus felnőttképzés, evangelizáció, egyházi részvétel az oktatásban, tanító szolgálat*

## Bevezetés

A római katolikus egyháznak a kezdetek óta hármass küldetése van: tanító szolgálat, papi szolgálat és a közösség szolgálata (*Lukács, 1997*). Ezen hármass funkcióból dolgozatomban a tanító szolgálatra fókuszálok. Munkám során a felnőttképzés intézményrendszerének tagolódása szerint a római katolikus egyház részvételét a formális és a non-formális felnőttképzés és az informális tanulás területén egyaránt szeretném bemutatni.

A katolikus egyház felnőttképzési szerepvállalása évszázados múltra tekint vissza, ennek főbb állomásait mutatom be röviden dolgozatom első részében. A második fejezetben a katolikus egyház és a felnőttképzés jelenkori kapcsolatáról vázoló fel egy általános képet, mind egyházi, mind felnőttképzési szakértői nézőpontból. Végül külön-külön fejezetben foglalkozom a formális és a non-formális képzés területén megvalósuló gyakorlattal, statisztikai adatokkal alátámasztva a formális (fenntartói) szerepvállalás tényét, de törekedve arra, hogy a tartalmi sajátosságokra is kitérjek. Doktori kutatásom a katekézis andragógiai aspektusainak vizsgálatára irányul, így az ötödik részben kifejezett hangsúlyt fordítok annak felnőttképzési relevanciájának bemutatására.

Kutatásom úttörő jellegűnek tekinthető, ez idáig hazánkban ugyanis néhány kezdeményezés kivételével<sup>1</sup> nem születtek az andragógia és a neveléstudomány területén olyan kiemelkedő jelentőségű munkák, melyek a római katolikus egyház felnőttképzési szerepvállalásával foglalkoztak volna.

## Történelmi áttekintés

Az egyházak felnőttoktató, felnőttképző, felnőtt nevelő szerepvállalására a történelem során számtalan példát találunk. A felnőttek tudatos tanítása, művelése hosszú évszázadokon át az egyházak, és a reformációig a katolikus egyház hitelesítő tevékenységéhez kapcsolódott (*Juhász, 2010a*). Hazánkban a katolicizmus államvallássá tételét követően kezdte meg a katolikus egyház a nyugati mintához hasonlóan az oktató-nevelő tevékenységét. A keresztény egyház által terjesztett, és a felzárkózást az európai népekhez segítő új műveltség az ifjúságon kívül a felnőtteknek a tudatát, viselkedésformáit is alakította, egyben bővítette ismereteiket. A XI. századtól kezdve az anyagi és a szellemi kultúra legfőbb terjesztőinek, a papoknak az iskolákban, a templomokban és azokon kívül is végzett tevékenysége a nép egyre szélesebb rétegeinek növelte műveltségét. A kultúra központját és a műveltség terjesztésének kiindulópontját képezték a királyi udvarok mellett az egyházi előkelőségeknek, a püspökségeknek a székhelyei (*Felkai, 2009*).





A nyugat-európai országokban már a IX. századtól kezdve szilárd iskolarendszer működött, mely kolostori, plébániai és székesegyházi (káptalani) intézményeket foglalt magába. A katolikus egyház nevelő munkája azonban már akkor sem korlátozódott pusztán az iskolarendszerű (formális) képzésekre, a templomokban felhangzó prédikációk, a vallási tanok magyarázata, a szertartások szimbolikája, az egyházi énekek mind nevelő célúak voltak (*Filó, 2004*).

A XVI. században a reformáció megtörte a klerikus műveltség egyeduralmát az alfabetizációt és ezen keresztül a nemzeti kultúra fejlesztését, a nemzeti modernizációkat katalizáló tevékenységével (*Erdei, 2010*).

A XVIII. században az ipari forradalom teremtette szükségletekre reagáló képzések mellett a másik fő irányvonalat a vallásos felnőttképzés jelentette, mely szorosan összekapcsolódott a szociális segítőtevékenységgel is. Ekkoriban terjedtek el a Vasárnapi Iskolák, majd a XIX. században N. F. Severin Grundtvignak, a protestáns etikájú, evangélikus lelkésznek köszönhetően indult el a népfőiskolai mozgalom, mely kiemelkedő lépés a felnőttképzés intézményesülésében. Ebben a korszakban a képzések tematikáját, gyakorlatát tekintve ismételen előtérbe került az érzelm, az esztétikum, a nemzeti tradíciók ápolása és a vallás (*Zrinszky, 2008*). A népfőiskolai mozgalommal párhuzamosan hazánkban a közvetlen egyházi irányítású egyesületek, mint például a Katolikus Agrárfűzési Legényegyesületek Országos Tanácsa (KALOT), a Katolikus Leányszövetség (KALÁSZ) és a protestáns Keresztény Ifjúsági Egyesület (KIE), szintén nagy szerepet játszottak a magyar felnőttképzés történetében.

Az egyházi szerepvállalást az oktatás és nevelés területén folyamatosan törekedtek visszaszorítani az évszázadok során (egészen a felvilágosodás korától, az első állami iskolák kialakításával), a gyökereket, az alapokat azonban nem tudták felszámolni. Bár napjaink posztmodern társadalma is sok tekintetben nemet mond Istenre, nemet mond a tradicionális egyházak intézményeire, a szekularizáció jelensége egyre erősebben érzékelhető, mégis a hit, a spiritualitás iránti „éhség” kielégítése, és az ősidőktől a vallási tanokban szereplő nevelői szolgálat megvalósítása érdekében ismételen egyre kiemelkedőbb szerep jut az egyházaknak az oktatás és képzés minden területén.

### **A katolikus egyház és a felnőttképzés kapcsolata**

Az első fejezet rövid áttekintést ad a katolikus egyház és a felnőttképzés viszonyáról történelmi szempontból, ebben a részben azonban arra keresem a választ, hogyan látja a római katolikus egyház napjainkban a felnőttképzés kérdését, problémáját, hogyan viszonyul ahhoz.

Wilson és Hayers az egyházak és képzés kapcsolatának bizonytalanságát abban látja, hogy a posztmodern kor „kreatív Isten”- képére ezek az egyházak nehezen vagy egyáltalán nem reagálnak, a tradicionális vallások elzárkóznak a modern tudományokkal való viták megvívásától (*Wilson és Hayers, 2000*). Wilson és Hayers a felnőttképzés és a teológia kapcsolatát a kölcsönösségben jelöli meg, amennyiben a vallásos felnőttképzés csak a két tudományterület együttműködése mentén lehet hatékony (*Wilson és Hayers, 2000*). A szerzőpáros kiemeli a római katolikus egyház gyakorlatát, mely ellentétben más vallásokkal – ahol többnyire a hagyományok által kerülnek csak továbbadásra





a vallási ismeretek – több dokumentumában konkrét koncepciót állít a különböző korosztályok nevelésére vonatkozóan (*Gravissimum Educationis*, 1965; *II. János Pál*, 1979; *Laghi és Martins*, 1997; *KÁD*, 1998; *Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa*, 2006; *XVI. Benedek*, 2007).

„A személy nevelésére és képzésére tett erőfeszítés a keresztények társadalmi tevékenységének még mindig elsődleges célja” (*Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa*, 2006) – áll *Az Egyház Társadalmi Tanításnak Kompendiumában*. A nevelés és képzés elsődleges célja az élet és hit közti összhang megteremtése, melynek célcsoportját nem pusztán a keresztények képzik (*Laghi és Martins*, 1997). A küldetés a tanulás és tanítás szinte minden területére kiterjed, legyen az közoktatás, munkaerőpiaci, szakmai képzés vagy egyszerű vallástan. A katolikus egyházi küldetés természeténél fogva lát el közoktatási feladatokat (*Laghi és Martins*, 1997), de a változó társadalmi és gazdasági körülmények hatására az egyházi vezetők is belátják, hogy nélkülözhetetlen a megfelelő képzési lehetőségek kínálata az új szakmai képzést kereső fiatalok, illetve a munkanélküliek számára (*Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa*, 2006). A formális és a non-formális képzéseken túlmenően azonban mégis talán legfontosabb képzési tevékenysége a katolikus egyháznak az evangelizáció és a katekézis, az élő, kifejezett és tevékeny hitvallás elősegítése (*KÁD*, 1998).

A római katolikus egyház oktatásról, nevelésről és felnőttképzésről kialakított – andragógiai szempontból – „laikus” képét tanulságosnak tartom összevetni felnőttképzési szakértői nézőpontokkal, vagyis érdemes megvizsgálni, milyennek látja a felnőttképző szakma a katolikus egyház jelenlegi szerepvállalását ezen a területen.

Rettegi Zsolt, felnőttképzési szakértő a katolikus felnőttképzés identitásának kialakítása szempontjából fontosnak tartja a fogalmi tisztázást: katolikus felnőttképzésről kell-e beszélnünk, vagy felnőttképzésről a katolikus egyházban? Úgy véli, „nem mindegy, hogy a felnőttképzés, mint szakma katolikus megközelítésének és megvalósításának lehetőségeiről beszélünk, vagy arról, hogy a katolikus egyház végez különböző tevékenységeket a profán világban, közöttük a felnőttképzést is” (*Rettegi*, 2005. 1. o.). Bár a vitaanyag tanulsága szerint a cél a katolikus felnőttképzéssé növekedés, a gyakorlat azt mutatja, hogy számos területen pusztán a profán tevékenység szintjén marad meg az oktatási szerepvállalás: iskolák fenntartása, szakképző intézmények működtetése. Vannak azonban területek, jellemzően az általános célú, non-formális felnőttképzés területén, ahol a célcsoport és téma már lehetővé teszi a katolikus felnőttképzés felnőtté válását, az identitás kifejlődését (pl. személyiségfejlesztő-, közösségfejlesztő tréningek, katekéta csoportok).

Tomka Miklós vallásszociológus az egyházi felnőttképzés három típusát különbözteti meg. Az első a vallásos műveltség bővítése, a második a vallásos tudatosság fejlesztése, a harmadik a hit és élet integrációja (*Erdej*, 2010).

Rettegi a vitaanyagában Tomkával ellentétben nem pusztán a vallási nevelésterületén talál kapcsolatot egyház és andragógia közt. A katolikus egyház keretei között végzett felnőttképzési tevékenységnek legalább három önálló területét különíti el. Az első a katolikus egyház tanításával közvetlenül összefüggő képzések: katekézis, teológiai képzés, hittanárképzés. A második nagy csoportot az





emberek életével, életvitelével, egyéni és közösségi magatartásával kapcsolatos képzések alkotják, melyek olyan témákat dolgoznak fel, amelyekről a római katolikus egyháznak sajátos álláspontja van. Ilyenek például a jegyesoktatások, az ifjúsági vezetőképzők, az önkéntes képzők, az evangelizációs iskolák vagy a párkapcsolati tréningek. S végül katolikus egyházi keretek közt zajlanak olyan felnőttképzési programok is, melyek az emberek általános érdeklődésének megfelelő, a katolikus egyház tanításával, elvárásaival nem ellenkező tartalmúak: adventi koszorúkészítés, népdaltanulás, kézművesség, baby-sitter képzés, filmesztétika képzés (Rettegi, 2005. 4. o.).

B. Balogh Edit, a Katolikus Ifjúsági és Felnőttképző Szövetség ügyvezető igazgatója úgy véli, hogy a képzés akkor válhat katolikussá, ha az a katolikus egyház által végzett (formális szerepvállalás) és/vagy olyan témát dolgoz fel, mely katolikus értékrenden alapul, vagy egy attól független témát a katolikus értékrend alapján vitat meg (B. Balogh, 2011). Tanulmányában kiemeli az Európai Katolikus Felnőttképzési Szövetség (FEECA) álláspontját, miszerint a katolikus felnőttképzés a vallás és hit ügyének fontos ajtónyitójának tekinti magát.

Az előző szerzőktől eltérően közelíti meg a katolikus egyház felnőttképzési szerepvállalását Juhász Erika főiskolai docens, aki kutatásában a katolikus egyház és felnőttképzés kérdésének tárgyalásához a Parsons-féle strukturalista-funkcionalista megközelítést alkalmazza. Tanulmányában rávilágít arra, hogy a katolikus felnőttképzési intézmények jelentős szerepet játszanak a helyi társadalmak felzárkóztatásában, a leszakadó személyek és csoportok (nők, kisebbségek, munkanélküliek, fogyatékosok stb.) segítségével és társadalmi integrálásában (Juhász, 2008), vagyis értelmezése szerint a felnőttképzési tevékenység a társadalmi szerepvállalás egy formája. Írásaiban Juhász nem a „vallásos” (*religious*), hanem az „egyházi” (*church*) felnőttképzés kifejezését használja (Juhász, 2008; Juhász and Tátrai, 2010),<sup>2</sup> ezzel is jelezve a fent bemutatott elméletekben kiemelt katolikus (vallási) képzési identitás jelentőségének háttérbe kerülését. Vagyis Rettegi Zsolt kifejezéseivel élve: ő nem beszél katolikus felnőttképzésről, mindössze felnőttképzésről a katolikus egyházban (nem lebecsülve azonban ennek a fontosságát).

### **Szerepvállalás a formális felnőttképzésben – pusztán formalitás?**

Formális felnőttoktatás, formális felnőttképzés alatt értjük az iskolarendszeren belül, illetve a felsőoktatási intézmény rendszeren belüli oktatást-képzést, mind a felnövekvő, mind a felnőttek nemzedékeinél. Más értelemben, ide tartozik minden olyan képzés az előbbieken kívül is, ami intézményes keretek között végzettséget ad. (Csoma, 1985).

Laghi (prefektus) és Martins (címzetes érsek) a katolikus iskoláról írt tanulmányukban kijelentik, hogy az egyházi küldetés természeténél fogva lát el közoktatási feladatokat (Laghi és Martins, 1997). A harmadik évezredben a katolikus iskola a személyiség javáért tevékenykedik, elkötelezetten törekszik az embert teljes mivoltában alakítani. A közoktatásban és a felsőoktatásban való részvétel tehát nem pusztán formális, hiszen a katolikus iskolák a keresztény nevelés kiváltságos területei, az evangelizációs küldetés teljesítésének színterei.







A Közoktatási Információs Rendszer (továbbiakban KIR) statisztikai adatai alapján jelenleg hazánkban 517 közoktatási intézmény áll egyházi jogi személy fenntartása alatt, ebből 330 intézmény katolikus<sup>3</sup> (a KIR-ben szereplő teljes állomány: 5431 intézmény). Az egyházi jogi személy fenntartásában álló intézmények közül általános iskolai feladatokat lát el 299 (ebből 197 a katolikus egyház intézményei által fenntartott), szakiskolai feladatot lát el 44 intézmény (melyből 21 a katolikus egyház intézményei által fenntartott), 137 intézmény végez gimnáziumi (ebben a csoportban a katolikus intézmények száma 72), és 76 intézmény szakközépiskolai tevékenységet (ebből 40 katolikus intézmény).<sup>4</sup>

Ezek közül az egyházi fenntartás alatt álló intézmények közül azonban nem mindegyik rendelkezik felnőttoktatási tanterv szerinti munkarenddel. A KIR a 2010/2011-es tanévre vonatkozó adatai alapján felnőttoktatási tanterv szerint általános iskolai képzést összesen 35 intézmény indított hazánkban, ebből egyházi egyetlen egy volt, az is a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség fenntartásában állt (Wesley János Óvoda, Általános Iskola Szakiskola és Gimnázium, Budapest). Felnőttoktatási tanterv szerint érettségit adó középiskola hazánkban 212 működött a 2010/2011-es tanévben, ebből katolikus egyházi intézmény által fenntartott volt mindössze három iskola: a Don Bosco Általános Iskola, Középiskola és Kollégium (Don Bosco Szalézi Társaság, Kazincbarcika), a Pannonhalmi Bencés Gimnázium, Egyházzenei Szakközépiskola és Kollégium (Magyar Bencés Kongregáció Pannonhalmi Főapátság, Pannonhalma) és a Ciszterci Szent István Gimnázium (Zirci Ciszterci Apátság, Székesfehérvár). Szakiskolai képzést felnőttoktatási tanterv szerint 180 iskola nyújtott, ezek közül a római katolikus egyház fenntartása alatt egy intézmény állt, a Szent Benedek Gimnázium, Szakképző Iskola és Kollégium (Magyar Bencés Kongregáció Pannonhalmi Főapátság, Pannonhalma).

A formális felnőttképzés közoktatási szintjén ezen adatok alapján a katolikus egyház szerepvállalása minimálisnak mondható hazánkban. A felsőoktatási területen a statisztikák kedvezőbb képet rajzolnak.<sup>5</sup> Az Emberi Erőforrás Minisztérium 2011. februári adatai alapján Magyarországon 70 felsőoktatási intézmény működött.<sup>6</sup> Ebből egyházi fenntartás alatt állt 25 intézmény (36%), melyek közt a római katolikus egyetemek és főiskolák száma 10 volt (a teljes minta 14%-a, az egyházi fenntartású intézmények 40%-a).<sup>7</sup>

Amíg az alap- és középfokú oktatási intézményekben a képzés tartalmának következtében a katolikus felnőttképzési identitás a statisztikai adatokkal nehezen tetten érhető, addig ha a felsőoktatási intézmények képzési kínálatát megtekintjük, a hitéleti képzések nagyarányú, sok esetben kizárólagos jelenlétét tapasztalhatjuk. A legszélesebb képzési palettával a Pázmány Péter Katolikus Egyetem rendelkezik, de a hetvenhat képzése (köztük BA, BSc, MA, MSc és osztatlan képzések) közül mindössze ötöt sorolhatunk a hittudományi képzések közé. Ezek a teológia, a katekéta – lelkipásztori munkatárs, a katolikus közösség-szervező, a hittanár-nevelő tanár s a katolikus kánonjogász képzések. Az egri, az esztergomi, a pécsi és a győri hittudományi főiskolák szűk képzési kínálata a teológia, a katekéta és a hittanár szakokra korlátozódik, a veszprémi főiskolában ezen szakok mellé társul még az általános szociális munkás képzés. Az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán tanítókat, óvodapedagógusokat és szociálpedagógusokat képeznek a fent nevezett hittudományi szakok





mellett. A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola és a Gál Ferenc Hittudományi Főiskola képzési kínálata az alap hittudományi szakok mellett kiegészül a pasztorális tanácsadó és szervezetfejlesztési mester szakkal, valamint gyermekvédelemmel kapcsolatos szakokkal.

A főiskolák és egyetemek képzési palettája jól szemlélteti, hogy a felsőoktatás területén az egyházi fenntartású intézmények többségében a „saját szakembereiket” képzik, a „profán” területekhez elvétve kapcsolódnak csak.

A formális felnőttképzés területén való szerepvállalását a római katolikus egyháznak a fenntartói minőségek alapján vizsgáltam. Az egyházi dokumentumok nevelési szempontjai és az intézmények képzési kínálata alapján azonban kimondható, hogy az egyházi jelenlét nem pusztán formai (fenntartói), hiszen a katolikus nevelési intézmények olyan szolgálatot végeznek a képzés területén, amelyben a keresztény örömhír inkulturációjának – az evangélium és a különféle tudásterületek termékeny találkozásának – különösen nagy figyelmet szentelnek (*Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa*, 2006), plusz értéket illesztve ezzel az intézmények pedagógiai, képzési programjába.

### **A non-formális képzések széles választéka – az általános felnőttképzési funkciók szerint**

A non-formális képzések értelmezése rendkívül széles körű. Minden az oktatási rendszeren kívül szervezett, az egyén igényeihez jobban illeszkedő képzés, tanfolyam ide tartozik, amelyek legtöbbször nem zárulnak széles körben elfogadott bizonyítvány megszerzésével. Ezen képzések a felnőttképzési törvény által szabályozottak, fő típusai a szakmai, a nyelvi és az általános képzések (*Farkas*, 2004).

Az egyház társadalmi tanításának kompendiuma kiemeli, hogy nélkülözhetetlen a megfelelő képzési lehetőségek kínálata az új szakmai képzést kereső fiatalok, illetve a munkanélküliek számára (*Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa*, 2006). Vagyis a formális oktatásban történő szerepvállaláson túl a Pápai Tanács a non-formális képzés területén történő szerepvállalást is szükségesnek tartja. Bár a kompendium kifejezetten a szakmai képzést nevesíti, B. Balogh Edit úgy véli, hogy minden képzés valamilyen formában kompetenciafejlesztésre irányul, mely által a résztvevő személyisége gazdagabbá válik, így akár a katolikus képzők által szervezett többségében általános típusú felnőttképzési alkalmak is hozzájárulhatnak a résztvevők munkaerő-piaci esélyeinek javulásához, jobb életkörülményeik megteremtéséhez (*B. Balogh*, 2011).

A non-formális képzések számáról az OSAP 1665 Statisztikai adatbázis segítségével gyűjtöttem információkat. Sajnálatos módon a jelenleg nyilvántartott 13.499 felnőttképzési intézményből a 2012-es évben mindössze 1466 intézmény szolgáltatott adatot, ebből egyéb egyházi<sup>8</sup> szervezet 2 (mindkettő közoktatási intézmény), egyház 2, egyházak szövetsége 1 (akkreditált képzőintézmény is egyben) és egyházi intézmény 7 (ezek közül akkreditált képző és közoktatási intézmény 3 db, egyéb felnőttképző intézmény 3 db, közoktatási intézmény 1 db).<sup>9</sup> Az adatlekérdezést több szempont alapján elvégeztem, ezek részleteit a melléklet tartalmazza. A legfontosabb szempont esetünkben a képzés jellege szerinti megoszlás, mely alapján elmondható, hogy az egyházi szervezetek, intézmények többségében általános (7%), nyelvi (14%), OKJ (18%), illetve munkakörhöz szükséges, de nem OKJ szerinti képzéseket (49%) szerveznek.





Saját szervezeteiről 2010-ig éves rendszerességgel készített statisztikát a Katolikus Ifjúsági és Felnőttképzési Szövetség (továbbiakban KIFE). A szervezet 31 tagintézménye 21 képzést szervezett a 2010-es évben, ezeknek 48%-a volt a felmérés terminológiáját idézve „informális képzés”.<sup>10</sup> Egy korábbi kutatás (2009) eredményei alapján tematika szerint legnagyobb arányban a saját munkatársak, illetve önkéntes segítők képzése jelenik meg a tagszervezetek képzési palettáján (pl.: közösségvezetés, szakosító továbbképzések), melyek mellett a keresztény szemléletű tematikus képzések dominálnak még. Meglepően sok képzés került az „egyéb” kategóriába, amelyeket a válaszadók nem tudtak a többi képzési kategória közé sorolni. Ezek igen tág területet fednek le, kezdve a problémamegoldó és beleérző képességet fejlesztő tréningtől, a nyelvgyakorlás céljából létrehozott angol nyelvű „gondolatébresztő kiscsoportos beszélgetéseket” tartó kurzuson át, az ember testi, lelki, szellemi és érzelmi dimenzióiról szóló „élmény alapú” műhelyig. A nyári konferenciától, az európai jelentőségű kérdések katolikus álláspontjait közösen átgondoló műhelyén át, az újságírókat kiképző média-műhelyen keresztül, a filmesztétika képzésig és filmes táborig, valamint az „Ifjúsági Egyházi Ének és Zene Képzésig” (Gyorgyovich, 2010. 26. o.).

A KIFE-nek azonban nem minden tagszervezete nyilvántartott felnőttképző intézmény, legtöbbjük szociális és ifjúságsegítő területeken vállal feladatokat, a felnőttképzés másodlagos feladatuk (alkalmi forma). A szervezetek egyharmad része továbbá nem is jelöli meg tevékenységei közt az „oktatást” (Gyorgyovich, 2010. 26. o.). B. Balogh Edit szerint egyfajta tájékozatlanság vagy konzervatív gondolkodás játszik közre abban, hogy a tagszervezetek nem nevezik „oktatásnak” bizonyos képzéseiket, mert az informális jellegű képzéseket (pl. előadássorozatokot), vagy némely nem formális képzéseket (pl. csoportvezető-képzés), esetleg belső önkéntes-képzéseket sok szervezet nem definiálja felnőttképző tevékenységként. Annak ellenére sem, hogy ezek a képzési formák a felnőttképzésnek ugyanúgy meghatározó részei, mint a formális képzések (Gyorgyovich, 2010. 26. o.).

A tagok közül kiemelkedő felnőttképzési intézménynek számít a Martineum Felnőttképző Akadémia, melynek a Munkaügyi Központ 78 képzését tartja nyilván, ezeknek a többsége általános (56%), egyéb szakmai célú (19%) és OKJ (15%) típusú képzés.<sup>11</sup> Az elsőre példaként említhetjük a Találkozás a Szentírással, a Párkapcsolati ABC vagy a Karitás önkéntes képzést, utóbbira a munkaerő-piaci szervező, a szociális gondozó vagy a pedagógiai asszisztens képzéseket. Az egyéb szakmai célú képzések főként számítástechnikai témájúak.

Bár nem szerepel a felnőttképzési nyilvántartásban a református Országos Lelkipásztori Intézet, képzési kínálata mégis igen széles: lelkipásztori szupervíziós, szociális, lelki vezetői, párkapcsolati vagy éppen plébániai sajtóreferens képzés egyaránt megtalálható a listán, ahogy a lelkigyakorlatok vagy a Tiszta Szív mozgalom eseményei is.<sup>12</sup>

A harmadik jelentős intézmény, melyet felnőttképzési gyakorlata végett kiemelnék, a Faludi Ferenc Akadémia, a magyar jezsuiták ifjúság- és felnőttképző intézete.<sup>13</sup> A szervezet három fő témakörben kínál képzési lehetőséget az érdeklődők számára: kultúra és kommunikáció (Filmszemle és filmklub, filmesztétikai képzés, drámapedagógia, média műhely, kommunikációs tréning), teológia (jeszuita előadássorozat, erkölcteológia, teológia-pszichológiai képzés) és társadalomtudományok (Vallás-, ifjúság- és értékszociológiai műhely, Társadalomelméleti Műhely, Szociálpolitikai Műhely, közéleti munkatársképzés).





A felnőttképzés területén tapasztalható töredékes és hiányos adatszolgáltatás, valamint az adatok viszonylagosságának következtében a katolikus egyház szerepvállalása a non-formális képzések területén nehezen mérhető. A rendelkezésre álló információk alapján azonban elmondható, hogy az egyházi felnőttképző intézmények képzési kínálatában az általános típusú képzések túlsúlya tapasztalható, azoké, melyek a keresztény értékekhez köthető témákat dolgoznak fel, s nem csak az egyén ismereteit, hanem egész személyiségét kívánják fejleszteni.

Evangelizáció és katekézis – avagy a hittan csoportok felnőttképzési tevékenysége

A katolikus egyház tanítói küldetésének egyik legfontosabb megnyilvánulási formájának tartja az evangelizációt, a katekézist. Az Egyház azért van, hogy evangelizáljon. Jézus missziós parancsa különböző, egymással szorosan összefüggő teendőket foglal magában: „hirdessétek” (Mk 16,15), „tegyétek tanítvánnyá és tanítsátok”, „legyetek tanúim”, „kereszteljetek”, „cselekedjétek az én emlékezetemre” (Lk 22,19), „szeressétek egymást” (Jn 15,2). Hirdetés, tanúságtétel, tanítás, szentségek, felebaráti szeretet, tanítvánnyá tenni: mindezek utak és eszközök az egyetlen evangélium továbbadására és alkotórészei az evangelizációnak (KÁD, 1998. 46). Az első igehirdetés a még nem hívőkhöz és azokhoz szól, akik ténylegesen vallási közömbösségben élnek. Az Evangélium első hirdetésétől különböző katekézis elősegíti és érleli a kezdeti megtérést azáltal, hogy hitre neveli a megtértet és integrálja a keresztény közösségbe. Az Ige szolgálatának e két módja kiegészíti egymást. Az első igehirdetés, melyre minden keresztény meghívást kap, része a „menjetek” parancsnak. A katekézis ezzel szemben az „aki hisz”, „aki megtér” állapotból indul ki. E két tevékenység lényeges és kölcsönösen feltételezik egymást: elmenni és összegyűjteni, hirdetni és nevelni, hívni és betestesíteni (KÁD, 1998. 61).

A katekézisnek a gyakorlatban számos formája létezik: a Szentírás tanulmányozása és vizsgálata; az események keresztény értelmezése (az egyház szociális tanításának vizsgálata); a liturgikus katekézis, mely előkészít a szentségek felvételére és segíti a liturgia mélyebb megértését; az alkalmi katekézis, mely a személyes, családi, társadalmi és egyházi élet különböző helyzeteiben segít az adott helyzetet a hit szempontjából megérteni és átélni; a lelki képzés kezdeményezései, melyek erősítik a meggyőződést, új távlatokat nyitnak; a keresztény üzenet rendszeres elmélyítése teológiai oktatás révén, mely valóban a hitre nevel és növeli a hit megértését (KÁD, 1998. 71).

A katekézisnek egy sajátos célcsoportját képezik a felnőttek, akiknek oktatása II. János Pál szerint a legnemesebb feladat (II. János Pál, 1979), így megítélésem szerint a katekéta/katekumen csoportok egyértelműen a neveléstudomány és az andragógia tudományának is vizsgálati területei. A hazai andragógiai szakirodalomban több olyan megközelítés található (Durkó, 1974; Zrinszky, 2009), amely az andragógia funkcióinak körébe sorolja a vallásos, hitbéli nevelést (mely egyben a felnőttnevelés legősibb szakága is), a felnőttek laikus vallásos nevelésének feladatait: a vallásos hitbéli meggyőződésformálást, és az ennek megfelelő etikus, interperszonális, közösségi magatartás- és szokásrend kialakítását, az egyházi közösségformálást (Durkó, 1997).) Az andragógiai diszciplínában ennek ellenére a pasztorális andragógia témakörének részletezése kevésbé jelenik meg, ilyen tartalmakkal inkább a pszichológia, a hittudomány és a vallástudomány képviselői által végzett kutatásokban





találkozhatunk szétszórtan, nem egy egységes rendszerbe foglalva. A felnőttkori vallásos nevelés, képzés gyakorlatáról és jelentőségéről kevés kutatási eredmény áll rendelkezésre, így csak halványabb képünk van arról, hogy a felnőttek milyen képzési formák, milyen módszerek által meghatározottan, hogyan szereznek ismeretet, fejlesztik készségeiket, képességeiket, attitűdjüket a vallás és a hit témakörében, a gyakorlat számszerű vizsgálata pedig talán a megelőző két kategóriáénál (formális és non-formális képzés) is nehezebb, jelentősége viszont annál nagyobb. Ezt támasztják alá az alábbi andragógiai és egyházi nevelési trendek.

Az andragógia területén az 1970-es évek óta folyamatosan előtérbe kerülnek a felnőttképzés életsegítési funkciói (Zrinszky, 2009), az érték- és életvilág orientáció (Dielthy és Husserl, 1990), a biográfiai megközelítések (Thomae, 1969), az egész személyiség fejlesztésének elve (Durkó, 1974, Maróti, 2005) valamint identitáselméleti felvetések (Siebert 1993, Sz. Molnár, 2010) is gyakorta megjelennek. A XXI. századi posztmodern társadalomban, ahol a fogyasztói szemlélet, a versengés, az emberközi kapcsolatok meglazulása jellemző, sokan tele vannak bizonytalansággal, mert szilárd érték- és szokásrend nem vezérli a döntéseiket, és többek a szakértő elfogulatlan tanácsát igénylik (Zrinszky, 2009). Így kitüntetett helyet kapnak a felnőttképzésben az ezoterikus motívumok és a hitek, melyek válaszokkal szolgálnak ott, ahol a józan ész zavarba jön. Általános trend a felnőttképzés pluralizálódása ezen a téren, ugyanakkor az andragógia individualizációja is széles körben tapasztalható, hiszen a spirituális, vallási képzési alkalmak egyénre szabottan segítik a felnőtteket életküldetésük megtalálásában, problémáik tisztázásában.

A katolikus egyház, mint „szakértő” úgy vállal szerepet a felnőttképzésben, hogy egyrészt ellensúlyozza a sok szempontból romboló, az ember személyiségét nem minden szempontból építő társadalmi szemléletformálást, másrészt pedig biztosítja ehhez a megfelelő közösségi kereteket, ahol a „megélt”, nem pedig az „elmondott” kereszténységgel lehet találkozni. A katekézisnek alapvető szerepe van abban, hogy a felnőtt keresztények szert tegyenek egy biztos és szilárd keresztény identitásra, tisztában legyenek az értékek hierarchiájával, aminek alapján kritikusan tudják értékelni a társadalomból feljük érkező hatásokat, és képesek lesznek tudatosan bekapcsolódni környezetüknek az evangélium szerinti formálásába (Keszeli, 2006).

A katolikus egyházi körökben tapasztalható trendek közül kettőt emelnék ki jelen dolgozatomban: a katekézis gyakorlatának megújítására vonatkozó iránymutatások előtérbe kerülését (Fogassy, 2011; KÁD, 1998. 172-176; Keszeli, 2006, 2007, 2010; Szerző nélkül, 1999) és a Hit évének meghirdetését (2012. október-2013. november).

A katekézis, ahogy azt már fent is megfogalmaztam, hittel és Istennel történő találkozás, mely az egyén életét alakítja. Az egyházi gyakorlat egyre inkább felismeri, hogy a katekézis a felnőtt személyiség egészének (tudásának éppúgy, mint egész érzésvilágának és cselekedeteinek) formálódását szolgálja, s ahhoz, hogy ez eredményes legyen, szükséges ismerni a felnőtt ember tanulásának sajátosságait és alapvető törvényszerűségeit. A katekézis aktuális kihívása ennek a szemléletnek a megerősítése, tehát az ismeretközlő tanításnak (a hagyományos hitoktatásnak) a túlhaladása. Mivel ma már nem egy keresztény többségű társadalomban élünk, ahol egyértelműen tapasztaljuk a vallásos életet, a katekézis







feladata épp a tapasztalatok nyújtása, és a valláshoz kapcsolódó bármely kérdés, kétely megbeszélése. Cél a felnőttoktatási gyakorlat legyőzése, és a felnőtt nevelés elvének előtérbe kerülése (Keszeli, 2006).

A Hit Évének célja, hogy „a hit ünnepélyes megvallása révén megmutassa, mennyire fontos, hogy az évszázadok alatt kialakult hitvallást, amely minden hívő öröksége, újra meg újra megerősítsük, kifejtsük, annak érdekében, hogy a múlttól igen eltérő történelmi körülmények között is érvényesnek bizonyuljon” (Monteiro de Castro, 2012). Nemcsak a Szentírás és a Katekizmus olvasását ajánlja XVI. Benedek pápa a katolikus keresztényeknek, hanem a katekézis csoportok jelentőségét is kiemeli. Hazánkban a főegyházmegyék honlapján látható, hogy a nagy plébániák több felnőtt katekézis csoportot indítanak ebben az időszakban, lehetőséget teremtve az érdeklődők számára hitük elmélyítésére, és az informális tanulásba történő bekapcsolódásra.

Mindezek alapján úgy vélem, hogy napjaink felnőttképzésében a katolikus egyház szerepvállalása ezen a területen a legjelentősebb. A katekézis csoportok a modern andragógiai elméletek és módszerek alkalmazásával a teljes személyiség fejlesztésére irányuló képzések egy meghatározó részét képezik. Társadalmi és neveléstudományi szempontból egyaránt nagy jelentőséggel rendelkeznek, melyet doktori kutatásomban részletesebben is vizsgálni kívánok.

### Összegzés

Dolgozatomban arra kerestem a választ, hogy a katolikus egyház a történelemben oly kiemelkedő szerepvállalása az oktatás és a felnőttképzés területén milyen sajátosságokkal bír napjainkban.

A szerepvállalás formális szempontjai majdnem minden területen kvantitatív adatokkal mérhetők, ugyanakkor munkám során fontosnak tartottam azon szempontok kiemelését, elsősorban egyházi dokumentumok segítségével, melyek a katolikus egyház szerepvállalását a formalitás szintje fölé emelik. Ilyen egyrészt a sokak által csak „keresztény szellemnek” nevezett légkör, továbbá a képzési tartalmak sajátos megválasztása, és a vallásos nevelés, a hitben történő megerősödés támogatásának ténye.

A római katolikus egyház és a felnőttképzés kapcsolatának tehát napjainkban is van jelentősége. Mind a neveléstudomány és az andragógia, mind pedig a vallástudomány, a teológia és az egyházi intézmények számára tanulságos kapcsolatmibenlétének, tartalmának és lehetőségeinek vizsgálata. Doktori kutatásom a kapcsolat egy kis szeletének, a katekézis gyakorlatának interdiszciplináris vizsgálatára irányul, kitérve annak szereplőire, módszereire, elméletére.







## Jegyzetek

<sup>1</sup>pl.: REVACERN „Religions And Values” kutatás a Debreceni Egyetemen (URL: <http://cherd.unideb.hu/index.php?o=411>. Utolsó letöltés: 2013. 01. 07.), KIFE kutatások tagszervezetekről (URL: [www.kife.hu](http://www.kife.hu). Utolsó letöltés: 2013. 01. 07.), Gyorgyovich Miklós (2010): Felnőttképzéssel foglalkozó egyházközei civil szervezetek vizsgálata egy ernyőszervezetről készült esettanulmány alapján.

<sup>2</sup> Ebbe a csoportba sorolja mindazon képzéseket, melyeket egyházi fenntartás alatt álló szervezetek folytatnak, nem téve különbséget azok közt céljuk, tartalmuk szerint (Juhász, 2008)

<sup>3</sup> A katolikus iskolák fenntartói közt 15 egyházmegye, 28 szerzetesrend és 4 egyéb egyházi fenntartó van. A KPSZTI 2012. december 6. adatai alapján. URL: [http://www.kpszti.hu/katolikus\\_kozoktatas](http://www.kpszti.hu/katolikus_kozoktatas). Utolsó letöltés: 2013. 01. 01.

<sup>4</sup> Az adatokat saját kutatás alapján gyűjtöttem a KIR 2012. 12. 29-i adatai alapján.

<sup>5</sup> A felsőoktatás, mint felnőttképzés formái: első diplomás képzés, ha az részidős formában történik (esti, levelező tagozta, távoktatás); másoddiplomás képzés (nappali és levelező tagozat); kiegészítő alapképzés/továbbképzés. Dolgozatomban ez alapján az érintett felsőoktatási intézmények teljes képzési palettáját vizsgálom.

<sup>6</sup> Forrás: Nemzeti Erőforrás Minisztérium adatbázisa. URL: <http://www.nefmi.gov.hu/felsooktatas/felsooktatasi-intezmenyek>. Utolsó letöltés: 2012. 12. 29.

<sup>7</sup> A 11 intézmény adatait a Melléklet tartalmazza.

<sup>8</sup> Az OSAP 1665 Statisztikai Felület nem kérdez rá az adatszolgáltatás során, hogy az egyházi szervezet mely felekezethez tartozik, így a lekérdezést ennek mentén nem tudtam tovább szűkíteni a római katolikus egyházra.

<sup>9</sup> Forrás: Nemzeti Munkaügyi Hivatal - Szak- és Felnőttképzési Igazgatóság, OSAP 1665 Statisztikai Felület. Adatszolgáltatási év: 2012. URL: <https://statisztika.nive.hu/>. Utolsó letöltés: 2012. 12. 29.

<sup>10</sup> Forrás: KIFE 2010. évi statisztikája. URL: <http://www.kife.hu/?m=232>. Utolsó letöltés: 2012. 12. 29. A felmérés nem definiálja az informális képzés fogalmát, de a tagszervezetek sajátosságai alapján megítélésem szerint a nem regisztrált, nem rögzített képzési program alapján zajló felnőttképzési alkalmak kerültek ebbe a csoportba (pl. a Szent Magyar Királyi Családról Nevezett Családakadémia Családtrener képzése).

<sup>11</sup> Forrás: Nemzeti Munkaügyi Hivatal Felnőttképzést folytató intézmények nyilvántartása. URL: <https://fny.munka.hu/fny/NyilvantartasTP.aspx>. Utolsó letöltés: 2012. 12. 31.

<sup>12</sup> Az Országos Lelkipásztor Intézet képzéseiről további részletek ezen a honlapon találhatóak meg: <http://w3.oli.katolikus.hu/kepzesek>. Utolsó letöltés: 2012. 12. 31.

<sup>13</sup> Az intézmény hivatalos honlapja: <http://www.faludiakademia.hu/>.





## Irodalom

- A *Katekézis Általános Direktóriuma* (1998). A Klérus Kongregáció dokumentuma. URL: <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=142>. Utolsó letöltés: 2012. 12. 31.
- Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa (2006): *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*. URL: [http://www.vatican.va/roman\\_curia/pontifical\\_councils/justpeace/documents/rc\\_pcjustpeace\\_doc\\_20060526\\_compendio-dott-soc\\_hu.html](http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pcjustpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_hu.html). Utolsó letöltés: 2012. 12. 31.
- B. Balogh Edit (2011): A nevelés szolgálatában. Katolikus felnőttképzés. *Felnőttképzés*, IX. 1. sz. 21-26.
- Elias, John L. (2012): Adult religious education. *New Directions for Adult & Continuing Education*. 2012, 133. 5-12.
- Erdei Gábor (2010): Egyház és andragógia, Szerepvállalás korlátok között. In: Juhász Erika és Szabó Irma (2010, szerk.): *Nemzetnevelés – felnőttnevelé – közművelődés*. Csokonai Kiadó, Debreceni Egyetem, KultúrÁsz Közhasznú Egyesület, Debrecen. 176-181.
- Farkas Éva (2004): *Felnőttoktatás és –képzés Magyarországon*. Kolombusz Kkt, Miskolc.
- Felkai László (2009): *A felnőttoktatás története Magyarországon*. OFI. URL: <http://www.ofi.hu/tudastar/problemak-kerdesek/felnottoktatatas>. Utolsó letöltés: 2012. 12. 28.
- Filó Csilla (2004): A magyarországi felnőttoktatás kezdete és kialakulása a középkorban. Felnőttnevelési kísérletek a XVI. századtól a XIX. század végéig. In: Bajusz Klára, Filó Csilla és Németh Balázs (2004, szerk.): *A magyar felnőttoktatás története a XX. század közepéig*. PTE TTK FEEFI, Pécs. 11-120.
- Fogassy Judit (2011): *Katekéták kézikönyve: praktikus segédanyag arról, hogy kinek, mit, mikor, hogyan?* Szent István Társulat, Budapest.
- Gravissimum Educationis* (1965). A II. Vatikáni Zsinat GRAVISSIMUM EDUCATIONIS kezdetű deklarációja a keresztény nevelésről. URL: <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=10>. Utolsó letöltés: 2012. 12. 31.
- Gyorgyovich Miklós (2010): Felnőttképzéssel foglalkozó egyházközeleli civil szervezetek vizsgálata egy ernyőszerveztől készült esettanulmány alapján. *Civil Szemle*. VII. 3. sz. 21-34.
- Höffner, Joseph (2002): *Keresztény társadalmi tanítás*. Szent István Társulat, Budapest.
- II. János Pál (1979): *Catechesi tradendae apostoli buzdítás a Katolikus Egyház püspökeihez, papjaihoz és híveihez korunk hitoktatásáról*. Szent István Társulat, Budapest.
- Joung, Eun Sim (2011): Religious Representations for Christian Adult Education. *Journal of Beliefs & Values*. 32, 1. 47-56.
- Juhász Erika (2010a): A hazai felnőttképzés kialakulásának fejlődése és főbb állomásai I. *A szak- és felnőttképzés-szervezés gyakorlata*. II. 20. sz. 1-22. URL: [http://www.kulturasz.hu/letoltes/A\\_hazai\\_felnottkepzes\\_tortenete.pdf](http://www.kulturasz.hu/letoltes/A_hazai_felnottkepzes_tortenete.pdf). Utolsó letöltés: 2012. 12. 28.
- Juhász Erika (2010b): A hazai felnőttképzés kialakulásának fejlődése és főbb állomásai II. *A szak- és felnőttképzés-szervezés gyakorlata*. II. 21. sz. 1-18. URL: [http://www.kulturasz.hu/letoltes/A\\_hazai\\_felnottkepzes\\_tortenete.pdf](http://www.kulturasz.hu/letoltes/A_hazai_felnottkepzes_tortenete.pdf). Utolsó letöltés: 2012. 12. 28.
- Juhász Erika (2010c): A hazai felnőttképzés kialakulásának fejlődése és főbb állomásai III. *A szak- és felnőttképzés-szervezés gyakorlata*. II. 25. sz. 1-8. URL: [http://www.kulturasz.hu/letoltes/A\\_hazai\\_felnottkepzes\\_tortenete.pdf](http://www.kulturasz.hu/letoltes/A_hazai_felnottkepzes_tortenete.pdf). Utolsó letöltés: 2012. 12. 28.



- Juhász, Erika (2008): Local religious communities and organizations in Central and Eastern Europe as venues of formadult Education. In: Gabriella Pusztai (2008, ed.): *Religion and Values in Education in Central and Eastern Europe*. CHERD, University of Debrecen, Debrecen. 403-411.
- Juhász, Erika and Tátrai, Orsolya (2010): Local Religious Communities as the Scenes of Adult Education in Poland, Slovenia, Croatia and the Czech Republic. In: Pusztai, Gabriella (2010, ed.): *Religion and Higher Education in Central and Eastern Europe*. CHERD, University of Debrecen, Debrecen. 185-198.
- Keszeli Sándor (2006): *A felnőttek katekézise*. SZHF, Szeged.
- Keszeli Sándor (2007): *Alapvető kateketika. Bevezetés a katekézis elméleti alapjaiba katekétáknak*. SZHF, Szeged.
- Keszeli Sándor (2010): Katekézis és plébánia-közösségi megújulás. *Deliberationes*, I. 2. sz. 43-84. o.
- Laghi, Pro. Card és Martins, José Saraiva (1997): *A katolikus iskola a harmadik évezred küszöbén*. A Katolikus Nevelés Kongregációja, Róma. URL: <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=137>. Utolsó letöltés: 2012. 12. 31.
- Lukács László (1997): Adalékok a lelkipásztori munka megújulásához. In: Horányi Özséb (1997, szerk.): *Az egyház mozgástereiről a mai Magyarországon*. Vigilia Kiadó, Budapest. 191-217.
- Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Országos Hitoktatási Bizottság Munkacsoportja (2000, szerk.): *Magyar Kateketikai Direktórium*. Szent István Társulat, Budapest.
- Monteiro de Castro, Manuel (2012): *Rendelet a szent búcsúk adományával gazdagodnak a Hit Éve folyamán végbevitt különféle jámbor cselekedetek*. Róma. URL: <http://hiteve.hu/hit-eve>. Utolsó letöltés: 2013. 01. 01.
- Phillips, Evonne (2010): Contextualizing the Spiritual in an Adult Learning Environment. *New Zealand Journal of Teachers' Work*. VII. 2. 190-194.
- Rettegi Zsolt (2005): *Fontoljuk meg együtt! A katolikus felnőttképzés helyzete Magyarországon*. Vitaanyag a Katolikus Ifjúsági és Felnőttképzési Szövetség 2005. február 11-13. között rendezett Jubileumi Konferenciájára. URL: <http://www.rettegi.com/cgi-bin/itworx/itworx.cgi?modul=doctar/downloadfile&task=downloadfile&vid=299&dokid=16&uid=603>. Utolsó letöltés: 2012. 12. 28.
- Szerző nélkül (1999): *Felnőtt katekézis a III. évezred előkészületében: 15 téma II. János Pál pápa apostoli levele alapján, az 1996. év novembertől 1997. év februárig terjedő időre*. Váci Egyházmegyei Hatóság, Vác.
- Tisdell, Elizabeth J. (2008): Spirituality and adult learning. *New Directions for Adult & Continuing Education*. 2008, 119. 27-36.
- Wilson, Arthur L. and Hayes, Elisabeth R. (2000): Challenges of Modernity for Adult Religious Education. In: Wilson, Arthur L. and Hayes, Elisabeth R. (2000): *Handbook of Adult and Continuing Education*. Jossey-Bass, San Francisco. 525-538.
- XVI. Benedek Pápa beszéde a lateráni Szent János Bazilikában (2007). Vatikáni Rádió. URL: [http://storico.radiovaticana.va/ung/storico/2007-06/139008\\_a\\_kereszteny\\_kepzes\\_a\\_valodi\\_szabadsagra\\_valo\\_neveles\\_mondta\\_xvi\\_benedek\\_papa\\_a\\_laterani\\_szent\\_janos\\_bazilikaban\\_amikor\\_megnyitotta\\_a\\_roma.html](http://storico.radiovaticana.va/ung/storico/2007-06/139008_a_kereszteny_kepzes_a_valodi_szabadsagra_valo_neveles_mondta_xvi_benedek_papa_a_laterani_szent_janos_bazilikaban_amikor_megnyitotta_a_roma.html). Utolsó letöltés: 2012. 12. 31.
- Zrinszky László (2008): *A felnőttképzés tudománya. Bevezetés az andragógiába*. OKKER Kiadó, Budapest.
- Zrinszky László (2009): Változások a felnőttképzés funkcióiban. In: Zrinszky László (2009, szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből. A megújuló felnőttképzés*. Gondolat Kiadó, Budapest. 33-52.



## Mellékletek

### I. A Római katolikus egyház által fenntartott felsőoktatási intézmények névsora

1. Apor Vilmos Katolikus Főiskola (Honlap: <http://www.avkf.hu/>)
2. Egri Hittudományi Főiskola (Honlap: <http://www.eghf.hu/>)
3. Esztergomi Hittudományi Főiskola (Honlap: <http://www.eszhf.hu/>)
4. Gál Ferenc Hittudományi Főiskola (Honlap: <http://www.theol.u-szeged.hu/>)
5. Győri Hittudományi Főiskola (Honlap: <http://www.gyhf.hu/>)
6. Pázmány Péter Katolikus Egyetem (Honlap: <https://ppke.hu/>)
7. Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola (Honlap: <http://www.pphf.hu/>)
8. Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola (Honlap: <http://www.sapientia.hu/>)
9. Szent Bernát Hittudományi Főiskola (működése átmenetileg szünetel)
10. Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola (Honlap: [www.vhf.hu](http://www.vhf.hu/))

### II. Egyházi szervezetek szerepvállalása a non-formális felnőttképzésben az OSAP 2012. évi adatszolgáltatás alapján

*Képzők száma/képzések száma a képző intézmény típusa szerint*

Fenntartó gazdasági formája	Akkreditált képzőintézmény	Akkreditált, közoktatási intézmény	Egyéb felnőttképzési intézmény	Közoktatási intézmény
Egyéb egyházi szervezet	0	0	0	2/2
Egyház	0	0	2/2	0
Egyházak szövetsége	1/26	0	0	0
Egyházi intézmény	0	3/11	3/6	1/8



## Képzések száma óraszám szerint

Fenntartó gazdasági formája	200 óra alatt	201-400 óra	401-600 óra	1001-2000 óra
Egyéb egyházi szervezet	2			
Egyház	2			
Egyházak szövetsége	24	2		
Egyházi intézmény	21	2	1	1

## Képzések száma a képzés jellege szerint

Fenntartó gazdasági formája	Informatikai	Általános	Nyelvi	Elhelyezkedést, vállalkozást segítő képzés	Szakmai tovább-képző tanfolyam	Munkakörhöz szükséges, nem OKJ képzés	OKJ
Egyéb egyházi szervezet	1	1					
Egyház		1				1	
Egyházak szövetsége				2		24	
Egyházi intézmény	2	2	8		1	2	10



### Képzésbe beiratkozottak száma korosztály szerint

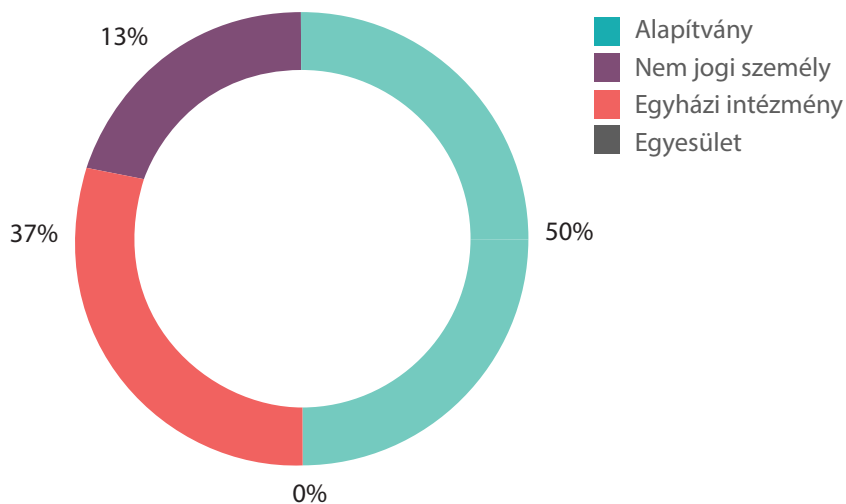
Fenntartó gazdasági formája	-18	18-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-
Egyéb egyházi szervezet		7	5		1	1	2	1	1	
Egyház				1	3	6				3
Egyházak szövetsége			13	38	41	69	57	32	28	31
Egyházi intézmény	18	27	51	37	34	42	53	26	28	34

### III. Részlet a KIFE 2010-es statisztikai adataiból

#### 2. ábra: A KIFE tagszervezeteinek megoszlása szervezeti forma szerint

Forrás: KIFE, 2010. URL: <http://www.kife.hu/view.php?kep=kepek/menu/232/hu1002.jpg>. Utolsó letöltés: 2012. 12. 29.

Tagszervezetek megoszlása szervezeti forma szerint (% , 2010)

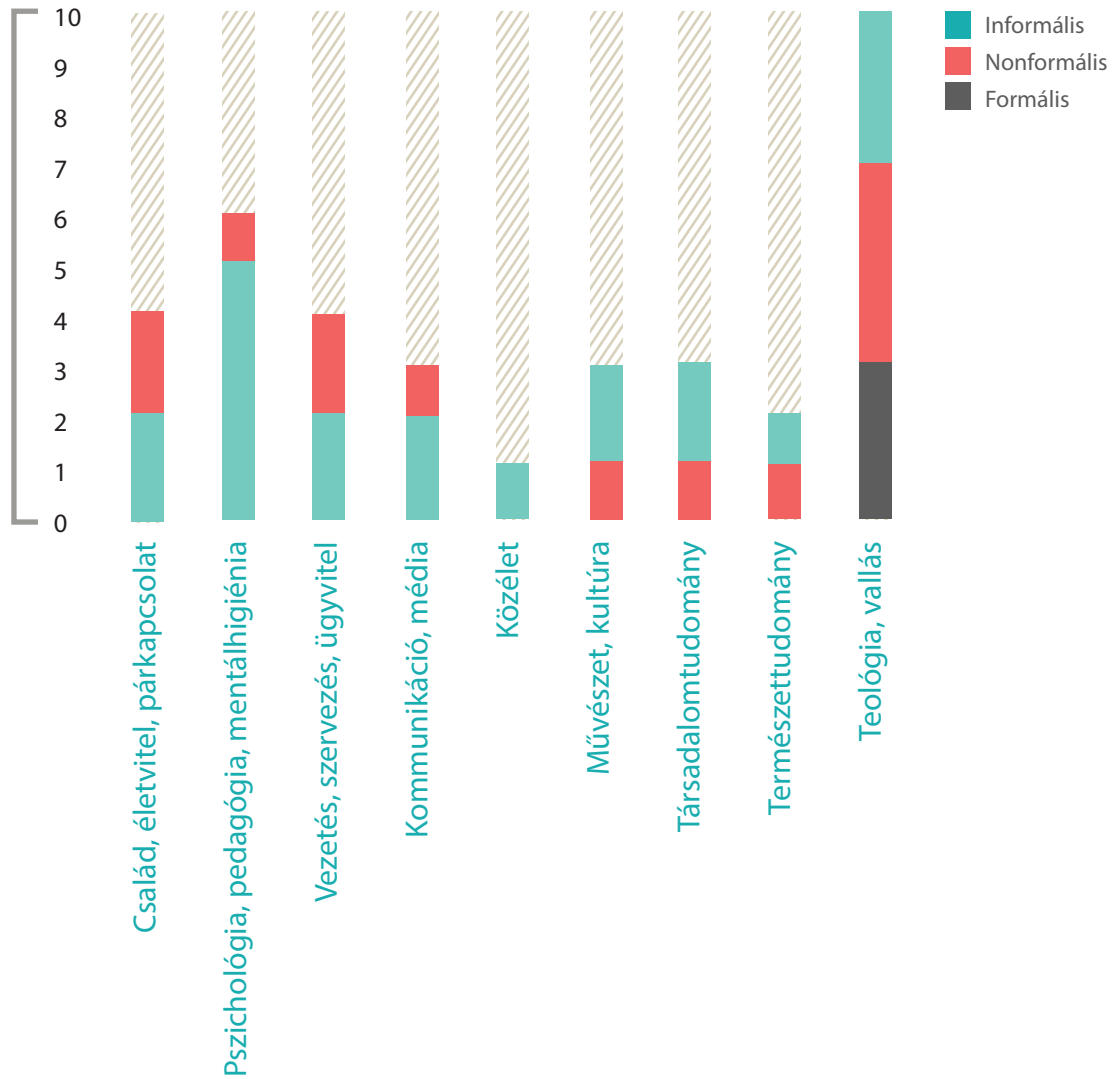




## 1. ábra: A KIFE tagszervezeteinek képzési kínálata a képzési tématerületek szerint

Forrás: KIFE, 2010. URL: <http://www.kife.hu/view.php?kep=kepek/menu/232/hu1009.jpg>. Utolsó letöltés: 2012. 12. 29.

Képzési tématerületekkel foglalkozó szervezetek száma képzési formák szerint (db, 2010)





IV. Összefoglaló táblázat a katolikus egyház felnőttképzési szerepvállalásáról különböző változók mentén bemutatva annak komplexitását (a teljesség igénye nélkül)

Csoportosítás alapját képző változók	Képzések típusai	Konkrét képzési példák
Intézményrendszer szerint	Formális	Katekéta-lelkipásztori munkatárs, AVKF
	Non-formális	Katolikus iskolák pedagógusainak világnézeti-spirituális képzése, <i>Martineum Felnőttképző Akadémia</i>
	Informális	Házasságra készülők katekézise, <i>Szent Imre Plébánia</i>
Képzés jellege/célja szerint (OSAP besorolás)	állam által elismert /OKJ/ szakképesítést adó	Számítástechnikai szoftverüzemeltető, <i>Martineum Felnőttképző Akadémia</i>
	munkakörhöz, foglalkozáshoz szükséges nem OKJ szakképesítést adó	Egyházi ügyintézők képzése, <i>Martineum Felnőttképző Akadémia</i> , Házi gyermekfelügyelő képzés, <i>Kolping Katolikus Szakképző Iskola</i>
	szakmai továbbképző	Hitoktatók továbbképzése, <i>Martineum Felnőttképző Akadémia</i>
	elhelyezkedést, vállalkozást segítő képzés	Karitász önkéntesek általános alapképzése, <i>Katolikus Karitás</i>
	általános felnőttképzés	Adventi koszorúk, karácsonyi asztali díszek, temetői díszek készítése a természet kincseiből; ajándécsomagolási technikák, <i>Martineum Felnőttképző Akadémia</i>



	informatikai képzés	Számítástechnikai képesítések (ECDL felkészítő), <i>Martineum Felnőttképző Akadémia</i>
	bemeneti kompetenciára felkészítő képzés	7-8. osztályos felzárkóztató képzés, <i>Kolping Katolikus Szakképző Iskola</i>
<b>Képzés formája (OSAP besorolás)</b>	csoportos képzés	Egyházi iskolák pedagógusainak lelki gyakorlatok, <i>Martineum Felnőttképző Akadémia</i>
	távoktatás / levelező képzés / egyéni képzés	Pályaorientációs tanácsadás, <i>Martineum Felnőttképző Akadémia</i> , Egyházzene esti képzés – <i>Pannonhalmi Bencés Gimnázium</i>
	Nonformális képzés	Nők a civil életben, önismeretei csoportok, <i>KNFE</i>
<b>Minőségbiztosítási szempontok alapján</b>	Akkreditált	Kolping Ügyviteli Gyakorlócég (PL-4996), <i>Martineum Felnőttképző Akadémia</i>
	Nyilvántartásba vett	A II. Vatikáni Zsinat tanítása - a ma emberének feladatai, <i>Martineum Felnőttképző Akadémia</i>
	Nem nyilvántartott	Család-tréner képzés, <i>A Szent Magyar Királyi Családról Nevezett Családakadémia Egyesület</i>
	OKJ	Gyékény-, szalma-, és csuhéjtárgykészítő, <i>Martineum Felnőttképző Akadémia</i>
<b>Képzés tématerülete</b>	Család, életvitel, párkapcsolat	Párkapcsolati ABC, Szeminárium házaspároknak, Anya-lánya és Apa-fia szeminárium, <i>Martineum Felnőttképző Akadémia</i> ;



	Pszichológia, pedagógia, mentálhigiénia	Mentálhigiénés alapismeretek személyes gondoskodást végzők számára, <i>AVKF</i>
	Vezetés, szervezés, ügyvitel	Felnőttképzési csoportvezető képzés, <i>KIFE</i>
	Kommunikáció és média	Médiaműhely/Kommunikációs tréning, <i>Faludi Ferenc Akadémia</i>
	Közélet	Közéleti munkatársképzés, <i>Faludi Ferenc Akadémia</i>
	Művészet, kultúra	Filmesztétikai képzés, <i>Faludi Ferenc Akadémia</i>
	Társadalomtudomány	Társadalomelméleti Műhely, <i>Faludi Ferenc Akadémia</i>
	Teológia, vallás	Teológia-pszichológia, <i>Faludi Ferenc Akadémia</i> , Katekéta csoportok, <i>Szent Imre Plébánia</i>



# KÖZLEMÉNYEK

# NEWS AND INFORMATION





# BERICHT ÜBER DIE ERFAHRUNGEN DES DBU STIPENDIUMS: EINE STUDIE DER UMWELTBILDUNGSPRAKTIKEN DEUTSCHER UMWELTBILDUNGSZENTREN

**Emese Kövesdi**

## **Einleitung**

Eine der Prioritäten der Weltpolitik heutzutage ist Nachhaltigkeit, die sich in den vergangenen Jahrzehnten zusammen mit Umweltschutz entwickelt hat. Seit Anfang des 21. Jahrhunderts gibt es einen Konsens<sup>1</sup> darüber, dass Kultur und Bildung eine zentrale Rolle bei der Erreichung der Nachhaltigkeit spielen.

Um eine intakte Umwelt und eine effiziente Wirtschaft für die nächsten Generationen zu garantieren müssen die Menschen die natürlichen und vom Menschen geschaffenen Werte der Umwelt erkennen, die Beziehung zwischen den sozialen, ökologischen, ökonomischen Folgen ihrer Handlungen verstehen und bereit sein Umweltprobleme zu vermeiden und nicht nur nach ihrem eigenen Vorteil und nach Bequemlichkeit zu handeln. Dies kann nur durch Bildung erreicht werden, die nicht nur schulische, sondern auch außerschulische und informelle Bildung beinhaltet und alle Altersgruppen (mit besonderem Schwerpunkt bei den Erwachsenen, deren Kenntnisse in diesem Zusammenhang noch wenig ausgeprägt sind) abdeckt.

Umweltbildung ist ein wichtiger Teil der Bildung für eine Nachhaltige Entwicklung. In meiner Doktorarbeit beabsichtige ich die Rolle und die Praxis von ungarischen Kulturzentren bezüglich der Gestaltung des öffentlichen Umweltbewusstseins zu untersuchen. Sie versorgen die Menschen mit Kultur- und Freizeitaktivitäten, künstlerischen und sozialen Programmen, informativen Vorträgen, Kursen usw., aber nach den bisherigen Forschungen (Fésű 2000; Kövesdi 2012) legen sie noch keinen starken Wert auf Umweltbildung. Deshalb suche ich nach Lösungen, um hierbei zu einer Verbesserung zu kommen. Für die Verbesserungsversuche sind die in Umweltbildungseinrichtungen im Ausland gewonnenen Erfahrungen sehr wichtig. Mit Hilfe des Praktikums der DBU erfuhr ich was Umweltbildungseinrichtungen in Deutschland tun, um das Umweltbewusstsein der Bevölkerung und nachhaltigen Lebensstil zu fördern. Zusätzlich sammelte ich gute Beispiele, die in der Praxis der obengenannten ungarischen Institutionen angewendet werden könnten.

## **Methoden**

Während meines Praktikums hatte ich die Gelegenheit die Arbeitsläufe einer staatlichen und einer zivilen deutschen Einrichtung in der täglichen Praxis kennen zu lernen, Erfahrungen mit Umwelt – und Naturschutzbildung zu gewinnen und sie zu vergleichen.

Im Zuge meines Praktikums an der Alfred Toepfer Akademie für Naturschutz (NNA) studierte ich Dokumente und Projekte und führte regelmäßige Gespräche mit Kollegen um die Strategien







und regionale Rolle der Institution im Bereich der Umweltbildung zu verstehen. Das Studium der umfassenden Umweltbildungsliteratur in der Bibliothek der NNA half mir weitere Kenntnisse über die Theorie der Umweltbildung zu gewinnen.

Ich führte organisatorische Aufgaben für Tagungen, Seminare und Konferenzen für Experten aus den Bereichen des Naturschutzes durch.

Die NNA wirkt auch als Regionales Umweltbildungszentrum (RUZ), vom Niedersächsischen Umwelt- und Kultusministerium geförderter außerschulischer Lernort für Kinder und Jugendliche der Region. In Zusammenarbeit mit unterschiedlichen VeranstaltungsleiterInnen beteiligte ich mich an RUZ Programmen für Grundschul- und Kindergartenkinder. Zusätzlich wertete ich Evaluationsbögen, mit denen die Teilnehmer Rückmeldung über den Inhalt und die Organisation der Programme geben können, von diesen Veranstaltungen aus. Diese Bögen zeigen, wie effizient die LehrerInnen und ErzieherInnen das Programm fanden und was verbessert werden könnte.

Das Umweltbildungszentrum Listhof bietet umweltpädagogische Veranstaltungen für alle Bevölkerungsschichten und Alterstufen und ist das Kompetenzzentrum für Umweltpädagogik im Biosphärengebiet Schwäbische Alb. Auch in dieser Einrichtung konnte ich mich an Kinderprogrammen und Ferienprogrammen für Grundschul- und Kindergartenkinder und an Kursen für Erwachsene beteiligen. Außerdem gehörte Büroarbeit zu meinem Aufgabenbereich. Ich empfang die Anmeldungen von Einzelpersonen, Eltern, Schulgruppen für die Programme und Ferienprogramme und bearbeitete sie (Erstellen und Versand von Buchungsbestätigungen, Empfangsbestätigungen und Rechnungen). Somit hatte ich die Gelegenheit das ganze Prozess, von der Organisation bis zur Abwicklung der Veranstaltungen aus erster Hand zu gewinnen.

## Ergebnisse

Durch das Studium der Praxis und des Aufgabenspektrums der NNA und des Umweltbildungszentrums Listhof sind die folgenden Aspekte im Hinblick auf eine Verbesserung der Praxis der ungarischen Kulturzentren wichtig:

Die beiden Einrichtungen haben vielfältige Kooperationen mit anderen Institutionen und Organisationen. Schulen und Kindergärten sind ihre Stammgäste und neben ihr im RUZ Bereich kooperiert die NNA auch z. B. mit Universitäten, Lehrer der örtlichen Schulen (z. B. an Projekte wie „Meine Region im 21. Jahrhundert“, „MINT Summer School“ zur Kompetenzentwicklung von Kindern im Zusammenhang mit Nachhaltigkeit), Sportvereine, Fernsehen („Natur aktiv erleben“), Stiftungen (DBU „Lernlandschaften für Nachhaltigkeit“) usw. Damit kann die Einrichtung ein breiteres Spektrum von Programmen realisieren und zahlreiche Besucher erreichen.

Die NNA gehört zu dem Geschäftsbereich des Umweltministeriums, aber gerade im RUZ-Bereich ist sie auch auf Unterstützung durch einen breiten Kreis von Sponsoren (z.B. *Verein der Förderer und Freunde der Alfred Toepfer Akademie für Naturschutz eV*, *Lions-Club Schneverdingen*) angewiesen. Da das Umweltbildungszentrum Listhof ein Verein ist, ist die Unterstützung von Einzelpersonen, Firmen und Vereine etc. durch eine Mitgliedschaft im Trägerverein selbstverständlich wichtig. Die Sponsoren tragen damit ebenfalls wesentlich zum Erfolg der Aktivitäten und der Arbeit bei.





Deshalb finde ich es für die ungarischen Kulturzentren entscheidend nicht nur Kooperationen mit anderen Organisationen, sondern auch Verbindungen mit Sponsoren aufzubauen um Unterstützung für Umweltbildungsprogramme und Aktivitäten zu bekommen.

Die RUZ Kinderprogramme an der NNA sind so organisiert, dass die Teilnehmer auf eine erlebnis- und praxisorientierte Art lernen können. Basierend auf den Evaluationsbögen der Kinderprogramme ist dies von zentraler Bedeutung.

Im Umweltbildungszentrum Listhof steht das Erforschen von Lebensräumen und ökologischen Zusammenhängen, die Entwicklung eigener Fragestellungen und das Erarbeiten von Lösungen und Lösungsansätzen im Mittelpunkt. Die Kinder werden mit Hilfe verschiedener Materialien und Spielen angeleitet Lebensräumen mit ihrer Pflanzen- und Tierwelt zu erforschen.

Der Schwerpunkt auch bei den Programmen für die Öffentlichkeit liegt in beiden Einrichtungen auf dem Erleben der Natur, was wiederum die Natur den Menschen nahe bringt und Neugier auf sie und ihren Schutz weckt.

Die Kulturzentren sollten auch spielerische Bastelworkshops und außerschulische Aktivitäten in Verbindung mit der Natur organisieren. Im Herbst und im Winter an der NNA war ich an halbtägigen Kinderprogrammen rund um die Themen Wald und Energie beteiligt und konnte die von der NNA entwickelten Materialien sammeln und studieren, die viele naturbezogene Spiele, Aktivitäten und Projekte für Kinder und Jugendliche enthalten. Im Frühjahr konnte ich diese Themenbereiche im Umweltbildungszentrum Listhof durch weitere Themenfelder, wie Wiese, Lebensraum Wasser, gesunde Ernährung und Nutztiere ergänzen und zusätzliche Spiele und Methoden kennen lernen. Es ist wichtig die Schulen und Kindergärten mit den Kulturzentren zu verbinden, um die Effizienz der formalen Umweltbildung zu ergänzen und zu verbessern.

Im Umweltbildungszentrum Listhof beteiligte ich mich an ganz- und halbtägiger Ferienbetreuung, in der Kinder durch Themen wie z. B. Kräuter oder naturnaher Lebensstil für Umweltbewusstsein sensibilisiert werden. Die Programmangebote der ungarischen Kulturzentren enthalten häufig Sommerferienbetreuung für Kindergartenkinder und Schüler, welche auch gut rund um Naturthemen organisiert werden können.

Die ungarischen Kulturzentren eignen sich auch, um „Naturgeburtstage“ für Kinder zu organisieren. Eine gute Gelegenheit für Kinder durch spielerische Aktionen (z. B. Schatzsuche) in der Natur und/oder mit Durchführung praktischer Tätigkeiten (Basteln von Nisthilfen, Futterhäusern, Solarmodellen, etc.) die Natur spielerisch zu erkunden und mit allen Sinnen zu erleben.

In Zusammenarbeit mit lokalen Mitarbeitern der Nationalparks / Forstwirtschaft / NGOs im Bereich Umwelt- und Naturschutz könnten durch die Kulturzentren organisierte Führungen in die Natur und umliegende Naturschutzgebiete organisiert werden, um die Bevölkerung über die lokalen natürlichen Gegebenheiten zu informieren und / oder sie in spezifische Themen (Vögel, Kräuter, Pilze, Geologie, Umweltauswirkungen der Landwirtschaft und anderen anthropogenen Aktivitäten usw.) einzuführen. Dadurch können die Kulturzentren solche Programme besser popularisieren und mehr Menschen erreichen.

Mit fachlicher Hilfe von und in Kooperation mit Fachleuten könnte außerdem die Bereitstellung von Informationstafeln und -Broschüren, die die lokalen Werte und natürlichen Sehenswürdigkeiten veranschaulichen (insbesondere von Institutionen, die in der Nähe von bedeutenden Ökosystemen, Kulturlandschaften, Naturschutzgebieten, usw. liegen), die breitere Bevölkerung ansprechen können.





## Diskussion

Im Vergleich zu Deutschland hat Ungarn kein solches ausgedehntes Netzwerk<sup>2</sup> von staatlichen oder privaten Umweltbildungszentren. Es gibt einerseits Natur/Umweltschutzzentren in ungarischen Nationalparks, außerdem Zentren, die verbunden mit Schulen arbeiten und andererseits, Zentren, die von eingetragenen oder nicht eingetragenen zivilen Organisationen geführt sind. Deshalb gibt es eine große Heterogenität in Bezug auf ihre Größe, die Qualität ihrer Arbeitsbedingungen, die Infrastruktur und die Qualität und Quantität ihrer unternommenen Aufgaben und damit auch eine eingeschränkte Wirksamkeit im Vergleich zu dem deutschen System. Aber in Ungarn gibt es ein ausgedehntes Netzwerk von kommunal geführten Kulturzentren, die die Öffentlichkeit gut erreichen können. Es wäre wichtig, dass diese Kulturzentren Umweltbildung auch in ihr Programm aufnehmen, weil so das bestehende Netzwerk aus Natur- und Umweltschutzzentren entscheidend ergänzt werden könnte. Umweltkultur gehört eng zu unserer Alltagskultur, daher könnten Umweltthemen in die Aktivitäten der Kulturzentren gut passen. Doch nach meiner bisherigen Forschung fühlen sich diese Einrichtungen nicht kompetent und haben keine Tradition in diesem Bereich. Deshalb wäre es wichtig sie mit gut funktionierenden Praktiken bei der Gestaltung des öffentlichen Umweltbewusstseins vertraut zu machen und ihnen entsprechende methodische Unterstützung zu liefern. Mein Hauptziel ist der Aufbau einer Anleitung für kulturelle Fachleute der Kulturzentren, die diese Lücke füllen könnte und kulturellen Fachleuten helfen könnte, das Spektrum ihrer Organisation in diese Richtung zu öffnen. In dieser Anleitung für kulturelle Fachleute soll einführend erklärt werden, wie Umweltbildung und Kultur miteinander verbunden werden können und welche Rolle Institutionen in diesem Prozess haben können. Hierzu soll die Anleitung die wichtigsten didaktischen Richtlinien für Umweltbildung für verschiedene Altersgruppen enthalten und konkrete Beispiele für Aktivitäten und Projekte im Zusammenhang mit Themen der Umweltbildung liefern, die sie in ihrer täglichen Praxis benutzen könnten. In diesem letzten Teil können die Praktiken, die ich während meines Praktikums in Deutschland sammelte besonders gut verwendet werden. Doch bei ihrer Anwendung ist es wichtig Kulturzentren und Umweltbildungszentren zu unterscheiden. Die Kulturzentren haben keine ausgebildeten Biologen und Umweltpädagogen. Sie haben aber kommunale Räume und Fachleute mit Kompetenzen in Programmorganisation und in der Regel auch mit pädagogischen Kenntnissen (entweder in Kinder- oder in der Erwachsenenbildung oder beides).

Spielerische Umwelt-Kinder-Programme für die Kleinen könnten auf einer Eins-zu-eins-Basis von den Kulturzentren verwendet werden und von ihren Mitarbeitern geleitet werden (viele von ihnen machen Fortbildungen zur Leitung von Kinderworkshops). Ich sah, wie die Gebäude und die Umgebung der NNA für pädagogische Zwecke ausgerichtet ist (z. B. Tümpel, Garten, Kisten für Bienen, Insekten, Vögel, Fledermäuse usw.). Diese Gestaltungsmöglichkeiten werde ich ebenfalls ins Handbuch aufnehmen, damit sie von Kulturzentren mit ähnlichen örtlichen Voraussetzungen angewendet werden können.

Das Hauptziel ist es, ihnen Ideen und Inspiration zu geben, und sie darauf aufmerksam zu machen, wie Themen in Verbindung mit Natur- und Umweltschutz und Nachhaltigkeit in den Kulturzentren behandelt werden können.





## Anmerkungen

<sup>1</sup> Aufgrund der Dokumente der internationalen Weltkonferenzen und Foren für Nachhaltige Entwicklung, siehe in Literatur

<sup>2</sup> Datenbank der deutschen Umweltbildungszentren: <http://www.umweltbildung.de/index.php?id=41&uwzseite=suchen&start=1&suchID=1>

## Literatur

Alfred Toepfer Akademie für Naturschutz (2008. Heft 1.): *Biologische Vielfalt: erleben und erforschen, nachhaltig nutzen und wertschätzen, schützen und erhalten*

Alfred Toepfer Akademie für Naturschutz (2008. Heft 2.): *Bildung für nachhaltige Entwicklung im Unterricht ab der 7. Klasse*

Alfred Toepfer Akademie für Naturschutz (2006. Heft 1.): *Lern-, Erlebnis- und Bewegungsspiele für Kinder im Vorschulalter*

Az ENSZ Környezet és Fejlődési Világkonferencia dokumentumai (1992): *Feladatok a XXI. Századra*. Budapest, Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium – Föld Napja Alapítvány, 1993

ENSZ (1992): *Riói Nyilatkozat a Környezetről és Fejlődésről*

Fésű József György (2000): *Közművelődés és környezeti nevelés*. In: *Felnőttképzés a közművelődésben*. Budapest, Magyar Művelődési Intézet

Hunyadi Zsuzsa (2004): *Találkozások a kultúrával 1*. Magyar Művelődési Intézet, 7.

IUCN-UNEP-WWF (1991): *Földünkért. Az élet fenntartásának stratégiája*. Budapest, Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium

Kövesdi Emese (2012): *Környezettudatos magatartás a közművelődésben*. In: *Trendek változások, innovációk a budapesti közművelődésben*. Slézia Gabriella (szerk.). Budapest, Budapesti Művelődési Központ (Módszertani füzetek 13. ISSN 1219-0632), 155-189.

UNESCO (2002): *Fenntarthatóságra nevelés - Riótól Johannesburgig: A tíz éves kötelezettségvállalás tanulságai*



SZEMLE

REVIEW





## FELNŐTTOKTATÁS-TÖRTÉNETI ÉS -ELMÉLETI ASPEKTUSOK EGY KIADVÁNY MARGÓJÁRA.

**Adult Education Historical and Theoretical Trends Sándor Striker (Szerk.)**  
Eötvös Kiadó, Budapest

**Szigeti Tóth János**

Az ELTE Pedagógia és Pszichológiai Kartudományos kutatásainak kiadványai között mutathatom be az Andragógia Tanszék Adult Education Historical and Theoretical Trends c. kötetét, amit, Striker Sándor szerkesztett és az Eötvös University Press adott ki 2012-ben angolul. A kötet hat tanulmányt foglal magába, amelynek szerzői hatan a Karon tevékenykednek, egy más egyetemről társuló és három külföldi szerző szerepel a kötetben. Imponáló minőség, imponáló teljesítmény. A hat tanulmányból négy empirikus, egy elméleti és egy történeti jellegű. Nemcsak az fontos, hogy angolul megjelent tanulmányokról van szó, hanem egy nemzetközi konferencia előkészületeinek kari termékei, amelyek *a nemzetközi standard, kutatási színvonalat képviselik*. Ez sajnos ritkaság, hiszen egyrészt a magyar felnőttképzés-, művelődés- szervezés, mint diszciplína nemzetközileg majdhogynem „néma” másrészt az angolul született művek is többnyire nem mindig adekvát, ún. fordítás-angolt jelentenek. Sajnos az EU tagságból következő, „kötelező” nemzeti jelentések, tanulmányok mellett akadémikus mű alig olvasható angolul a magyar szakmai kérdésekről. A hivatali jelentések pedig – ugyan néha kiváló szakemberek írják őket – mindig rohammunkában és a tudományos világ nem alaptalanul kormányzati termékeknek tartja őket, egyébként nemcsak esetünkben, hanem másutt is. Az inkább kivételes jelenség, hogy egyes igen fejlett EU tagállamokban a brüsszeli kötelezettségszerű jelentéseket jó időben előre pályáztatva kiadják kutató intézeteknek, egyetemeknek, amibe aztán kevésbé is „avatkoznak” bele. A fejlettség egy szintjén a helyzet tárgyilagos elemzése államérdek. Többek között ezért is jelentős ennek a tanulmánykötetnek az egyetemi közzététele.

A tanulmányok fő tematikai vonulatát a civil társadalom és demokrácia kérdései átfogó tartalmi irányultság jellemzi. Négy ország tanárképzésének jellemzőit mutatja be Fülöp Márta s egy brit, egy török és spanyol szerző *A versenyző és együttműködő polgár kérdése – tanárképzés négy országban* címmel. A kutatás eleve javasolja, hogy mélyebbre kell még ásni, de nem véletlen, hogy a nagy földrajzi és kulturális távolság ellenére mennyi páros, török-magyar és spanyol brit hasonlóság merül fel a gondolkodásban. Egyszerűen összefoglalva, mi és a törökök szeretjük a nemzeti szimbólumok keretében kifejezni identitásunkat, amíg a két másik nyugati országnál a polgári mibenlétnek sokkal erőteljesebb szociális és a demokratikus intézményrendszerhez kötődő elemei vannak. Aztán még kiélezettebb feltárás Fülöp Márta és Szarvas Hajnalka másik tanulmánya *Az együttműködő képesség versenyhelyzetben – mint civil kompetencia*. A tanulmányban újra felsoroltatnak azok a referencia számba menő kutatások – Kopp Mária és munkatársai, a Globális Érték Survey és más művek – amelyek hazánkban a bizalom igen alacsony szintjéről szólnak. Újító témaválasztás a versenyképesség és együttműködés kompetenciájának elemzése az üzleti világban. Az empirikus







anyagokból részletes listát ismerhetünk meg az akadályokról és azokról a feltételekről, amelyek az együttműködést elősegíthetik. A szerzők „az együttműködés, mint versenysztratégia” szó összetételben lelik meg a specifikumot és a megoldás lehetőségét is. Valóban stratégiai kérdés, hogy a tárgyban további feltárások folytatódjanak, hiszen a mai gazdasági-pénzügyi krízisből való kitörés egyik kulcskérdéséről van szó.

Striker Sándor elméleti munkájának címe *Demokrácia, részvétel, kontra paternalizmus – az informális tanulás a felnőttoktatásban*. Ma már nincs olyan szakmai előadás, amely ne szólna a tanulás hármass módjáról, s közöttük az informális tanulásról. De az EU közhely-definíciójával szemben itt egy innovatív és mélyen szántó elméleti fejtegetést találhatunk arról, hogy a minden oldalról a paternalizmussal jellemezhető, demokrácia-deficittel küszködő társadalmunkban „az informális tanulás” ezernyi színterén miért és hogyan dominál a magának a demokrácia hiánynak a rejtett dimenziójú informális újratanulással való fennmaradása. Lehet ez kicsit sommás összefoglaló, de újszerű és fontos, ahogy a szerző elméletileg kísérletet tesz az informális tanulás definíciójának és rendszerének tudományos igényű felvázolására.

Arapovics Mária több éves a civil társadalom elemzésével foglalkozó munkáinak tanulságait foglalta össze a tanulmányban. *A demokratikus, aktív állampolgárság megtanulása – a civil szervezetek és NGO-k szerepe az élet minden területére kiterjedő tanulásban*. Külföldi vendégeinknek is úgy lehetett a legegyszerűbben tudtára adni miről szól a tanulmány – mondtam – ha akarnak egy átfogó empirikus adatbázison alapuló, rövid és lényegre törő áttekintést szerezni a magyar civil társadalom demokratikus állampolgárság-formálásáról, akkor ezt a tanulmányt kell, hogy elolvassák. A KSH és a civil felnőttképzési ellátók minisztériumi statisztikái mögé néző adatgyűjtés és elemzés következtetéseiből csak egyet hadd ragadjak ki az alátámasztott megállapítások közül: a civil szervezetek maguk alig foglalkoznak a civil értékek ápolásával és tevékenységük célcsoportja és tartalma is munkaerő-piaci irányultság felé mutat. (?) A szerző azon kérdéssel és ajánlással helyett, hogy vajon mit lehet tanulni a non-profit munka által, azt javasolja, hogy szükség van a szisztematikus és szakmailag megalapozott NGO kompetenciák elsajátítására és képzési programokra.

A norvég támogatási alap dotációjával zajlott le az az empirikus kutatás, amit Kraici Mária és Czippán Katalin folytatott, *Oktatás a fenntartható fejlődésről a felnőttképzés keretei között*. A kérdőíves és fókuszcsoporthoz tartozó adatfelvételek végső következtetése nem túl biztató, amennyiben konstatálhatjuk, hogy a fogalom és a koncepció használata kevésbé ismert hazánkban, s az oktatás minden szintjén kívánatos lenne jelentéstartalmának megismertetése, kiváltképpen a felnőttképzésben ahol ilyen típusú tartalmak közvetítéséről alig tudtak beszámolni a megkérdezettek.

A történeti munkák között élvezetes és tanulságos olvasmány Kereszty Orsolya munkája *Felnőttoktatás a feminista mozgalomban Magyarországon globális kontextusban (1867-1914)*. Szomorúan ismerhetünk rá az eredetét tekintve, mai közéleti vitáink egy-egy „botrány szagú” megnyilvánulására, ha végigolvassuk honnan is jutottunk idáig. Az 1866-ban elfogadott oktatási törvény alapján nyílt lehetőség először, hogy elérjék a nők beiskolázását is, s az 1870-es években vált lehetségessé a nők számára a középiskolába jutás, továbbá 1895-ben az egyetemi tanulmányok. A szerző a Nő és a társadalom c. folyóirat szerepét vizsgálja, amely jelentős nemzetközi szakmai





segítséggel a női egyenjogúság egyik fontos fóruma volt, kiváltképp a női választójog megszerzése érdekében. A történeti munka is igazolja, hogy a törvények megalkotása igen lényeges elem, de nem nélkülözhető a mellette folyó érdekképviselés és érdekharc sem, amely nélkül a törvény holt betű maradhat.

Öröm volt a kötet olvasása, hiszen minden tudományos munka egyben láttelelet és kritikai útmutatás is. Elismerés a szerkesztőnek és a szerzőknek. Az áttekintés és szemlélés azonban újra felhívta a figyelmet a felnőttoktatás, művelődés- elmélet és -szervezés terén folyó kutatások fejlesztésének néhány alapvető kérdésére.

Sürgető előrelépés kell, hogy a hagyományos egyetemi és főiskolai oktató munka kiegészüljön a „kutató egyetem”-re jellemző kutatásokkal és azok mindennapi oktatói munkába történő integrálásával, beleértve a merev tantárgyi és tanórai rendszert jórészt helyettesítő kutató-fejlesztő munka szerepének kiszélesítésével és legalizálásával. El kell készíteni egy mátrixot: mi az ami itthon sürgető és mi az, amit a fejlettebb országok már csinálnak, s amitől el vagyunk maradva. A kettő között összhangot kell teremteni. A művelődés- elmélet, -szervezés és felnőttképzés tudományos oktatása egy igen kis csoport a felsőoktatásban, s ugyancsak sürgető az egyetemi elzártság és intézményi sovinizmus csökkentése. Összefogva is igen kis érdekérvényesítő képességű csoportról van szó a magyar tudományos életben, amely különleges felelősséget ró mindnyájunkra. Ugyanakkor a magyar kutatás magában alig ér valamit. Noha sürgető hiány mutatkozik számos, „sivatagi fehér folt” feltárásában itthon, a nemzetközi kutatási hálózatokba történő bekapcsolódás is, létezés és nem létezés kérdése. S végül szeretnék már olyat is látni, hogy a pályázat készítés kudarca és sikere nem egy-egy leplezett egyéni akció, hanem közös fellépés. Az ismertetett kötet egy jó példa, hogy hasonló eredményeket hogyan lehetne létrehozni és prezentálni, mert a nyelvi némaságban ismeretlen náció vagyunk.





## ONIONS, HOMESTEADS AND INGRATITUDE: THE LIFE AND TIMES OF A POPULIST-SOCIALIST INTELLECTUAL

Ferenc Erdei 1910 – 1971; politikai életrajz

by Tibor Huszár, Budapest, Corvina Kiadó, 2012

Reviewed by Chris Hann

### Introduction

When I went to Hungary in 1975 to begin dissertation research on socialist transformations of rural economy, my advisers at the Ethnological Research Institute of the Hungarian Academy of Sciences soon drew the name of Ferenc Erdei to my attention. He was important, I was assured, not merely because his works in the genre of *szociográfia* displayed intimate knowledge of those regions of the Great Plain where I wanted to carry out field work, but also because of his theoretical insights into pre-socialist Hungarian society and his espousal of cooperatives as a solution to the problems of long-term economic backwardness. It took quite some time before I was able to read and appreciate the books in question, and to realise the significance of Erdei's contributions not only as a scholar but also as a politician and public intellectual. Eventually, Erdei became a key figure in my early publications and his ghost came back to haunt me when I revisited the village of my original study to investigate postsocialist changes. The developments of the last two decades have unravelled a great deal of what Ferenc Erdei fought to accomplish in the Hungarian countryside. In particular, the political developments of recent years must cause him to turn in his grave. Against this background, Tibor Huszár's biography could not be more timely. It is an account of a lost world, of commitments, compromises, and values that are alien to the majority of Hungarians today, but which helped to transform the lives of millions of citizens in the later decades of socialism.

Huszár is a distinguished sociologist, well known for his work on the elites of the socialist era, including János Kádár himself and the influential left-liberal critic of Kádár's system, István Bibó. He encountered Erdei personally and was evidently captivated. As a result, this book is basically a labour of love, well produced (including numerous fine photographs) and extremely well documented on the basis of numerous extended interviews with contemporaries and private as well as publicly available archival sources. Yet Huszár does not sanitize the career of his hero. Erdei had many shortcomings during several stints as a government minister between 1944 and 1956. As a leader of the National Peasant Party, he was little more than a stooge for the communists, who found it more convenient to keep him as a loyal ally than allow him to follow his communist convictions by formally joining the Hungarian Workers' Party and its successor. Erdei was close to Imre Nagy, joined his inner cabinet at the climax of the 1956 revolution, and came very close to paying for this stance with his life. However, Kádár secured his release after several uncertain weeks in Soviet detention, presumably because Erdei's expertise was considered essential for the smooth implementation of the collectivization of





agriculture. Though he did not hold ministerial office again, right down to his early death from cancer in 1971 Erdei was a most active agent in the working out of Kádár's social compromise. This earned him the scorn of those who rejected that system in its entirety, especially after Kádár's death and the demise of socialism. Erdei was seen as a man who betrayed his own early progressive ideals, whereas István Bibó, a close friend from his university years onwards, won posthumous recognition for distancing himself from the Party and struggling in quasi-underground opposition to "tell truth to power" by developing ideas of a "third way" between capitalism and socialism. Yet Huszár makes it plain that the massive transformation of living standards in rural Hungary in the later years of the Kádár system owed a great deal to the battles fought both openly and covertly by Ferenc Erdei. In his own way, Erdei remained unflinchingly loyal to his peasant constituents. In the whole of the twentieth century, he was arguably their most articulate and successful spokesman.

### Life and Work

Ferenc Erdei was born in Makó, east of Szeged, in the southern Great Plain, into a family which was at once thoroughly peasant and yet imbued with urban traditions and bourgeois aspirations (particularly on the maternal side, for his father's father came from the landless stratum classified by ethnographers as *zsellér-kubikus*, and by some socialists as rural proletariat). They resided alternately in the town and on the distant homestead outside the settlement, the *tanya* which gave them more convenient access to their small plots. The region was already specialized in the production of onions as a cash crop. Ferenc was a bright schoolboy and at some level deeply marked at an early age by Calvinist Christianity. He entered the Ferenc József University in Szeged in 1929 to study law. Here he participated in the activities of the Gábor Bethlen Circle, the Miklós Bartha Society, and other student groupings. He responded enthusiastically to poet Attila József's 1930 angry declaration (in a manifesto written with Dániel Fábian) that the lay at the heart of all the country's social, economic and cultural woes. However, Erdei's roots in Makó ensured that, unlike others at the university with a more bourgeois background, he was never tempted to romanticise a lost rural idyll. Moreover, unlike some others who engaged in populist politics in these years, there was no tradition of anti-Semitism in the Erdei family.

Huszár pays close attention to Erdei's first publications and unpublished notes from his student years, which reveal the lifelong ambiguities of his stance. The unique "rural culture" (*falusi műveltség*) of the Hungarian peasant was palpably disappearing through processes of "embourgeoisement" (*polgárosodás*), of the kind exemplified by the entrepreneurial onion growers of Makó. The spread of a basically urban form of civilization in the form of capitalist farmers was progressive, and yet it was at the same time unwelcome, since it precluded the possibility of a distinctively peasant path of *civilizálódás* or *kulturálódás*. Erdei eventually found a reconciliation of these tensions in the form of cooperatives, which he became convinced would open a way toward non-capitalist modernization and rescue the rural masses from their poverty without compelling them to give up their unique Hungarian identity.





In the great cleavage which was consolidated during the 1930s between the *népi* (populist) movement and the *urbánus* elites of the capital, Erdei identified unambiguously with the radicals of the populist movement. He read and was deeply impressed by Lenin (not Marx, who was barely available to Hungarian readers at this time), as well as foreign and Hungarian scholarship in economics and rural sociology, but his allegiance was always to the peasants of Makó. After obtaining his degree, he returned home to work for the local onion producers' cooperative. They had been commercially successful in exporting their product as far afield as France. The cooperative funded a trip by Erdei in 1935 to inspect rural developments in Germany and Holland. These experiences influenced his first sociographic investigations, which were devoted to Királyhegyes (a settlement adjacent to Makó). This in turn led to a commission to write a volume for a new series of the Athenaeum publishing house called *Magyarország felfedezése* ("Discovering Hungary"), which soon became the gold standard of the populist movement. This volume (*Futóhomok* - "Drifting Sand") was based on Erdei's first-hand observations of contemporary conditions in the Danube-Tisza interfluvium. The young author traversed the region on a motorbike in the summer of 1937, lodging with Calvinist ministers, closely surveyed by the gendarmes wherever he went. The publication of this volume later that same year brought immediate national recognition. Erdei began to spend more time in Budapest (even the populists gathered in a coffee house in downtown Pest). He forged close links to a coterie of intellectuals, many of whom went on to become influential figures under socialism, in the framework of a social movement known as the March Front. In 1938, together with other leaders, he was sentenced to two months imprisonment for "slandering the nation" (*nemzetrágmazás*). After the demise of the Front, Erdei responded to the deteriorating political climate by establishing the National Peasant Party in 1939.

Following a failed marriage in Makó, Erdei spent much of the Second World War in rural retreat on a *tanya* close to the village of Szigetszentmiklós, nearer to the capital than to the family home. Still under the close monitoring of the gendarmerie, he farmed with his father and brother Sándor. Photographs show a supremely fit young man at work ploughing and plastering adobe walls. But this homestead was also equipped with a small library and it was during these years that Erdei completed in quick succession the volumes for which he is best known as a scholar: *Hungarian Town*, *Hungarian Village*, *Hungarian Peasant Society* and *Hungarian Tanyas*. Tibor Huszár shows that the principal intellectual influence on Erdei during these years was the historian István Hajnal. All of these books were deeply imprinted by Erdei's own biography in Makó; notwithstanding the generalising titles, the Makó variant of the *civis* tradition of the Great Hungarian Plain was hardly valid for all parts of the Plain, let alone the rest of the country; but this did not diminish the force of Erdei's vision. *Hungarian Peasant Society* (1942) is the volume that has stood the test of time best. It offered in 170 pages both an original theoretical overview and a detailed analysis of the crisis in the rural sector and its impact on different segments of the peasantry, including the "peasant-workers" (see Swain 1992 for a summary in English). While writing these books, Erdei remained active politically and he delivered a powerful pro-communist speech at the famous oppositional summer rally at Balatonszárszó in 1943. When the war drew to an end, he was working on a comprehensive







synthesis of Hungarian society in the inter-war decades which emphasized its dualistic character (this manuscript was only published in 1976). According to Erdei's diagnosis, antiquated notions of rank had continued to stymie the emergence of a bourgeois society long after the abolition of serfdom, and the principal representatives of modernity were not ethnic Hungarians at all but Germans and Jews. By now, his sympathies for the communist cause had crystallized. Breaking through the front lines, Ferenc Erdei began his formal political career as Minister of the Interior in December 1944, in the provisional government formed in the eastern zone, which was already controlled by the Red Army. He was still only thirty-four years old.

In this biography of almost 500 pages, Tibor Huszár devotes relatively little space to Erdei's achievements as a minister and deputy leader of the National Peasant Party in the early socialist era. His second marriage, to a committed communist who participated alongside him in celebrated sociographic team research in Nagykőrös, was a success, but the Erdeis experienced the horrors of the Rákosi regime close-up (notably the bloody suicide of their immediate neighbour Sándor Zöld in 1951). The political accomplishments of these years were undistinguished and recognized as such by Erdei himself later on. Huszár makes some excuses for Erdei's shortcomings at the Ministry of Agriculture in the Rákosi years, pointing out that implementation of the Party's policy of forced deliveries was in fact the responsibility of the Ministry of the Interior. There is no doubt that Erdei's sympathies lay not with the hardliners but with Imre Nagy, in whose first government he continued to serve as Minister of Agriculture.

Following the debacle of 1956, Erdei was obliged to concentrate more on cultivating his profile as a scientist and Academician. In a Preface to the third edition of *Drifting Sand*, he laconically noted the turbulent transformations of the previous two decades and corrected his original formulation implying the absence of class conflict in some forms of rural modernization, such as that of Kiskőrös, for the sake of communist political correctness. Much more importantly, Erdei played a key role in ensuring that Lajos Fehér and like-minded communist leaders with a pragmatic grasp of prevailing social relations in the villages were able to consolidate policies designed to enlist the acquiescence of the wealthier strata of the peasantry in the implementation of collectivization (cf. Varga 2001). The alternative at the time was simply to dispossess them as the class enemy. This was in fact the course advocated by Imre Dögei (a communist of rural proletarian descent on both sides, summed up by Huszár on page 389 as a man of "modest capabilities") and it was initially the strategy favoured by Kádár himself, who had little empathy with peasants. A long drawn out battle ensued, but in the early 1960s even the former *kuláks* (middle and wealthy peasants) were eventually welcomed as members of the new producers' cooperatives. Many progressed quickly to positions of leadership and responsibility in the new institutional framework. Thanks to the household plot and the decentralising incentives introduced with the 1968 economic reforms, the rural sector as a whole benefited enormously and came to exemplify the successes of Kádár's "market socialism". By the 1970s, even the inhabitants of relatively backward *tanya*-dominated communities, such as the one I investigated in Tázlár, mid-way between the Danube and Tisza in the region of drifting sand, were rapidly modernising their houses. On the basis of their own peasant labour, they participated in the consumer boom that eventually gave Kádár's social compromise a high degree of legitimacy in the eyes of most Hungarians (Hann 1980).







It is sad to note that Ferenc Erdei died in 1971, before the fruits of his endeavours, a uniquely synthetic populist-socialist *civilizálódás* of rural Hungary, became apparent in the 1970s and 1980s. Fascinating digressions and engaging personal reminiscences in the form of interview transcripts assume more prominence in the last chapters of this rich biography. It seems that Erdei and his family experienced more peace and contentment in these years, but his schedule remained punishing: as Director of a very productive research institute in agrarian economics, as General Secretary of the Patriotic People's Front, and as General Secretary (Vice-President) of the Hungarian Academy of Sciences, Ferenc Erdei was constantly in the public eye. Yet he somehow found the time (when already seriously ill) to contribute a volume to a revival of the *Discovering Hungary* series. This last monograph *Town and Country* was appropriately devoted to a reassessment of the evolving tight links between urban and rural sectors in his native region. Much of the work was grounded in the personal links which he built up with countless rural politicians and chairmen of the new producers' cooperatives. He visited these new provincial leaders to monitor local developments first-hand and helped them whenever he could behind the scenes in the capital. They arrived in droves for his funeral on 15 May 1971 in Makó, when the entire town came to a standstill and all the church bells pealed. The graveside speech of Lajos Fehér on behalf of the Hungarian Socialist Workers' Party was followed (among several others) by those of the President of the Academy of Science and the Calvinist Bishop. István Bibó was not allowed to make a speech, but he travelled privately by train and bus from Budapest to pay his last respects to his old friend.

### Postscript

I submitted the above review to the *Hungarian Quarterly* in summer 2013, but I did not receive an answer. This did not surprise me. This journal (for which I worked as a language editor in 1979-80, when it was known as the *New Hungarian Quarterly*) maintained a high-quality coverage of cultural and social affairs in Hungary during the first two decades after socialism. However, since the recent departure of the long-serving editorial team, publication has become irregular and the standard has dropped significantly. Why would the new editors of a state-subsidised magazine wish to have anything to do with an unsolicited review of a biography which provides a welter of solid evidence to salvage the reputation of a left-leaning intellectual-politician of the previous era? For some conservative Hungarians, Ferenc Erdei still represents the worst kind of fellow-traveller.

Tibor Huszár devotes hardly any space to Erdei's posthumous reputation.<sup>1</sup> His major works were republished in the years after his death, when his ideas and conceptualization of historical backwardness influenced a new generation of Eastern European sociologists (among them Iván Szelényi and Piotr Sztompka, who made them known to wider English-speaking readerships). Erdei's star had fallen by the time I published a short tribute soon after the collapse of communist power (Hann 1995). When I visited Makó in the early 1990s, municipal officials seemed uncomfortable in discussing Erdei's local image and standing. However, at least in his hometown his aura could not be dispelled so easily. There is now a centrally located bust, his family home can be visited, squares and schools bear his name, and his image adorns the entrance to a wonderful building known as the Onion





House, built in the late 1990s on the site of an original edifice that Erdei himself helped to inaugurate in 1935. It is the principal *művelődés* institution of the town, a culture house with a difference, because the architecture of Imre Makovecz highlights the centrality of onions as a cash crop to the modern history and *műveltség* of this corner of the Great Plain.

Little in Hungary is black or white nowadays, my friends often remind me. Makó sends a FIDESZ representative to parliament in Budapest, but the Socialist Party has a majority on the local council. This council has voted recently to transfer most of the town's schools to church control, thus reversing the action of Erdei's near contemporary and fellow-fellow-traveller Gyula Ortutay, the Minister of Education who nationalized all religious schools in 1949. This policy reversal is usually associated with FIDESZ, which has made it possible, yet in Makó it has been implemented by the socialists. The reason appears to be that the socialists consider that schools will have more room to manoeuvre and freedom to appoint the teachers they wish if they are in church hands than if they are regulated by new secular organs and liable to politically-motivated interventions. As a result, if Ferenc Erdei were growing up in Makó today, he would again be exposed at an early age to the teachings of the Reformed Church.

It is hard not to share Tibor Huszár's view that Ferenc Erdei's greatest achievements had little to do with the years when he held high office. Rather, the highlights came *before* he was a minister, notably in the field of sociography, and *after* he was a minister, when he worked tirelessly (mostly behind the scenes) to ensure that Hungarian collectivization would not repeat the mistakes of the Soviet prototype. Overall, collective farms in Hungary did work impressively well (Swain 1985). And even if the economic balance was not optimal in every respect, collectivization was crucial in the social incorporation of millions of rural Hungarians into a truly national community for the first time. However, it was too much to expect the beneficiaries and their descendants to show gratitude for measures which ran against the grain of their world view, which was based on the superiority of private property. Erdei's people, the post-peasants of non-cosmopolitan Hungary, vote overwhelmingly for FIDESZ, or for a party even further to the right. Ferenc Erdei would have no difficulty in understanding this. He would seek to counter, just as he countered the policies of the Independent Smallholders' Party in the 1940s, by pointing to the need for cooperatives to reconcile efficiency with equity and solve collective action problems. He would deplore the fact that, compared to the gains made in the later Kádár era, and in spite of the benefits which accrue to some farmers through EU accession, the gulf between town and countryside has widened significantly in recent years, along with social inequalities generally.

There are still places outside Makó where the name of Ferenc Erdei is still held in high esteem. I visited one of them in August 2013. True, Ópusztaszer is not very far away, in the same county of Csongrád, but this setting is very different: the country's *National Heritage Park*, a celebration of Magyar history on the site where the tribal chiefs allegedly conferred in 896 after taking possession of their homeland in the Carpathian Basin. How is it possible that a plaque depicting Erdei, sentenced in 1938 for slandering his nation, should greet the visitor at the entrance to this national shrine? The answer is that he was the multi-tasking public intellectual who chaired the committee which imaginatively launched this project in the late 1960s. The main purpose was to provide a new home for Árpád Feszty's panorama painting





of the original bloody “home-taking”, a canvas which had been a central feature of the millennial celebrations in 1896. The Ópusztaszer project was a clear indication of how socialists were looking to well-known symbols to unite the nation as the Kádár system took root. Restoration of Feszty’s *körkép* took many years and the complex was not opened until 1995 - appropriately enough under the socialist-led government of Gyula Horn. However, such places lend themselves more readily to the rhetoric of right-leaning politicians. The speech made here in September 2012 by FIDESZ Prime Minister Viktor Orbán, after unveiling a column supporting the totemic *turul* bird, attracted international attention for its aggressive assertion that “blood and soil” forge all ethnic Hungarians into a unique community.

Yet, once again, not everything in Hungary is what it appears to be. Alongside the fierce patriotism of the panorama painting, entertaining displays of nomadic equestrianism, and history exhibits which culminate in the heroism of the “kids of 1956”, ecological and non-nationalist educational goals are also prominent at Ópusztaszer. Ferenc Erdei’s name marks a nature trail and the large biosphere reserve helps to place the turbulent human history of this region in a wider perspective. Ethnographers from the University of Szeged have built up an impressive skansen representing conditions in the vicinity of Szeged in the immediate pre-socialist generations. One exhibit is an elementary school created especially to meet the needs of *tanya* children, i.e. those who lived all year round on the isolated homestead and not just seasonally, as emphasized in Erdei’s settlement theories. Just around the corner from this school, Erdei would be astounded to discover at the centre of the skansen the reconstructed house and yard of a Makó onion grower. Its unnamed, long-dead owner is accurately described as a progressive modernizer, but unsurprisingly there is no reference here to Erdei’s theory of embourgeoisement. After all, those entrepreneurial onion growers were eventually obliged to move on from being members of a voluntary, small-scale cooperative to join large-scale collective farms – not at all the path that Erdei had in mind for them when the onion cooperative of Makó gave him his first job in 1935.

Visiting Ópusztaszer shortly after reading Tibor Huszár’s book left me with some hope that Ferenc Erdei can now receive the recognition he deserves at the national level, and not merely in his hometown. The complexities of his life reflect the vicissitudes of the nation in Hungary’s painful, century-long transition from a backward agrarian society determined to share the running of a vast multi-ethnic empire to a small and relatively homogenous nation-state within the EU, whose norms it has struggled in recent years to observe. Like a few other distinguished Hungarians who experienced this extraordinary transition very directly in their life-histories (perhaps most notably Karl Polanyi, though in many respects the two lives could hardly have been more different), Ferenc Erdei proved that it is possible to feel close ties to the soil as one’s patrimony, and yet lean to the left of the political spectrum; to value one’s national identity and historical traditions very profoundly, and yet attach equal value to modern science, technologies and complex institutions such as collective farms, provided that these are put to use to ease and enhance the lives of the rural masses.

## Notes

<sup>1</sup> For more information about the activities of the Ferenc Erdei Association and many other matters, see Gyuris (2010).





This work, prepared independently of Huszár's biography, complements it by providing a full chronology of Erdei's life and significant posthumous events down to 2007, along with a meticulous bibliography of writings by and about Erdei. For further evidence of continued interest and respect for Erdei's manifold accomplishments around the centenary of his birth, see the collections edited by Gyula Varga in 2010 and 2011 (published in Szeged and Makó respectively). I thank László Kürti and Nigel Swain for drawing these works to my attention, after I had completed this review.

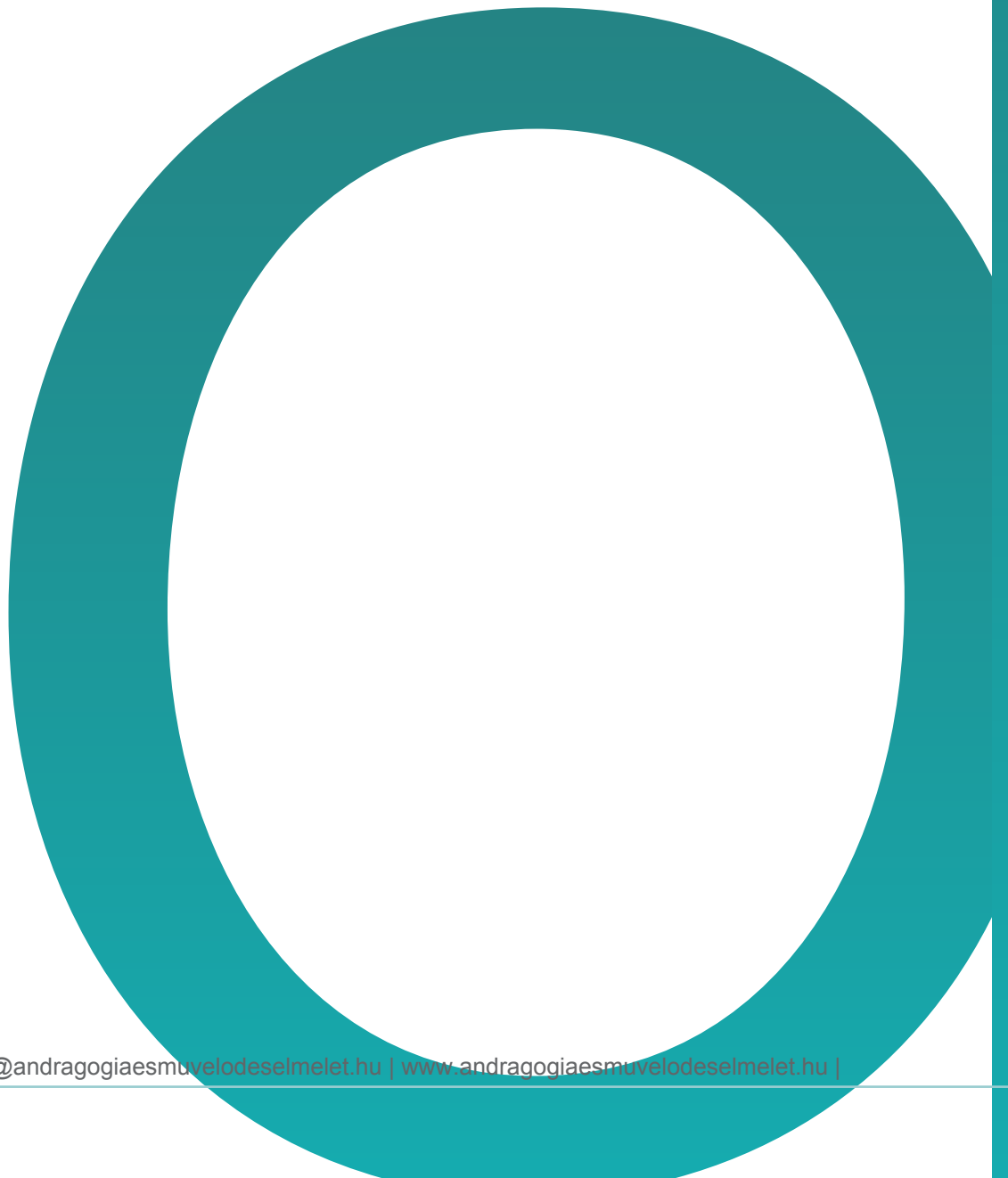
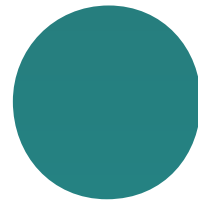
## Bibliography

- Gyuris, György 2010 *Erdei Ferenc munkássága. Bibliográfia és eseménytár*. Szeged: Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár.
- Hann, C. M. 1980 *Tázlár: a village in Hungary*. Cambridge: Cambridge University Press. 1995 'Ferenc Erdei, Antal Vermes and the struggle for balance in rural Hungary' In David A. Kideckel (ed.), *East-Central European Communities: the struggle for balance in turbulent times*, Oxford: Westview, pp. 101-15.
- Swain, Nigel 1985 *Collective Farms Which Work?* Cambridge: Cambridge University Press. 1992 *A presentation of Ferenc Erdei's Hungarian Peasant Society*. Working Paper 2, RuralTransition Series, Centre for Central and Eastern European Studies, University of Liverpool.
- Varga, Gyula (ed.), 2010 *Erdei Ferenc emlékezete. Válogatott írások, tanulmányok és visszaemlékezések*. Szeged: Bába.
- (ed.), 2011 *Tudományos emlékülés Erdei Ferenc születésének centenáriumán*. Makó: Az Erdei Ferenc Társasága Füzetei 22.
- Varga, Zsuzsanna 2001 *Politika, paraszti érdekérvényesítés és szövetkezetek Magyarországon 1956-1967*. Budapest: Napvilág.



ÖSSZEFOGLALÓK

ABSTRACTS





## ÖSSZEFOGLALÓK

**Maróti Andor**

### **A kultúra hiányzó egysége**

A tanulmány arra keres választ, hogy miért nem él a köztudatban a kultúra egysége. A kérdést indokolja, hogy emiatt nem ismerik fel, a kultúra a társadalmi fejlődés alapja. Csak művelt emberek fejleszthetik a gazdaságot, csak ők tudnak élni a demokratikus jogrendszer lehetőségeivel. Ha a kultúrát csak részterületeiben fogjuk fel, akkor nem is érthető meg szerepe az emberek életében. Még az iskola is tantárgyakra osztva ismerteti a kultúrát, s az általános műveltség helyett a szakmai specializációt részesíti előnyben. Ezért nem fejlődhet ki a tanulóknál az összefüggésekben való gondolkodás és az információk egységbe kapcsolására való készség, a kreativitás. Minthogy ez végtelen feladat, az élethosszig tartó tanulás igénye is fejletlen marad.

*Kulcsfogalmak: az emberi lét töredezettsége, a kultúra egysége, a kultúra mint a társadalmi fejlődés alapja, az összefüggésekben való gondolkodás, a kreativitás a műveltség jellemzője.*

**Chris Hann**

### **Szomorú szocializmusok – és még szomorúbb poszt-szocializmusok?**

Claude Lévi-Strauss legolvasottabb műve a dél-amerikai indián őslakosok közösségeinek eléjiája, búcsú egy olyan világtól, ami kihalófélben volt – ha még létezett egyáltalán – a II. Világháború előtti években, amikor a szerző odautazott. Sokak hasonló melankóliával gondolnak vissza „a létező szocializmus” élményeire, miután annak a kornak a háborúi is véget értek Kelet-Európában. Ennek a rendszernek nemigen voltak hívei – egészen addig, míg véget nem ért, s világossá nem vált, hogy a kibővült poszt-szocialista „állampolgári jogok” kétes értékűek, ha a munkához és a társadalmi biztonsághoz való hozzájutást nem biztosítják. A vesztesek között két csoport különösen érzékenyen érintett: a falusiak és a szocializmus értelmisége. A tanulmány egy városi és vidéki Magyarországot vizsgáló szociálintropológus szemszögéből vázolja fel sorsukat az 1970-es évektől a szocializmus bukását követő időkig.

*Kulcsfogalmak: Európa, értelmiség, Lévi-Strauss, nosztalgia, szocializmus, falusiak*

**Striker Sándor**

### **A történelmi tapasztalatok befolyása a felnőttképzési részvételre és döntésekre Magyarországon**

A felnőttoktatásban való részvételt – vagy éppenséggel rész-nem-vételt – a közvetlen racionalitás és érdek mellett Kelet-Európában olyan egyéb tényezők is befolyásolják, melyet a köznyelvben a „történelmi tapasztalat” bizonytalan és jórészt körülhatárolatlan kategóriájával írhatunk le. Az utóbbi időszak eredményei szerint Magyarországon az európai átlagnál jóval alacsonyabb a felnőttoktatásban való részvétel, holott a munkaerőpiaci mutatók nem indokolnának ilyen nagy különbséget. Álláspontunk szerint számos, társadalmi mentalitást formáló tényező is hozzájárulhatott







ennek a magatartásnak a döntéseit befolyásoló, az egyéni életstratégiákat módosító, azaz történelmi tapasztalatok (hallgatólagos tudástartalmak) létrejöttéhez, azaz ahhoz, hogy a felnőttoktatás és az abban való részvétel koncipiálása más Magyarországon, mint Nyugat-Európában. A magyar kultúrában az öntevékeny, „művelődés” nemzet-felemelő eszménye és gyakorlata társadalmi és nyelvi normává vált, majd a II. Világháború után bevezetett központi kezdeményezésű „felnőttoktatás” fogalom és gyakorlat új célok érdekében formális-paternalista keretek közé szorította ezt az addig más hagyományú szocio-kulturális szférát. A teljes foglalkoztatottságot is kitűző centralizált változtatások a végzettség és a jövedelem inkongruenciáját, a nem-formális felnőttoktatás infantilizálását, az informális tanulási folyamatok politikai stigmatizálását is magukkal vonták. Mindezek s a média együttes ráhatása olyan kettős „hallgatólagos tudást” és ugyancsak kettős közigazgatási gyakorlatot alakítottak ki a művelődés és felnőttképzés világában, amely az európai felnőttoktatási szándékokat és programokat mind elméleti, mind gyakorlati szempontból átértelmezte s egy szűkebb értelmezési keretbe zárta, ezzel a valóságosnál kedvezőtlenebb értékelést és önértékelést hozva létre.

*Kulcsfogalmak: hallgatólagos tudás, informális tanulás, történelmi tapasztalat, művelődés, formalizált felnőttoktatás, felnőttoktatási és közművelődési statisztika*

## **Feketéné Szakos Éva**

### **A felnőttképzés nemzetközi professzionalizációs folyamatairól**

A felnőttképzés professzionalizációja mind a hazai, mind a nemzetközi diskurzusban jelentős, aktuális témának számít. Érdeemes feltárni és megvitatni a téma újabb fejleményeit és megvizsgálni a hazai integráció esélyeit. A felnőttképzésben tevékenykedők nagyon sokféle módon segíthetik a felnőttek tanulását. A tanulást segítő személyek életpályájának alakulását kutatták többek között az Amerikai Egyesült Államokban, és Knox a pályafejlődés folyamatának négy fokozatát különböztette meg: (1) a belépés stádiuma, (2) a kreatív fokozat, (3) a transzformatív fokozat és (4) a transzcendens fokozat. A cikk a modell előnyeit és hátrányait elemzi a hazai adaptáció szempontjából és a szerző javaslatokat tesz a hazai változtatásokra.

*Kulcsfogalmak: a felnőttképzés professzionalizációja; szerepek és karrier fokozatok.*

## **Kiss Endre**

### **A modern dráma fejlődéstörténete, mint a modern kor végeredménye**

A fiatal Lukács Ausztria-Magyarország egyik legjelentősebb esztétája, illetve gondolkodója volt. Felidézendő tény, hogy a fiatal Lukács nagysága nem elsősorban eredetiségében állt, inkább abban, hogy ő volt a századelőnek az a gondolkodója (szigorúan egyes számban!), aki egyformán otthon volt a pozitívizmus, a kantianizmus, a hegelizmus, a szellemtudomány vagy az impresszionista-egzisztenciális fogalmiságban: Legsokatmondóbban a Rudolf Kassner szuggesztíójára kiformált „platonikus” szerepe láttatja: a platonikus-esztéta önmaga kijelölte missziója az, hogy egy másik művön, egy másik alkotó legmélyebb egzisztenciális kérdésfeltevésével való azonosuláson át





jusson el önmaga maradéktalan megvalósításához.. A fiatal Lukács egzisztenciális érzékenységben és filozófiai tudásban fölötte állt azoknak a kérdésfeltevéseknek, amelyekkel végül is foglalkozott, s idővel mintegy önmaga vált egy csoportképződési folyamat kiindulópontjává. A fiatal Lukács sokszor a kegyetlenség határáig lázad környezeté ellen. Hasonlóan absztrakt térből érkeznek e korban mások is a megújuló európai filozófiába, nagyon is sokat mondhat a Lukács-Wittgenstein vagy a Lukács-Rathenau párhuzam. A fiatal Lukács méltán élt és gondolkodott úgy, mint aki a későpolgári létezés egzisztenciális és szellemi lehetőségei fölé került. Művelődési útja során szinte fizikailag is be tudta járni, a szellemi lehetőségek gyakorlatilag mindegyikével való elmélyült ismerkedés során szisztematikusan végig tudta gondolni e dimenziókat.

*Kulcsfogalmak: fiatal Lukács, a modern dráma fejlődéstörténete, világnézet, későpolgári kultúra, művészetkritika, egzisztencia.*

### **Arapovics Mária**

#### **Adományozás, önkéntesség és társadalmi felelősségvállalás Magyarországon**

A jelen tanulmány az adományozás fogalmát, magyarországi sajátosságai és a lakossági és vállalati adományozás motivációs hátterét mutatja be.

A tanulmány rendszerezése szerint pénzadományok körébe sorolható a közvetlen pénzadomány, a vásárlásos adomány, a szervezeteken keresztül történő támogatás, pályázat. A természetbeni adományozás magában foglalja a tárgyi, a szolgáltatás, a véradás, az önkéntes munka és az eszmei, társadalmi tőkére alapozott adományok körét. A tanulmány bemutatja a vállalati társadalmi felelősségvállalás modelljeit és hazai gyakorlatát. A lakossági-civil akciók példája a MikulásGyár Alapítvány évenkénti gyűjtése, a vállalati felelősségvállalás bemutatott példája a vörösiszap katasztrófa idején kialakult segítségnyújtás tevékenységének esetleírása.

A tanulmány utal arra, hogy nem szerencsés a túlzott és felülről vezérelt állami felhívás és felügyelet, valamint az adományok és az adományozás központosítása, mert az efféle bábáskodás tönkretelheti az alulról jövő kezdeményezéseket.

*Kulcsfogalmak: lakossági adományozás, önkéntesség, vállalati társadalmi felelősségvállalás, CSR*

### **Bukta Zsuzsanna**

#### **Új kihívások a sport civil szférájában: megfelelnek-e a sportegyesületek a közösségi igényeknek?**

A sportegyesületek az elmúlt századokban a sporttevékenység szervezésén túl általában olyan többletfunkciókat is hordoztak, amelyek az elnyomó rendszerek során az egyén szabad cselekvésének, ha korlátozottan is, de teret adtak. Napjainkban már inkább az egészséges életmód teljes körű terjesztőiként, a közösségi élet színtereként adhatnának pluszt az állampolgárok számára. Létszámukat tekintve a sportegyesületek mindig is a civil szféra jelentős hányadát alkották, Magyarországon jelenleg minden ötödik nonprofit szervezet a sporttevékenységhez kapcsolódik. Jellemzőik alapján öt sportklub-típust határozhatunk meg, ezek leképezik a magyar sport általános viszonyait is. Mivel ez az elsősorban egyesületi réteg jelentős taglétszámmal rendelkezik (az ország





lakosságának 8-9%-a), felmerül a kérdés, hogy milyen közösség-szervező erővel rendelkeznek, a szigorúan vett sporttevékenységen túl be tudnak-e tölteni egyéb társadalmi funkciókat is. A tanulmány kérdőíves felmérés alapján három területet vizsgált meg a fentiek megállapítására. A sportegyesületek tagsági mutatóit, tevékenységeinek jellemzőit, valamint a klubokban megjelenő önkéntesség sajátosságait. Összességében elmondható, hogy a sportegyesületek jelenleg kevésbé befogadók, tevékenységük túlzottan a versenysportra koncentrál, a lakossági szolgáltató szerep nem elég fejlett még ahhoz, hogy közösségi igényeket elégítsenek ki.

*Kulcsfogalmak: sportegyesület, közösség, tagság, társadalmi szerep*

### **Kálmán Teréz**

#### **Katolikus felnőttképzés, vagy felnőttképzés a katolikus egyházban**

A katolikus egyháznak a kezdetek óta hármass küldetése van: tanító szolgálat, papi szolgálat és a közösség szolgálata. Ezen hármass funkcióból tanulmányomban a tanító szolgálatra fókuszáltam. Munkám során arra kerestem a választ, hogy az egyháza történelemben oly kiemelkedő szerepvállalása az oktatás és a felnőttképzés területén milyen sajátosságokkal bír napjainkban. Tanulmányomban a felnőttképzés intézményrendszerének tagolódása szerint a római katolikus egyház részvételét a formális és a non-formális felnőttképzés és az informális tanulás területén egyaránt vizsgáltam.

*Kulcsfogalmak: katolikus felnőttképzés, evangelizáció, egyházi részvétel oktatásban, tanító szolgálat*

### **Kövesdi Emese**

#### **Beszámoló a DBU ösztöndíj tapasztalatairól – Tanulmány a német környezeti nevelési intézmények környezeti nevelési módszereiről**

A tanulmányban a szerző a Német Szövetségi Környezetvédelmi Alapítvány (Deutsche Bundesstiftung Umwelt) egyéves kutató-ösztöndíjával német környezeti nevelési szervezeteknél szerzett tapasztalatait elemzi abból a szempontból, hogyan lehetne az ott alkalmazott jó gyakorlatokat a magyar művelődési központok gyakorlatában is bevezetni a környezeti nevelés fejlesztése érdekében. Felhívja a figyelmet arra, hogy többek között a különféle természetvédelmi, környezetvédelmi állami és civil szervezetekkel való együttműködés, a szponzoráció, a közoktatási intézményeket, óvodákat megcélzó iskolán kívüli programok szervezése, vagy a művelődési házak közvetlen környezetének célszerű kialakítása a művelődési házak számára is lehetőséget kínálnak arra, hogy a környezeti nevelés színtereiként funkcionáljanak. Rámutat, hogy a közművelődés kiterjedt intézményhálózata, amely a legszélesebb társadalmi rétegeket képes elérni, hatékonyan egészítheti ki a környezeti neveléssel foglalkozó szervezetek hálózatát. Hangsúlyozza azonban azt is, hogy ebben a folyamatban fontos a megfelelő szakmai segítség és inspiráció nyújtása is a művelődési házak számára.

*Kulcsfogalmak: környezeti nevelés, környezettudatos szemléletformálás, művelődési ház, Németország, Deutsche Bundesstiftung Umwelt*





## ABSTRACTS

**Andor Maróti**

### **The Missing Unity of Culture**

This study seeks answers for the question, why don't we have the concept of the unity of culture in public opinion. This question is justified as people don't recognize, that culture is a base of social development. Only educated people are able to develop economy and they can use the opportunities of democratic rights. According to a quoted literature the unity of human existence has been broken six century ago. Since then the disintegrating reality has been increasing further in consequence of the division of labour. Even schools convey culture fragmented into individual subjects, and instead of a broad horizon education they prefer specialization. This way the pupils can't develop a contextual thinking, a correlation and integrity of information and a readiness to creativity. As these are endless tasks, therefore they are not prepared to develop the need for lifelong learning either.

*Keywords: disintegrating human existence, unity of culture, the culture as base of social development, thinking in the connections and creativity, as the main characteristics of education.*

**Chris Hann**

### **Sad Socialisms - and even sadder postsocialismus ?**

Claude Lévi-Strauss's most accessible work was an elegy to the 'natural' world of indigenous Indian communities of South America, a world that was already on the wane (if not quite disappeared) when he travelled on that continent before the Second World War. Some citizens evoke a comparable wistful melancholy in looking back on the experience of 'actually existing socialism' in Eastern Europe when that war was over. Those regimes were not much loved by anyone - until they ceased to exist and it became clear that the citizens' enhanced postsocialist 'rights' were of dubious value when they had lost their entitlements to work and social security. Two social groups prominent among the losers are the villagers and the socialist intelligentsia. The paper outlines their fortunes under socialism and after its demise from the personal point of view of a social anthropologist familiar with both urban and rural Hungary since the 1970s.

*Keywords: anthropology, Europe, intellectuals, Lévi-Strauss, nostalgia, socialism, villagers*

**Sándor Striker**

### **Historic Experiences as Decision-Influencing Factors of Strategies Concerning Participation in Adult Education in Hungary**

According to EU statistics the proportion of adult population participating in adult education in Hungary is one of the lowest in Europe. This paper points out that certain historic experiences are influential factors in this 'low' participation in adult education in Hungary.

The double processes of *externalization* and *internalization* in the field of adult learning in a given culture provide explanation for the formation of tacit knowledge as both expressions become a part





of this tacit knowledge. The paper proposes that it is not history, but the *pattern of certain histories* which is the formative factor, so it is not the *chronology, but the typology* of the formation process, what is to be considered. A shift in focus from “művelődés” – self cultivation – to the introduction of a paternalized formal adult education in Hungary initiated the stigmatization of informal learning and the infantilization of non-formal adult education. The paper proposes that it would be important to improve cross-cultural communications to interpret and accept these features and re-establish them according to their valid content.

*Keywords: informal learning, tacit knowledge, patterns of histories, formalization of adult education, stigmatization of informal learning, adult education terminology and statistics*

**Éva Fekete Szakos**

### **International Processes in the Professionalization of Adult Education**

Professionalization of adult education has a remarkable actuality both in national and international context. It is worth discussing the new developments of that topic and examining the possibility of their integration into the Hungarian discourse about adult education. Adult educators can help adults learn in very many various ways. The career development of adult learning personnel has been studied among others in the United States. Knox identifies the following 4 stages of career development: (1) Entry, (2) Creative, (3) Transformation and (4) Transcendent. The features of the model will be discussed and criticised for the Hungarian adaptation, and modifications of the model will be proposed.

*Keywords: professionalization, adult education, roles and carrier stages.*

**Endre Kiss**

### **The Genealogy of the Modern Drama as the End Result of the Modern Age**

The methodical dimensions, in the stricter sense of the term, of the *Genealogy of the Modern Drama*, reveal practically all the characteristic problems of the work of the young Lukács. This methodology is, on the one side, *coherent*, on the other side, *eclectic*. It comes from the extreme and chaotic wealth of the *philosophical-methodical* culture and of the simultaneous exceptional extent of the positive (and even positivist) knowledge of the young scholar. The duality of this extremely large *methodical* arsenal and also of the extremely large *positive* knowledge if European dimensions, allows the author to develop in his methodology a *creative eclectism* (and in fact constantly coherent).

From this absolutely not purely immanent analysis, *the highest problem of style* of the new drama develops by the young Lukács (through which again an excellent and largely evident example is given to us for the growing together of immanent and superficial moments of the work). It is further a very important sign, if the young Lukács searches to make clear with a quotation of *Dilthey* the so interpreted problem of *style*. On the one side, he indicates with this information, that his *methodological perfection* coincides in this respect with *Dilthey*, that he wishes to constitute with it also a complete inventory of the literary work interpretation as *Dilthey* always intended to do it in front of a large professional public. This means





also, that Dilthey, behind this unique conception, has absolutely a role of model. Only at this point of the analysis, it becomes unquestionable, that the drama, due to *this* ontological consistence, cannot reach its profound objective, it cannot present its protagonists, *in no sense of the word*, as *heroic*. The forms of life, the bases of the social being, which we already know about, that they are supported *social-ontologically*, do no longer allow this attitude. *The existence defeats the abstract will of the protagonist, the background defeats the heroes acting on the scene.*

*Keywords: young Lukács, genealogy of the Modern Drama, Weltanschauung, the late bourgeois culture, art criticism, existence.*

## **Mária Arapovics**

### **Donation, volunteering and social responsibility in Hungary**

The present study introduces the concept of donation focusing on the special characteristics of its individual and corporate motivations and practice in Hungary.

The study offers a system of classification for donations according to their direct or indirect ways and their further characteristics as e.g. purchase donations, organizational donations and tender donations. Methods include in-kind donations like offering tools and other items, services, blood, volunteer work as well as immaterial donations based on human and social capital. The author introduces the Hungarian models and practices of Corporate Social Responsibility. Individual cases are also analyzed as the annual civilian initiative of the 'SantaFactory' and the example of CSR in case of the help and support offered during and after the red-sludge catastrophe in the country.

The study points out the somewhat unfortunate consequences of the over-centralized top to bottom state control in managing donations, as this excess assistance may ruin local initiatives.

*Keywords: individual donation, volunteering, Corporate Social Responsibility, CSR*

## **Zsuzsanna Bukta**

### **New Challenges in Sports' NGO Sector: Can Sport Clubs Play Community Roles?**

Through the history, sports associations were always more than just grounds for practicing sport; during anti-democratic regimes they were also platforms of free will and opinion-sharing. Nowadays they don't hold such meanings, there additional tasks should be organizing community activities, spreading ideas of healthy lifestyle. There are five types of sport clubs in Hungary, they represent the whole Hungarian sport. The membership of sport clubs is very significant in the nonprofit sector, every fifth NGO is connected with sports, ca. 8-9% of the Hungarian population is member in a sport club. The question is obvious, whether this high number of sport association is able to organize community activities, if they can play further social roles. This paper examines three main areas, using the results of a questionnaire: the membership features, their activities and the volunteering in these sport clubs. The result of this research is, that Hungarian sport clubs are not yet able to play social roles, they have limited abilities to concentrate on service providing to wide range of the population.

*Keywords: sport association, community, membership, social role, volunteering*







**Teréz Kálmán**

### **Catholic Adult Education or Adult Education in the Catholic Church**

The Roman Catholic Church has a triple mission since the beginning: teaching service, priestly ministry and community service. In my study I focused on the teaching service. In my work I tried to find an answer to the role of the Church in education and in adult education, and their respective characteristics today. In my study I analyzed the participation of the Roman Catholic Church in formal, non-formal and informal adult education.

*Keywords Catholic Adult Education, evangelization, Church participation in education, teaching service*

**Emese Kövesdi**

### **Report on the Experiences of a DBU Scholarship – A Study of the Environmental Education Practices of German Environmental Education Centres**

In this study the author analyses the experiences she gained at German environmental education centres during her one-year research scholarship of the German Federal Environmental Foundation (Deutsche Bundesstiftung Umwelt). The study aims to find ways to adapt the good practices of these institutions to the practices of Hungarian community cultural centres in order to improve environmental education. It says that among others, cooperation with governmental and non-governmental environmental -and nature protection organisations, sponsorship, organisation of programs for educational institutions and kindergartens, or designing the immediate surroundings of the community cultural centres to the purpose can enable them to function as scenes of environmental education. It points out that the extensive network of community education which can reach the widest layers of the society could effectively complete the network of institutions dealing with environmental education. However, it also stresses the need for professional help and inspiration for the community cultural centres in this regard.

*Keywords: environmental education, shaping environmental consciousness, community cultural centre, Germany, German Federal Environmental Foundation*





## SZERZŐINK

### **Arapovics Mária**

(1973) felnőttképzési szakértő, civil-nonprofit szakember, az ELTE PPK Andragógia és Művelődéstudományi tanszékének egyetemi adjunktusa. Tanulmányok: ELTE TFK magyar és történelem szakos tanár (1996), ELTE TFK művelődésszervező (1997), IKT idegenforgalmi ügyintéző (1997), Londoni Egyetemen művészeti menedzser (2000), Debreceni Egyetemen BTK művelődési és felnőttképzési menedzser (2004) ELTE Neveléstudományi Doktori iskolája PhD. (2009) Idegenvezető Egyiptomban, kulturális menedzser (Honvéd Együttes), a közoktatásban és felnőttoktatásban tanít Budapesten és Londonban. 2008-2009-ben a Szociális és Munkaügyi Minisztérium Felnőttképzési és Szakképzési Főosztályának felnőttképzési minőségfejlesztési és akkreditációs referense, a Felnőttképzési Akkreditációs Tanács tagja. 2001-től oktatásszervező, 2004-től óraadó, majd 2009-től főállású oktató az ELTÉ-n. Főbb kötetei: Felnőttképzési civil szervezetek Magyarországon (2007), A közösség tanulása (2011). Az ELTE andragógia alapszakának szakfelelőse, szakképzési programok tananyagfejlesztője és tankönyveinek szerző-szerkesztője. Több civil szervezet alapítója, aktív tagja, az ELTE Az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány elnöke.

E-mail: [arapovics.maria@ppk.elte.hu](mailto:arapovics.maria@ppk.elte.hu)

### **Bukta Zsuzsanna**

1974-ben született Miskolcon. Szegeden magyar szakos bölcész, Budapesten sportmenedzser diplomát szerzett. Tizenkét éve tanít sportmenedzsmenettel és sportszociológiát, jelenleg az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán az Egészségfejlesztési és Sporttudományi Intézet oktatója. Kutatási területe a sport civil szférája, az állam, illetve az önkormányzatok és a nonprofit sportszervezetek kapcsolata, a sportfinanszírozás, a sportegyesületek és sportszövetségek működése. Jelenleg PhD fokozata megszerzésén munkálkodik. Korábban hat éven keresztül dolgozott a sport kormányzati szerveinél. A Magyar Sporttudományi Társaság tagja, alapítója és elnöke a Négyesfogat Egyesületnek, amely a magyar sport civil szféráját segíti kutatási programokkal, képzéssel és pályázati tanácsadással.

E-mail: [bukta.zsuzsanna@gmail.com](mailto:bukta.zsuzsanna@gmail.com)

### **Feketéné Szakos Éva**

(1959), az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karának Neveléstudományi Intézetében az Andragógia és Művelődéstudományi Tanszék habilitált tudományos főmunkatársa. Az Andragógia alap- és mesterszak oktatója és a mesterszak szakfelelőse. Az ELTÉ-n szerzett okleveles középiskolai tanári végzettséget, valamint 2001-ben PhD és 2013-ban habilitált doktori fokozatot a neveléstudomány (andragógia) területén. 2010-ig a SZIE egyetemi docense és az ELTE óraadója volt. 2007 óta oktat az ELTE Neveléstudományi Doktori Iskolájában, melynek Andragógia Programját 2013 óta vezeti. Az MTA Pedagógiai Bizottság Andragógiai Albizottságának tagja. Kutatási területei az andragógia elméletei, a felnőttek tanulása és a felnőttképzés trendjei.

E-mail: [szakos.eva@ppk.elte.hu](mailto:szakos.eva@ppk.elte.hu)



**Hann, Chris**

Walesben született 1953-ban. Az Oxfordi Egyetemen politológiát, filozófiát és közgazdaságtant, majd Cambridge-ben szociálintropológiát tanult. Kelet-Európában (Magyarországon és Lengyelországban) majd Törökországban és Kínában (Xinjiang Ujgur Autonóm Terület) végzett terepmunkát. Előbb a Cambridge-ben és a Kenti Egyetemen Canterburyben oktat antropológiát, majd 1999-től a németországi Halléban a Max Planck Institute of Social Anthropology alapító igazgatója.

E-mail: [hann@eth.mpg.de](mailto:hann@eth.mpg.de)

**Kálmán Teréz**

(1989) okleveles andragógus (Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2012.), jelenleg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási témája: A katekézis andragógiai aspektusainak vizsgálata.

Korábbi tudományos tevékenységek/eredmények: OTDK különdíj (2009), OTDK III. hely (2011), részvétel az „Egyetemes értékek az egyetemen” c. kutatásban.

2009/2010. Köztársasági ösztöndíjas hallgató.

E-mail: [kterez@gmail.com](mailto:kterez@gmail.com)

**Kiss Endre**

(1947) filozófus, az MTA doktora (D.Sc.), egyetemi tanár. A hetvenes években az Osztrák-Magyar Monarchia filozófia- és eszmetörténetének, illetve a magyar filozófia- és eszmetörténet problémáival foglalkozott. Filozófiai tevékenységének középpontjában ezt követően *Nietzsche* állt. 1982-ben könyvet írt filozófiájának magyarországi recepciójáról, 1993-ban monográfiát Nietzsche filozófiájáról, 2005-ben kiadta e monográfia kétszeres terjedelműre növelt végleges változatát és egy németnyelvű Nietzsche-tanulmánykötetet. 1989 után e témák mellett a kelet-európai és egyben a globális fejlődés komplex problematikájával foglalkozott. 1991-ben kutatócsoportot alapított a jelen filozófiai értelmezésének kidolgozására. Számos filozófiai és tudományos monográfia szerzője. Humboldt-ösztöndíjas.

Honlap: [www.pointernet.pds.hu/kissendre](http://www.pointernet.pds.hu/kissendre)

**Kövesdi Emese**

1985-ben született, 2005 és 2010 között az ELTE PPK művelődésszervező-pedagógia szakos hallgatója. 2010 szeptemberétől az ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskolájának doktorandusza. Kutatási témája a művelődési házak és kulturális központok szerepének, lehetőségeinek vizsgálata a környezettudatos szemléletformálásban. 2011 – 2012-ben a német Deutsche Bundesstiftung Umwelt környezetvédelmi alapítvány közép- és kelet-európai fiataloknak szóló ösztöndíj programjával egyéves németországi szakmai gyakorlatra szóló ösztöndíjat nyer, amelyet német környezeti nevelési központok gyakorlatainak tanulmányozásával tölt.

E-mail: [kovesdiemese@gmail.com](mailto:kovesdiemese@gmail.com)



**Maróti Andor**

1927-ben született. Felsőfokú tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom szakán végezte, emellett tanult a történelem és az újságíró szakokon is. 1961-től 1995-ig oktató volt az ELTE Bölcsészeti Karán a népművelés-szakán, docensként nyugdíjazták. Kandidátusi értekezését a kultúra fogalmának fejlődéséről írta és védte meg 1977-ben. Nyugdíjazása után 2008-ig tanított még az ELTE Tanárképző Főiskoláján, később Pedagógiai és Pszichológia Karán az andragógia-szakon.

E-mail: [maroti.andor@freemail.hu](mailto:maroti.andor@freemail.hu)

**Striker Sándor**

(1953) egyetemi docens, irodalomtörténész, művelődéskutató. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karának Neveléstudományi Intézetében az Andragógia és Művelődéstudomány Tanszék tanszékvezetője. Az ELTE-n magyar-népművelés és filozófia szakokon végez, általános és középiskolában tanít, majd a Közművelődési Információs Központ és az MTA Filozófiai Intézetének munkatársa. MTA-Soros-ösztöndíjas, a Holland Királyi Akadémia rezidens kutatója (1989-90). A kulturális szaktárcánál 1991-től az új kulturális törvény kidolgozásának felelőse, közművelődési főosztályvezető. A londoni Magyar Kulturális Központ alapító igazgatója, kulturális diplomata. Irodalomtörténetből szerzi meg PhD fokozatát (1997), a Magyar Iparművészeti Egyetem, oktatója, a Német Népfőiskolai Társaság magyar irodája által kiadott felnőttképzési szakkönyv-sorozat szerkesztőségi bizottságának tagja. Kultúraelméleti és nemzetközi felnőttképzési tárgyakat oktat magyar és angol nyelven az ELTE BA, MA és doktori képzésében. A Kulturális Szakszínűségért Alapítvány elnöke, a Hagyományok Háza Baráti Köre és a Magyar Emlékekért a Világban egyesületek tagja.

Honlap: [striker.sandor@ppk.elte.hu](mailto:striker.sandor@ppk.elte.hu)

**Szigeti Tóth János**

1947-ben született, szociológus, PhD tudományos minősítését a felnőttképzés szakterületén érte el, az ELTE és több más egyetem oktatója. A Magyar Népfőiskolai Társaság elnöke, 1994-2007 Felnőttoktatás Nemzetközi Tanács alelnöke 2000-2002 Európai Felnőttoktatási Társaság alelnöke 2002-2008 Európai Felnőttoktatási Társaság elnöke 2001-2008 EU Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatóság szakértője

E-mail: [toth@nepfoiskola.hu](mailto:toth@nepfoiskola.hu)





## AUTHORS

**Arapovics, Maria** born in 1973, registered expert of adult education, researcher of civil society and NGOs, full time assistant professor at the Department of Andragogy and Cultural Theory, Faculty of Education and Psychology, Eötvös Loránd (ELTE) University Budapest. Her graduate studies: Teachers' Training College, ELTE, B.A. in History and Hungarian Language and Literature (1996) .B.A. in Community Culture and Adult Education (1997) IKT Tour manager (1997) Birkbeck College, London University, Arts Management and Administration (2000) Debrecen University, M.A. in Cultural Management and Adult Education (2004), She took her PhD at the Doctoral School of Education, PhD Program in Education, ELTE on 'The role of civil society and NGOs in life-wide learning' in 2009. Work experience: president of the Student Union of Eötvös Loránd University, a tour guide in Egypt, art manager of the Honvéd Arts Ensemble, and teacher at different levels of education and adult learning in Budapest and London. Between 2008-2009 worked as a counselor at the Department of Adult and Vocational Education in the Ministry of Social Affairs and Labor, she was member of Accrediting Board of Adult Training. Books: Non-profit Organizations for Adult Education in Hungary (2007), Learning the Community (2011) Leader of Andragogy BA degree program at ELTE, Curriculum Manager and study book co-editor/ author of for National Vocational Training Programs. Founder and active member of NGOs, president of Eötvös University Lifelong Learning Foundation.

E-mail: [arapovics.maria@ppk.elte.hu](mailto:arapovics.maria@ppk.elte.hu)

**Bukta, Zsuzsanna** was born in Miskolc, in 1974. She graduated in Hungarian literature and language and sports management. She has been teaching sport sociology and sports management for twelve years. She is an assistant professor at the Faculty of Psychology and Pedagogy at ELTE University, Budapest. Her field of research is the nonprofit sector of sport, the relationship between the governmental and non-governmental sector of sport and sports financing. Earlier she used to work for six years as civil servant for the ministry of sports in Hungary. She is member of the Hungarian Sports Science Association, she established an association to support sports clubs with consultancy and trainings.

E-mail: [bukta.zsuzsanna@gmail.com](mailto:bukta.zsuzsanna@gmail.com)

**Feketéné Szakos, Éva** is a habilitated senior scientific associate at Eötvös Loránd (ELTE) University, Faculty of Education and Psychology, Institute of Education, at the Department of Adult Education (andragogy) and Cultural Theory. She is a lecturer of Andragogy BA and MA degree programs and the leader of the Andragogy MA degree program at ELTE. She graduated from that university as a secondary school teacher, got her PhD degree in 2001, and her habilitated doctor degree in 2013 in the field of education. She served as an associate professor at Szent Istvan University and as a part-time lecturer at ELTE until 2010. She has been giving lectures at the Doctoral School of Education at ELTE since 2007 and is the leader of the PhD program of Andragogy since 2013. She is a member of the Andragogical Subcommittee of Pedagogical Committee of the Hungarian Academy of Sciences. Her research fields are: theories of andragogy, learning in adulthood and trends of adult education.

Email: [szakos.eva@ppk.elte.hu](mailto:szakos.eva@ppk.elte.hu)





**Hann, Chris** was born in Wales in 1953. He studied Politics, Philosophy and Economics at Oxford University and Social Anthropology at Cambridge. He has carried out fieldwork in Eastern Europe (Hungary and Poland), Turkey and China (Xinjiang Uyghur Autonomous Region). After teaching anthropology in the UK at the Universities of Cambridge and Kent (Canterbury), Hann moved in 1999 to Halle, Germany, as a Founding Director of the Max Planck Institute for Social Anthropology. E-mail: [hann@eth.mpg.de](mailto:hann@eth.mpg.de)

**Kálmán, Teréz** born in 1989, Andragogue (Eötvös Loránd University, 2012.), PhD Student in Eötvös Loránd University Doctoral School of Education. Research topic: Andragogical aspects of catechesis. Previous academic activities/achievements: National Scientific Students' Associations Conference Special Award (2009), National Scientific Students' Associations Conference III. Place (2011), participation in the research „Universal values in the university” research. 2009-2010. Fellowship of the Republic grantee. E-mail: [kterez@gmail.com](mailto:kterez@gmail.com)

**Kiss, Endre** born in 1947, Senior Professor at the Department of Modern Philosophy of the Humanities Faculty of the Eötvös Loránd University Budapest, Professor at the OR-ZSE the Jewish University in Budapest, Member of the Future Research Commission, since 2011 Member of the Scientific Commission for Statistics and Future Research of the Hungarian Academy of Sciences. University Doctor in 1975, PhD in 1977 and Doctor of Sciences (D.Sc.) in 1997. He habilitated in 2000. Most important fields of research: philosophy of classical German idealism, Friedrich Nietzsche, history of ideas in Central Europe and Hungary, globalization. He was the first Hungarian philosopher to be awarded the Humboldt Fellowship in 1985-86. Founding president of the Internationale Hermann Broch Arbeitskreis. Website: [www.pointernet.pds.hu/kissendre](http://www.pointernet.pds.hu/kissendre)

**Emese Kövesdi**, born in 1985. Student of the Eötvös Loránd University Faculty of Education and Psychology in majors Pedagogy and Cultural Management between 2005 and 2010. From September 2010 she became a PhD student of the Doctoral School of Educational Sciences of the same faculty. Her research topic is the examination of the role and opportunities of community cultural centres in shaping public environmental awareness. In the years 2011- 2012 she is the winner of a one-year scholarship of the Deutsche Bundesstiftung Umwelt (German Federal Environmental Foundation) for young researchers from Central and Eastern Europe with which she studies the environmental education practices of German environmental education centres. E-mail: [kovesdiemese@gmail.com](mailto:kovesdiemese@gmail.com)

**Maróti, Andor** was born in 1927. He gained his university degree in Hungarian Language and Literature, attending courses in History and in Journalism as well. He was a lecturer at the Eötvös Loránd University, Budapest in the field of Popular Education between 1961-1995. He took his PhD







on the Development of the Concept of Culture in 1977. After his retirement he continued lecturing in the field of Andragogy at the Faculty of Teacher Training College and then at the Faculty of Pedagogy and Psychology until 2008.

E-mail: [maroti.andor@freemail.hu](mailto:maroti.andor@freemail.hu)

**Striker, Sándor** born in 1953, associate professor, Head of Department of the Department of Andragogy and Cultural Theory at the Institute of Education of the Faculty of Psychology and Education, Eötvös Loránd University, Budapest. Holds MAs in Adult Education and Philosophy and a PhD in Literature. Acquired teaching experiences at primary and secondary school levels, worked as a researcher for the Institute for Community Culture and for the Institute of Philosophy of the Hungarian Academy of Sciences. Soros Foundation grantee and Fellow-in-Residence at the Royal Dutch Academy of Sciences, NIAS in 1989-90. Director General at the Ministry of Culture and Education working on new cultural legislation after the changes. Cultural diplomat, founding director of the Hungarian Cultural Center, London. Lecturer at the University of Applied Arts, member of the Editorial Board of the adult education series of the Hungarian office of the German Folk Highschool Association. Lectures BA, MA and Doctoral courses in Hungarian and in English at the Eötvös Loránd University. Chairman of the Foundation of Cultural Diversity, member of Friends of the House of Traditions and of the Society for Hungarian Memorials Worldwide.

Website: [striker.sandor@ppk.elte.hu](mailto:striker.sandor@ppk.elte.hu)

**Szigeti Tóth, János** born in 1947, PhD in adult education, graduated as sociologist at the Eötvös Loránd University, Budapest. He is a European policy development expert. Associate professor at more universities, author and co-author of several books, articles, manager of number of international and national development projects on the field. He is the president of the Hungarian Folk High School Society (FHSS) He has been president of the European Association for Education of Adults 2002-2008 (EAEA) and also member of different expert groups of the EU Commission. He has been awarded at the Adult and Continuing Hall of Fame, 2007 USA.

E-mail: [toth@nepfoiskola.hu](mailto:toth@nepfoiskola.hu)



